

T A R T A L O M

▶ 3	FEKETE VINCE	
	Vak visszhang	(versek)
▶ 7	SZABÓ T. ANNA	
	Fénysáv, Nap	(versek)
▶ 9	VARRÓ DÁNIEL	
	Erkély alatti ének	(vers)
▶ 11	KISS LÁSZLÓ	
	“Nekem kell a rím”	(beszélgetés Varró Dániellel)
▶ 18	KIRÁLY LEVENTE	
	Lehetetlen, Para, Esti kérdés	(versek)
▶ 20	SZITA SZILVIA	
	A tengernél, Dokumentáció	(versek)
▶ 22	NAGY MIHÁLY TIBOR	
	Kihűlt közelség	(vers)
▶ 24	MAROS ANDRÁS	
	Élőlánc	(elbeszélés)
▶ 32	RHÉDEY GÁBOR	
	Kronológia, Mindent helyre	(versek)
▶ 34	POLGÁR ANIKÓ	
	Parisz rendelőjében, Eleuszisz, Ara Pacis Augustae	(versek)
▶ 36	SZEGEDI KOVÁCS GYÖRGY	
	Bárhoz és bármikor, Négysor(o)som	(versek)
▶ 37	VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ	
	Tábori posta	(regényrészlet)
▶ 41	VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ	
	Magányomat magamra	(vers)
▶ 42	IANCU LAURA	
	Otthon, A názáreti, Este, Falak között	(versek)
▶ 44	SZABÓ LÁSZLÓ	
	A sötétlő erdőben, Szombat esti idill	(versek)
▶ 46	MERÉNYI KRISZTIÁN	
	Kutya-meleg	(vers)
▶ 48	JENEI GYULA	
	[várom a telefont...]	(vers)
▶ 50	ORAVECZ IMRE	
	Kaliforniai fűj	(regényrészlet)
▶ 54	HALMAI TAMÁS	
	Gyónás, Mátka, Kantáta, Sivatag, Neckar, Vivaldi	(versek)

Vak visszhang

„Mért vág neki...az erdőnek?”
Sz. I.

A FÁK, AZ ÉG, HALK KOPÁCSOLÁS

Mentünk ki a meredek oldalon. Véletlen valahogy rosszul léptem. A bokám fájt, talán meg is dagadt, sajogott. A fák koronái között madarak kergették egymást. Talán csókák. Vagy seregélyek. Pár napja csak ketten, de nem éreztünk semmi szabadulás-félét, csak hogy a fény, mint valami nesztelen inga, most egyenletesebb pászmákban köröz fönt, a fák hegyénél. Semmit nem értettem, csak a fákat láttam, magasan fölöttünk az eget. Mint amikor valami újból indul, valami, ami eztán már csak másmilyen. A duruzsoló csend külön hangokra oszlik. Kitartó, egyenletes kopácsolás, halk makogás, suhanó sóhajtás, elhaló, mohán huppanó galopp az öreg-erdő mélyéről.

AMIT A HALÁLROL

Egy kis ágat fogsz meg. Az első törpebokorét. Egy pillangó rebben fel onnét és belibeg a fák közé. És milyen cikcakkos, gyors repülésű egy fészkeből hirtelen kicsapó madár. Az első, kiálló mohos kőig meg sem áll. És hogy menekül az avar levelei között egy eleven szemű gyík. Lenézek a földre és eszembe jut, amit tegnap a halálról mondtál. Az új rügyektől a mélybe lőkött tavaszi levelek.

▶ 56	LÁSZLÓFFY CSABA Sétáló lelkiismeret (versek)
▶ 58	LACKFI JÁNOS Nem-Lények (vers)
▶ 60	MARSALL LÁSZLÓ A vénülő ördöglakatos jegyzései (versek)

MŰHELY

▶ 63	HANTI KRISZTINA "A szárnyas ember monológja" – Marsall László költészete (tanulmány)
▶ 69	KORPA TAMÁS Szindbád kapcsos könyve – konfesszió és Unheimlichkeit Lászlóffy Csaba: Hiányzol-e magadnak? (tanulmány)
▶ 73	TŐZSÉR ÁRPÁD Nyugat népe, 2008 (esszé)
▶ 75	ILIA MIHÁLY Hirdessünk, mert van kinek (esszé)
▶ 78	HÁY JÁNOS A nevemre veszlek (esszé)
▶ 82	NAGY IMRE A Sensariáról (esszé)
▶ 86	SZILÁGYI ANDRÁS Stílusok, korok, képidők – Megyeri-Horváth Gáborról (tanulmány)
▶ 92	LONOVICS LÁSZLÓ Tóth Ernő kiállítására (megnyitóbeszéd)

FIGYELŐ

▶ 95	BODOR BÉLA Ivi-avi-avantgárd – Varró Dániel: Szívdesszert (kritika)
▶ 98	PÉCSI GYÖRGYI Kiűzetés, oltalomkeresés – Iancu Laura: Karmaiból kihullajt (kritika)
▶ 101	ANTAL BALÁZS Egyetlen hang millió színe – Szabó T. Anna: Elhagy (kritika)
▶ 103	FAZEKAS SÁNDOR Parasztnak születni – Oravecz Imre: Ondrok gödre (kritika)
▶ 106	DARVASI FERENC Szélmalomharc – Podmaniczky Szilárd: Hutchinson rugói (kritika)
▶ 109	THIMÁR ATTILA A gondviselés történetdarabkái – Vörös István: Švejk gyóntatója (kritika)

E számunkat Megyeri-Horváth Gábor alkotásaival illusztráltuk. A borító 1. oldalán *Fekvő akt I.* (2008; olaj, vászon; 90 x 150 cm) – részlet, a borító 2. oldalán *A kék szék* (2002; olaj, vászon; 120 x 100 cm) és a borító 4. oldalán Tóth Ernő: *Születésnap* 48 x 69cm olaj, vászon című műve látható. Megyeri-Horváth Gábor munkáit Váradi Zoltán, a Tóth Ernő munkáit Szereday Ilona fényképezte.

Lapunk a következő internetcímen érhető el: www.barkaonline.hu

LÁTNI, ÉREZNI

Látni kell mindent. Megérinteni, érezni.
Megfogni, megsimogatni a virágot, a fát,
a követ, a mesét ringató lombokat.
Zöldbársony mohapárnák, árokszerű
mélyedésekben puha levélsüppetegek,
ahol mocorgó vackolásra ágyaz a természet.

VIHARLÁMPÁK FÉNYE

Ki tudja, hogy az erdő, amelyben oly gondtalan
jár, nem ismer vadmacskát, amely az őzek torkát oly
könnyedén harapja át, nem fél a fáktól. Az ágak
neki veszélyek terheit nem lebegtetik. Nem fél, ha
otthagya cipője nyomát a tisztásszéli hófoltok
szarvas-, vaddisznó-, és medvenyomai között.
Viharlámpák fénye. A rekedt kiáltást magában
visszaküldő vak visszhang.

ÜLÜNK AZ AUTÓBAN

Ülünk az autóban az erdei úton. Szakad az eső.
Előttünk, az úton kiöntött a patak, folyik, zubog
a kakaószerű sárga lé. Amikor még csak ritkás,
nagy cseppekben hullt, még visszazaladtam az
erdőbe. A csuromvíz szatyorban most néhány
nedves gomba párállik: csiperke, róka-, két
testes vargánya. Egy szürke felhő előttünk,
mint a függöny, a szélben tovalibben.

FÁK VÉRE

Mint az öreg fák törzsén, nyers baltarovátokból
kicsorgó mézédese nedv: fák édeskés vére.
Hajamból a homlokomon át bekúszik a nyakamba,
arcomba, a számig valamilyen szúrósan édes lé.
Ujjaddal belülről a párás szélvédőre írsz. Mondhatom
is, kérdezted. Mondhatod is, mondtam.

MUSTÍZÚ DÉL

Az eső előtt még egy vízre hajló öreg bükkfa tövében
ültünk. Mögöttünk párált, lélegzett a hegy. Messziről
kolompok hangja, juhoké, és kutyák csaholása. Az út
az erdőből ott éppenhogy kiért. A nap már a messzi
dombok fölött. A szellő kék borsikabogyók hamvát
hintette a völgyre. Mustízú dél. Fiataloké.

MAGYARÁZOK

Magyarázok neked, mutogatom körben a dombokat.
Mesélek a mögöttük elterülő vidékről. Látod azt a
színt? Érzed ezt az illatot? Ami, lehet, már rég nincs
is, amit már csak a képzeletem idéz. Egy darabig
észrevétlenül állsz, majd megértően bólogatsz.
Sajnálom, hogy abban az élményben
nem osztozhatunk.

DÉLUTÁN

A csikókályhából a meleg, mint puha, óvó,
simogató kéz. A kis ház teraszán a tegnap
lemázolt, tuskókból eszkábált ülőkék, a turista-
székek, mind csupa víz. A felhők minden órában
más irányból húzódnak elő. Délután van. Április.
Születésem hava. Már csak ritkás, kevés eső.
Hatszáz és félszáz méter a tengerszint fölött.

MIÉRT?

*Vajon mért vágunk neki az erdőnek? A mormolónak,
a sötétnek, a borzongatónak, az ismeretlennek. Vajon
mit keresünk ott? A járhatatlant, a félelmeset? Vajon
mért vágott neki valamikor, annyi évvel azelőtt?
És tudta-e, hogy meddig jut el apró lábain, tudta-e,
hogy amikor zúg, csak a szélről védi őt a rengeteg?
Mi hívta, mi csábította? És vajon törődött-e vele,
hogy melyik fennsík az, amelyik napnyugováig
megjárható? Félt-e a szélről, a hótól, félt-e az
állatoktól, félt-e a kiismerhetetlentől? Csapódó
ágak, rebbenő lepkék, gyíkok, madarak,
patadobogások, mohán huppanó galopp hangja
csalta beljebb. Vajon látni kell-e mindent,*

*érteni, érezni, fogni? Közeledik-e majd
a megmentő viharlámpák imbolygó fénye?
Hallja-e, meghallja-e majd a rekedt kiáltást?
És jó-e ott az alomágyon, jó volt-e ott neki?*

TALÁN

Visszhangzik, csapkod a hang, és suhognak,
búgnak az erdő fái, mint a szélben a hatalmas
gabonatóblák. Hány nap járó föld az út? Hány
nap, és vajon visszatalál-e? Kérdezem. Nem szól sz
semmit. Bólogatsz. Talán. Mondod. Talán nem.
Válaszolod.

Mezőmegyer (1995; pác, papír; 297 x 210 mm)

Fénysáv

Képzeljünk el egy vaksötét szobát.
Honnan tudjuk, hogy szoba?
Honnan, hogy vaksötét?

Igen, elindulunk, botladozva, élekbe ütődve.
De a tárgyak nem ismerősek. Szúrós, amorf, ellenséges terep.
Most puha. Cuppog, mint a sár. Körülfog, magába nyel.

Hiszen nyitva a szem! Semmit se lát.
Műtő-világításban, déli napban.
Képzeljük el.

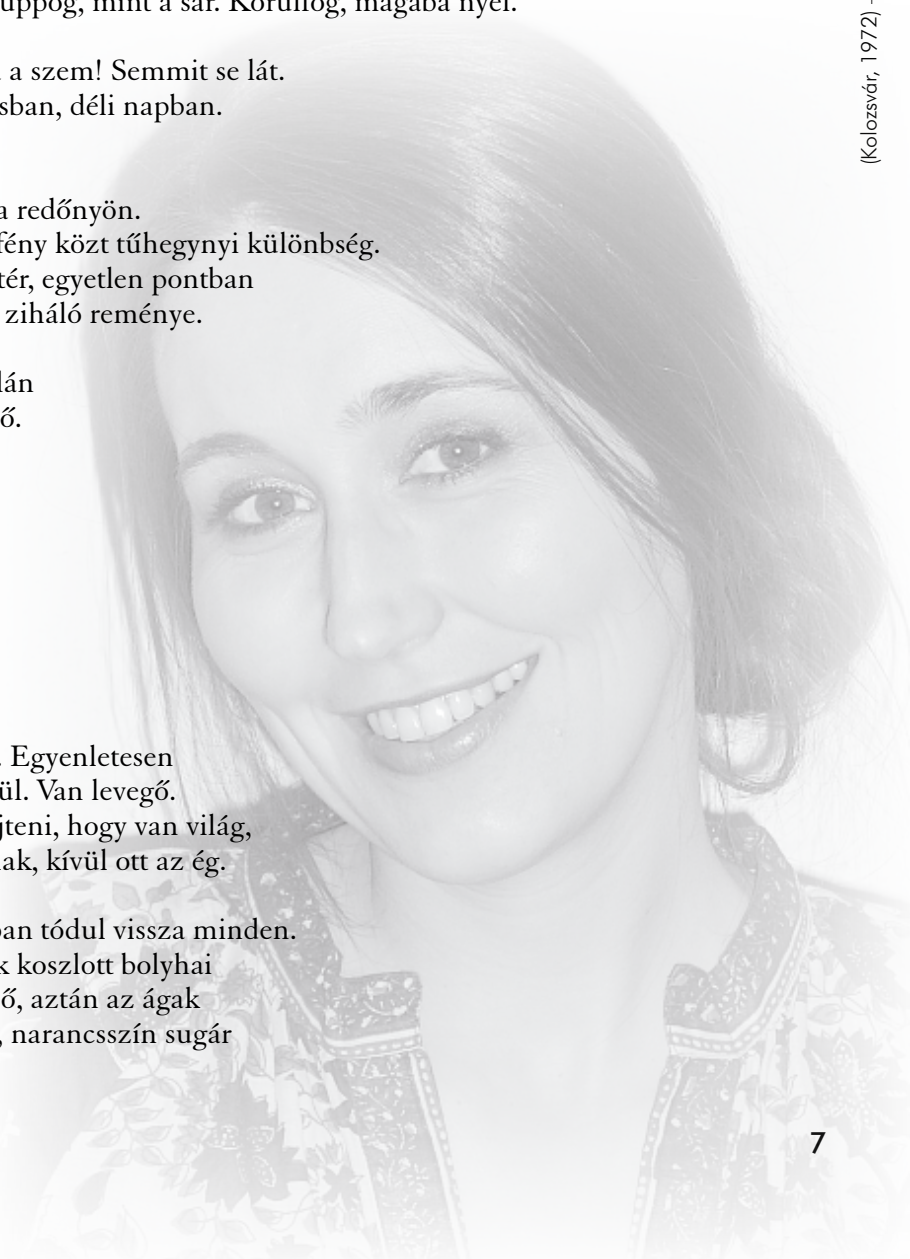
És akkor: rés a redőnyön.
Nem-fény és fény közt tűhegynyi különbség.
Kilök a belső tér, egyetlen pontban
az újrakezdés ziháló reménye.

Ennyi még talán
biztosra vehető.
Képzeljük el.

Nap

Lélegzik a tér. Egyenletesen
és észrevétlenül. Van levegő.
Csak ebből sejteni, hogy van világ,
van szoba, ablak, kívül ott az ég.

És hullámokban tódul vissza minden.
Előbb a felhők koszlott bolyhai
derengenek elő, aztán az ágak
rügysző rajza, narancsszín sugár

a hirtelen fehéredő falon,
 aztán a látvány izzó tűhegyén
 feltűnik egy arc, egy portré szeme,
 néz tűrhetetlen ikon-ragyogásban

egyenesen rám.

Kihasított a fény
 a nemlét üres méhéből, de máris
 néz valaki, magának követel.

Gyermelyi táj (2007; olaj, vászon; 40 x 50 cm)

VARRÓ DÁNIEL ◀

Erkély alatti ének

Zsófinak

„Ó, lépj ki balkonodra,
 s nézz rám le nemesen, te!”
 Lent állok szívdobogva,

s így szólok fel esengve,
 hogy: „Jöjj ki, jöjj ki máris,
 ó, jer fel msn-re!

Ó, nézz ki virtuális
 ablakodon, te, ó, te,
 te szép, te irreális,

te háklis és te jó, te!”
 Zagyván így hívogatlak,
 mint ifjú Don Quijote,

míg kinyílik az ablak,
 avagy megreccsen halkon,
 mire kilépsz, alattad

a virtuális balkon,
 s egy szívvel, mely lapos, s fáj,
 mivel te (nos, bevallom)

elég jól rátapostál –
 mondjuk mint Rómeó
 (annak meg túlkoros már)

így szólok: „Íme! Ó!”
 – mint hősszerelmi kófic:
 „Szép hölgyem, ah, heló!”

„Ó, Zsófi, Zsófi, Zsófi!”
 (így folytatom) „Na lám,
 ég szívem, mint a grófi
 szérű nyár-éjszakán –

nem az intertext végett,
de tényleg így van ám;

hogy sajgok itt teérted
nyugtamtól elcibáltan,
hogy poklok tüze éget,

hisz látod, tercinákban,
s ha tudnád még, e tűzben
hány égő velszi bárd van...

és mind dalolva sül meg,
arról, mit szólsz ehhez te,
már nem is értesülnek,

mindnek te léssz a veszte
(ó, kamikáze költők!)
de mégse bánja egy se,

hogyan lesz belőle pörkölt,
vagy mondjuk házi dübbencs...
E vallomás, na, föltört,

többé nem tartom itt bent, s
– **ó, essen a szived meg!** –
ne hibbants már, ne dübbents,

**mondj bút vagy bát hivednek,
ki dideregve kinn áll,
mert közben tők hideg lett...**

Hát nézz e szívre immár,
mely érted üt, remeg,
mely csak érted kalimpál,

mely csupa dübbenet,
s mely meg talál esetleg
szakadni nélküled –

mit kín gyötör, keservek
s ezek összes tesói...
Ez itt, ez itt a helyzet,

hát mit mondasz, te Zsófi?"

KISS LÁSZLÓ ◀

„Nekem kell a rím”

Beszélgetés Varró Dániellel

– 2007 nyarán a Litera internetes magazinnak egy meglehetősen nagy lélegzetvételű szövegekből álló naplósorozatot írtál. Ennek a június 4-ei napja így végződik: „Fél három elmúlt, mire hazaérek, kéne aludni, hogy reggel meg tudjam írni ezt a naplóbejegyzést, de lejött a The O. C. (Narancsvidék) című kiváló tinisorozat első szezonja, abból azért megnézek még egy epizódot. Hű, nagyon jó. Hatra állítom a vekkert, az úgy mellé helyezem a három marcipánszívecskét, amikre szert tettem ma, úgy hívják őket, az a termék neve: szívdesszert.” A következő napi pedig így indul: „Marcipános szívecskét majszolok a reggeli kávéhoz, az van ráírva: szívdesszert. Ki figyelte meg (rajtam kívül), hogy hol a költészet mostanában? Főleg a különböző ehető termékek neveiben.” Legalábbis árulkodó bejegyzések. Adódik a kérdés: hogyan fogant meg legutóbbi köteted? (Szívdesszert, Magvető, 2007.) Mikor érezted úgy, hogy ezeket a szerelmes verseket érdemes egybegyűjtened? Hogy összeállt valami történet, bármennyire szilánkos is az.

– Az igazság az, hogy nekem már nagyon régen eszembe jutott ez. Legalább hat éve vettem észre, hogy olyan költő vagyok, aki egyrészt nem ír sok verset, másrészt kevés téma van, ami igazán érdekli. Ráadásul ezek költőileg igencsak hagyományos témák, mint például az évszakok váltakozása: mindig megérint, ha kitavasodik, vagy ha tél lesz. Vagy ha beteg vagyok, és megfázom, arról is írok. És persze a szerelem. Ha az ember kicsit másmilyen állapotba kerül, megváltoznak körülötte a dolgok, általában akkor támad dalos kedve. Régebben is főleg szerelmes verseket írtam, akkor még többnyire irodalmi játékok, stílusjátékok formájában, de utána is leginkább csak ez a téma érdekelt. Aztán arra gondoltam, miért ne lehetne írni direkt egy szerelmes kötetet. Egyszerű könyvecskét, kedves, szerethető, akár még azt is felvállalom: giccsbe hajló könnyű kötetet képzeltem el. Nagyon szerettem például Paul Gárdaly *Te meg én* című könyvét, amit Kosztolányi fordított. Nagypapám ezekkel a bájos, aranyos versikékkel udvarolt nagymamámnak, ezeket olvastatták. Azt gondoltam, ilyesmit szívesen írnék. Lassan gyűltek a versek, de már régóta megvolt az ötlet, hogy egy kis szerelmes kötetet összeállítok, aminek lesz valami íve. Ha sikerül, persze.

– Az idézett naplórészlet tekinthető marketingfogásnak? 2007 nyarán már tudtad, hogy Szívdesszert lesz a címe?

– Nem, nem tudtam, címadásban egyébként is rossz vagyok. A verseknek is általában leíró jellegű címet adok, vagy egyszavasakat, vagy éppen műfajmegjelölőt. Nem megy nekem jól. Az első kötet címe, a *Bögre azúr* is a végére kerekedett ki, és csak annyiban saját leleményem, hogy a szerkesztő vette ki egy versből, ő javasolta, hogy ez legyen a címe. A *Szívdesszert* esetében sem tudtam sokáig, mi legyen. Bizonytalan vagyok ugyanakkor, hogy aki nem tudja, mi is ez a marcipánszívecske, az vajon megérti-e a címben szándékaim szerint meglévő iróniát vagy vicces tartalmat. Mindenesetre nekem nagyon megtetszett, hogy így hívják ezt a csokit. Régen volt olyan piskótatallér, ami – emlékszem – *Narancsos álom* néven futott, ami szintén nagyon tetszett.

– Az a gombfociszerű?

– Az, igen. Vagy mostanság van a *Puszigömb*, ami ugyancsak vicces. Meg a *Négercsók*, ami már nincsen divatban. Ezek jópofa termékek. Mivel nem nagyon főzök, gyakran rendelek ebédet – ekkor szoktam találkozni az *Édes álom* nevű desszerttel. Ez az „álom”, úgy látszik, nagyon működőképes.

– Említetted a nagyszüleid boldog békeidős trubadúráját. Van tudomásod olyanról, hogy a verseiddel udvarolnak? Küldözgetik egymásnak szerelmes ifjak az sms-verseket: „billentyűzárát oldd ki szívednek”? Lehet ilyenre használni ma a költészetet?

– Nem tudok ilyenről, bevallom őszintén. Kétségtelen, vannak a kötetben sms-versek, vagy egyszerű kis mesék, amelyek akár ilyen célt is szolgálhatnak. S talán volt is, aki próbálkozott vele. Persze ezek nem kimondottan ezért készültek – mondjuk, én udvaroltam velük. Sőt, régebben többször udvaroltam versekkel, ami imponált is a lányoknak. Keletkezéstörténetileg tehát nem egy versben benne van az udvarlás gesztusa.

– Utaltál az elmúlásra, a „másmilyen állapotba kerülésre”, ha jól értem: érzékeltetve, hogy csak bizonyos idő elteltével lehet érvényesen, hitelesen szólni valamikor önmagunkról, kapcsolatainkról. Szerelmesen nem lehet szerelmes verset írni?

– Általánosítva semmiképpen sem mondanám, hogy nem. Nálam így működött. Leginkább „viszamenőleg” írtam ilyen típusú verseket, amikor már nem tartott a szerelem. Egyfelől nyilván a távolság, a rálátás miatt, másfelől praktikus okai is voltak, hiszen az udvarlási fázisban az ember csupa szépet, csupa jót ír, örülnek a lányok, de ha „igazából” szólsz egy kapcsolatról, akkor máris előkerül az, amit a gimnáziumi magyartanárom mondott az alanyi költészetéről, és szerintem nagyon igaz, hogy ez bizony nyilvános sztriptíz, kitárulkozás, és ha ez közelünkben álló személyt, családtagot, barátnőt érint, mondjuk, óhatatlanul ki kell fecsegni valamit, annak nem nagyon szoktak örülni. Például a *Szívdesszert* egyik verse, a *Reggel* egy készülődésről szól, a versbeli kedves megy ki pisilni, csobogó hang stb. – nos, az akkori barátnőm kedvesen és hízolgően kérte, hogy ez lehetőleg maradjon ki a versből, és különben sem tetszett neki, hogy ilyen ellenszenvesen jelenik meg a szövegben, hogy csak cicomázkodik, más nem érdekli. Konfliktus forrása lehet, ha az ember ilyet megír. Talán ezért is praktikusabb utólag megfogalmazni ezeket az élményeket.

– Ehhez képest nem tettél eleget a kívánságának, lévén, hangsúlyos helyen szerepel a könyvben, záró versről van szó. Visszatérve az első kötetedre, tudtommal nem csupán a címadással volt gondod. Olyannak képzelted a borítót, amilyen lett?

– Hát, nem egészen. Természetesen volt elképzelésem vele kapcsolatban, sok bebeszólásom azonban kezdő költőként nem lehetett. Volt egy nagyon aranyos holland képeslapom, amely egy gyermek rajzát ábrázolta, egy háromlábú tehenet. En ezt javasoltam, amire rábólintottak. Aztán a megjelenés előtt nem sokkal mutattak két borítótervet, mind a kettő nagyon kék volt, a boci sehol, de kérték, válasszak. Én választottam, és így maradt a cicás. A *Magvető* már akkor is nagyon szép borítókat csinált, viszont a *Bögre azúr* megjelenése idején több könyv is hasonló alakot öltött, és emlékszem, amikor bementem a kiadóba, a szerkesztő néni elém jött, lelkesen gratulált a kötetem megjelenéséhez, majd kezembe nyomta Bodor Ádám könyvét. Mind a címmel, mind a borítóval nagyon megbarátkoztam azóta. Jópofák.

– A Szívdesszert, egyszerűen mondván, egy párkapcsolat története, szerelmi krónika. Te úgy hívod

az alcímben: kis huszonegyedik századi temegén. Új műfaj keletkezett, ugyanakkor olyan kapcsolatról van szó, amely nem működőképes, a szívek egymással „nem kompatibilisek”. Érezni, hogy a partnerek folyamatosan keresik egymás felé a kapukat, de nincs beszélgetés, nincs szó egymás alaposabb megismeréséről. Ehhez a tartalomhoz kitűnően passzol a „külső”. Hogy egyszerre zárt formákkal dolgozol, de szét is húzod, meg is nyirbáld őket. Megtépett szonettkoszorút olvasunk. Miért bántottad, miért szedted szét az egészet?

– Mindig is érdekelt a költészet technikai oldala, alapvetően szeretem a kész formákat, beléjük bújni, kipróbálni őket. De most próbáltam megbontani a túlságosan zárt hagyományt, például kicsi képvers-elemecskéket is belerakni, amilyenekkel korábban még nem dolgoztam. A szonettkoszorút pedig régóta kedvelem. Egyrészt nagyon szép, mutatós, másrészt a szerelmi költészet egyik legalapvetőbb formája. Az általam olvasott szonettkoszorúkat viszont nem tartottam igazán élvezetesnek. Tizennégy hasonló szonett unalmas tud lenni, főként, hogy nagyjából ugyanarról szólnak, s túlságosan meg kell felelniük az előírt szabályoknak, rendnek – írni is unalmas lett volna. Ezért próbáltam mindegyik szonettet kicsit másmilyenre faragni, hogy „külsőre” is passzoljon a témához. Az alapsorok megmaradtak, de végül is minden szonett másmilyen: az egyik rímtelen, a másiknak farka van, van duplaszonett, ballada-szonett, és így tovább. Egyenként is különbözőek.

– Távol álljon tőlem, hogy arra kényszerítselek, értelmezd saját műved, de volt ennek a gesztusnak a szimpla költői játékon túlmutató célja? Lábasfejű szonettet írni, például.

– Nem tudok nagyon okosakat mondani ezzel kapcsolatban, de az biztos, hogy éreztem: a szonettkoszorú illik leginkább ehhez a témához. Az általad is emlegetett se veled, se nélküled helyzetet, ezt az elválás, majd újra visszatalálás állapotot, ezt a soha véget nem érést a koszorú önmagába fonódása remekül példázza.

– Érdekes a kötet színvilága. A fő szonethez tartozó szövegek arany színnel, míg a hétköznapi cselekvések (a mozi látogatás, az állatkerti séta vagy a reggeli készülődés) fekete alapszínnel vannak szedve, ami a tartalomjegyzékben is szembeűnő. Mintha apró korrekcióval e helyütt is megmutatná magát a mesterszonett. Miért e „kétszínűség”?

– Nem tudom, mennyire szerencsés ez a kinézet, kicsit meg is bántam, hogy így alakult. Először a hétköznapi életet megjelenítő versek születtek meg, és csak ezek után kezdtem írni a szonettkoszorút. Azt gondoltam, izgalmasabb lesz, ha egybefűzöm a két világot, ahelyett, hogy szimplán egymás mellé raknám, különösen, hogy valamilyen felelgetés is van közöttük. Viszont azt is akartam, hogy megkülönböztethetők legyenek egymástól. Eleinte arra gondoltam, hogy a szonetteket dőlt betűvel kellene szedni, de ennek a betűtípusnak, amit Rácz Nóra, a könyv tervezője és illusztrátora választott, nem volt dőlt betűje, és azt is mondták, hogy különben sem mutatna jól. Én viszont kötöttem az ebet a karóhoz, amikor végül is jött az ötlet, hogy a két történet szálnak legyen eltérő színe. Ez elsőre, ahogy kinyomtattuk, barnás-avittasnak tűnt nekem, ami nagyon tetszett, de aztán kiderült, hogy valójában nem annyira barna volt, mint inkább zöld, mire próbáltunk kiválasztani egy olyan színt, ami zöld is, meg barna is, és így jutottunk el két szék közt a pad alatt ehhez a mostani arany árnyalathoz. A lényeg, hogy az egybecsúsztatás ellenére is tisztán látszódik a szétszalazottság. Hogy ez valójában két külön dolog.

– Pontosan, akár a pár történetére vonatkoztathatóan. Más szempontból is sokszínű kötet a Szívdesszert: elégia, óda, szonettek, makáma, cossante. Sokat beszélünk már a formáról, de még egy szó erejéig térjünk ki a kötetnyitó versre, a Se óda, se bordal címűre, amely nem illik bele teljesen a koncepcióba, afféle prologusként funkcionál. Mintha a Túl a Maszat-hegyen epikus vonulata működné tovább: „Jöjj, hajnali Múzsza, és írni segíts”. A vers végén „a radírfeledés elefántja” (Kohinor?) pedig felszámolja az addig írtakat. Vagy mit számol fel? És miért szálaztad le a kötetről ezt a szöveget? Más irányba megy, vagy más hang mondja, mint a többi?

– Igen, úgy éreztem, az elejére kívánczik, elsősorban az invokáció, valamint az „üzenete” miatt, miután egy régi szerelem felidézéséről szól, tehát bevezet a témába, a vége felé pedig akár arról is elgondolkodtathat, hogy én mint költő hogyan tudom folytatni a korábbi köteteimet.

– Érdekes a kötet mottóhasználat, egyáltalán a paratextusok jelenléte. Mind az Osborne-, mind a Petri-, mind pedig a Szócs Gézától vett idézet összeolvasható azzal az 1937-ből származó József Attila-verssel, amelyet egy fórumon kedvencednek nevezél a költőtől („Mért fekszel betegem? / Mi kéné? Két pofon?”)

Nyugalom, szerelem. / Szerelem, nyugalom.). Jól érzem, hogy valamilyen módon kapcsolódik a könyvhöz?

– Igen, pont azért szeretem nagyon ezt a „Kedvesem betegen” kezdetű József Attila-verset, mert minden látszat dacára szelíd és kedves, s még a „két pofon” is inkább az együttérzésből, az aggodásból, valójában tehát a szerelemből származó idillt testesíti meg. Inkább a gyengédséget, mint az erőszakosságot érzem benne. Ez a „két pofon” amúgy kedves visszatérő motívuma József Attilának („Ne bánts a gyenge nőt, ha már szeretted, / magadat érte kínokba veretted / s nem adtál két pofont neki.”).

– No, de a mottók. A Petri-versben beszélő hangnak a viszonya a nőkhöz azért valamelyest problematikusabb, mint a kötetekben megszólalóé: „igazán valami szépet akartam írni neked, te kedves, / hát ez nem ment, és ráadásul aludni se hagylak, / akkor legalább gyorsan véget vetek ennek a kurva szonettnek”. S aztán a Szívdezzertben felbukkan egy „kurva nehéz zongora”. Miért ezt a Petrit választottad ennek a sokszor gyöngéd, mégis inkább rezignált könyvnek az élére?

– Nagyon szeretem Petrit, a szerelmes verseit is, annak ellenére, hogy egészen másképp írja ezt a témát, mint én. Az idézett részlet ráadásul pont egy olyan, látszólag szabályos, zárt szerkezetű szonettből való, a *Ne lankadjunk, próbáljunk meg egy szépet* címűből, amelynek a végén kurziválva található ez a prózai, a vers rendszerét széttroncsoló közbevetés. Nagyon tetszett, hogy egy szigorúan kötött formájú vershez kapcsolódik ez az elhajlás, hogy kiszól belőle a költő, s hogy mindezt indulatosan teszi. Ilyesmikkel én is próbálkoztam. Sok szempontból irányadó volt nekem Petri György költészete.

– Ahogy mondtad is már, Rácz Nóra rajzai kísérik a verseket. Miért volt szükség illusztrációra?

– Nem tartalmaz a kötet annyira sok verset, azaz rajz nélkül karcsúbb lenne, de ez persze csupán afféle gyakorlati ok. Amellett, hogy a kiadó javasolta, én is örömmel gondoltam rá, mert szeretem az illusztrált köteteket, valahogy azt érzem, a rajzok barátságosabbá tesznek egy kötetet, látni sok példát erre. A formáját egyébként én találtam ki, és nagyon meg vagyok vele elégedve, szerintem szépre sikerült, de persze nem mindenkinek tetszik. Nóri fiatal grafikus, most végzett. Eleinte elég vad és ijesztő rajzokkal is előállt, de én mindig a kedvesebb rajzok mellett tettem le a voksom. Kicsit eltoltam a kötetet ilyen „aranyos” irányba. Ha túl kedveskedő, az én bűnöm. De ennek ellenére nagyon kedvelem. Különösen tetszik, hogy nem egy az egyben rajzolta meg a verseket, vagy a bennük foglalt történeteket, hanem továbbgondolta, képi poénokkal látta el őket. Sokat hozzátett például azzal, hogy az egyes figurák, képsorozatok szemléltetik a versek hangulatát is, tehát hogy más stílusú rajzok szerepelnek például az sms-versek, és más típusúak a szonettek mellett, színben is. A színes szonettekhez például fekete-fehér rajz dukál, a fekete versek közelében pedig mindig van valami szín. Úgy gondolom, jól működik együtt a két szál, az írott és a képi.

– Sőt, akár képregényként is olvasható. A Túl a Maszat-hegyent Varró Zsuzsa rajzolta. Miért esett most másra a választásod?

– Varró Zsuzsa a nővérem, és gyerekkorunkban sokszor csináltunk olyat, hogy én írtam valamit, ő meg rajzolt hozzá, illusztrálta. Adta magát, hogy őt kérjem meg a *Maszat-hegy*hez, hiszen ez gyerekkönyv. De ő nem képzett grafikus, és a *Szívdezzert* esetében, lévén, „felnőttkönyv”, nem merült föl, hogy ő legyen az illusztrátor.

– Két kérdést engedj még meg a Szívdezzerttel kapcsolatban. Az egyik a fölismerhetőség, a ráismerés, amiről Te is szóltál. A könyvet olvasva úgy tűnik, egyetlen hölgyről van szó. Bár mindig titokban marad, ki ő, van egy elsőolás. Az egyik sms-vers említi a „drága S”-t: „ő künn a hó a fákra es / máris hiányzol drága S / e szív csak érted esdekel / jó lesz beszélni este tel / a hó a szív oly olvadé / csókol körülkarolva / dé”. Kell-e ennek bármilyen jelentést tulajdonítani? Vagy csak a rím kedvéért szerepel a kezdőbetű?

– Valójában a verseknek több műzsája van, nem mindegyik ugyanazt a személyt célozza meg, ennek ellenére úgy van összerakva a könyv, vagy legalábbis azt próbálja mutatni, hogy egyről van szó. Az *Átok* című vers kimondottan gonoszkodó, a beszélője kvázi elátkozza a versbeli kedvest, hogy ha az nem a lírai ént fogja szeretni meg ölelni, hanem valaki mást, rohadjanak le a különböző részei.

A lány, aki ezt a verset ihlette, teljesen meg volt hatva, milyen szép költeményt írtak hozzá, büszkén mutogatta a barátainak, hogy milyen szöveg megszületésében játszott közre. De nem tagadom, hogy sok vers egy olyan barátnőmnek szólt, akinek S-sel kezdődik a keresztnéve.

– Milyen kötet a Szívdezzert? Ha valaki nem olvasta volna, akár kritikarészletekből is informálódhat. Néhányat hadd idézzek fel, a forrás megjelölése nélkül: „szórakoztatva művel”; „kiforrt, önálló hang és poétikai világ”; „paradigmaváltást hoz a szerelmi lírában”; „kiforratlan”; „korunk gyorsított menetben élő emberének szerelmi krónikája”; „ártatlan enyelgések”; „biedermeier költészet”, „cicamicás”. Mit lehet kezdeni ezekkel a szélsőséges kritikai visszhangokkal?

– Természetesen érdekel, mit írnak rólam. A Szívdezzert kapcsán különösen izgultam, mert éreztem, hogy támadható, de a látványosan kirajzolódó személyes történet is érzékenyebbé tett, ami a fogadtatást illeti. Érdekes volt, eleinte mindenkinek tetszett, amiben nincs semmi különös, az emberhez jobban eljutnak a pozitív visszajelzések. Ismerősök, barátok részéről érkeztek az elismerések, ami nagy megkönnyebbülést jelentett. A kezdeti recenziók, rövid ismertetők is mind nagyon dicsérték a könyvet, és jól is fogyott, ami szintén nagyon klassz. A komolyabb kritikák persze csak ezután jönnek, és amik mostanában megjelentek, azokban volt egy-két erősen kritikus, földbe döngölő megjegyzés, amivel egyfelől nyilván kezdeni kell valamit, másfelől nekem viszonylag új. Eddig, az első két kötettel nagyon megúsztam, több volt a dicsérő, mint a bántó hang, és őszintén szólva, most kicsit megijedtem, hogy én rossz költő vagyok, és kénytelen vagyok más állás után nézni. Hazudnék, ha azt mondanám, hidegen hagy a kritika, ellenkezőleg, nagyon is foglalkoztat. Úgy érzem, lelkiismeretesen, sokat dolgoztam a könyvvel, amit ki lehetett és amit ki tudtam, azt kihoztam belőle, és komolyan próbáltam a magam kereteit feszegetni. Aztán hogy ez irodalmilag mennyire működik, mit mondanak erről a kritikusok, az érdekel, mert ha szerintük nem működik, nyilván más irányokat kell keresni.

– Ezek szerint elfogadod a fitymáló kritikákat, egyetértesz velük?

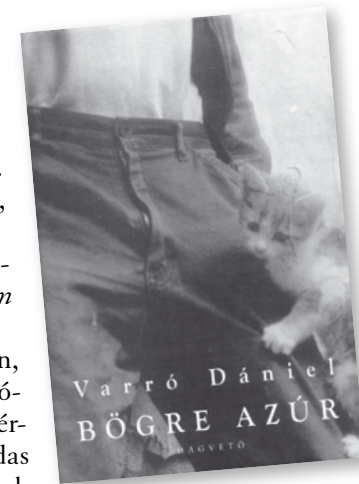
– Mindig úgy van, hogy ha olvasok egy dicsérő kritikát, azonnal elfogadom, és örülök, hogy igen, igaza van, és úgy is tűnik, hogy tényleg, milyen jót írtam, de ha rosszálló kritika kerül a kezembe, akkor hajlamos vagyok annak is hinni, azzal is egyetértek. Befolyásolható vagyok. Persze attól is függ, ki írja a kritikát. Ha például Margócsy tanár úr, akihez órára is jártam, meg mindig nagyon kedvesen figyelte a pályafutásomat, biztatott, gyakran kért verset a lapba, amelynél szerkesztő – nos, ha ő azt írja, hogy ez nem annyira jó, akkor azt készséggel elhiszem, és elgondolkodom rajta.

– Mindezt nem kompenzálja a tapintható közönségsiker? Különbő blogokban lelkenedve írnak rólad meg a könyveidről, hosszú sorok kígyóznak, ha dedikálsz.

– Dehogynem. Persze intő jel lehet, ha túlságosan jól fogy a kötet, vagy ha mindenkinek tetszik, mert ez akár azt is jelentheti, hogy nem elég „irodalmi”. Úgy érzem, eddig nagyon szerencsés voltam, működött a kettő együtt, lehet, hogy most szétválík. Meglátjuk.

– A Magvetőnek, az ország vezető szépirodalmi kiadójának a szerzője lenni, ráadásul olyan fiatalon, mint amilyen Te voltál a Bögre azúr kiadásakor, 22 évesen, nem akármilyen. Hogyan kerültél hozzájuk? Hogy találták meg?

– Nagyon gyorsan, és számomra meglepően történt. Valamikor 1997 táján, amikor publikálni kezdtem, a *Nappali Háznak* volt egy előszilveszteri felolvasóestje, amelyre meghívták azt a tíz szerzőt, aki abban az évben szerintük a legérdekesebb írásokat közölte. Borzasztóan izgultam, furcsán éreztem magam, Nádas Péter után és Esterházy Péter előtt olvastam fel. Ráadásul csak tizenkilenc éves voltam. Rengeteg néző volt, köztük a Magvető kiadó igazgatója, Morcsányi Géza is. Jól sikerült az est, két verset olvastam, nevettek rajta, láthatóan és hallhatóan tetszett a közönségnek, és tetszett a kiadó igazgatójának is, de az is tetszett neki, hogy a közönségnek tetszik, ezért aztán később felhívott telefonon, van-e egy kötetre való versem. Volt, elvittem, megmutattam, amire azt mondta, kiadnák. Eléggé meg voltam lepve, vagy inkább ijedve, hogy biztosan jó lesz-e ez így, fiatalon, zseni dolgokat ilyen kiadónál publikálni. De ők azt mondták, jó lesz. Így alakult, hirtelen. Főleg, hogy akkor még komolyabban nem is gondolkodtam verseskötetben.

– *Az első köteted népszerű ciklusa volt a Boci, boci tarka átirásait tartalmazó fejezet. Tudni lehet, hogy van még muníció ezeknek a paródiáknak, travesztiáknak az írásához, hogy él még benned a boci-hagyomány. Nem gondoltál arra, hogy összeállíts egy fikatív (vagy többszörösen fikatív), olvasott, újragondolt irodalomtörténetet a boci-versek nyomvonalán haladva?*

– Én is szeretem ezeket a boci-verseket, és sokszor eszembe jutott már, hogy szeretnék egy válogatást, de a kiadóval közösen úgy döntöttünk, még nem időszerű egy ilyen paródiakötet. Egyrészt nem eladható, másrészt azt mondják, hogy annak idején a Karinthyé is utólag lett igazán népszerű, és az ilyen csak akkor lehet igazán élvezni, ha mindenki ismeri a karikírozott szerzőket. Azért én nem tettem le róla, ha máskor nem, majd nyolcvanéves koromban megjelentetem. Egyébként írogatom őket, gyűlnek, aztán majdcsak lesz velük vagy belőlük valami.

– *Az lesz ám a fiatalos költészet. És a Maszat-hegy? Tele van stílusparódiával.*

– Hát, az más. Az inkább nevezhető gyerekkönyvnek, és abba belefér az ilyen játékoság. Meg piaci szempontból is jobb. A paródiával az a „baj”, hogy leginkább művelt olvasóknak szól, akik jól ismerik a parodizált alkotókat, ebben az esetben a kortárs irodalmat.

– *Nem volna könnyű megfogalmazni, mi a siker titka, de annyi bizonyos: a Túl a Maszat-hegyen kilépett a szorosabban vett irodalom keretei közül, s hódító útjára indult. Bábszínarab lett belőle, játsszák a Bábszínházban, de hallani, hogy valamilyen formában a Vígszínház is igényt tartana rá.*

– Igen, igaz, a Bábszínházban futó előadáshoz Presser Gábor írt zenét, aki a Vígszínház zenei vezetője. Úgyhogy valószínűleg zenés gyerekelőadás lesz belőle, talán nem is olyan soká.

– *Brutális gesztus friss kötet bemutatóján arról faggatni a szerzőt, készül-e az új. Nem is kérdeznék rá, ha nem olvastam volna valahol, hogy menetrendszerűen négyévente jelentkezel új könyvvel. 1999: Bögre azúr; 2003: Túl a Maszat-hegyen; 2007: Szívdezzert. Úgyhogy készülj, pedzegették ott, 2011-ben lesz egy gyerekkönyved. Mit szólsz hozzá?*

– Még nem tudok róla.

– *Akkor inkább előrukkolok egy váratlan kérdéssel: van neked olyan, hogy alkotói válság? Hogy kime-rültél, üres vagy, nem tudsz dolgozni.*

– Hullámokban igen. Eleve nem írok sokat, leginkább, ugye, fordítok. Ha írok is, az utóbbi időben leginkább megrendelésre, vagy színháznak, dalszövegeket, hasonlókat. Amennyire más költőktől tudom, szinte mindenkinél így van, hogy néha hónapokig semmi, aztán egyszer csak beindul, és az ember megír egy hét alatt öt verset, aztán megint nem jön, de előbb-utóbb újra. Nálam is így működik. A kötet megjelenése óta szinte egyáltalán nem írtam – fordítok.

– *Nem esel ilyenkor kétségbe? Vagy nyugtat a tudat, hogy úgylát jönni fog?*

– Hát, gondolom, hogy jönni fog. De mivel szeretem a meséket és a gyermekköltészetet, ezért ha nem lesz miről írnom, nem lesz különösebb mondandóm, megírom a *Maszat-hegy* folytatását. Ez egyébként is mulatságos volna, ráadásul maradtak benne elvarratlan szálak, mert nagyon gyorsan kellett befejezni. Egy kedves gyerekolvasóm hívta fel a figyelmem, hogy Emil bácsi, a postás, a főgonosz karmai között maradt, és szomorúan érdeklődött, hogy megmenekül-e. Tehát még az is elképzelhető, hogy Emil bácsi megmenekülésével fog kezdődni a folytatás. Bízom benne, hogy mindig lesz valami, amit írok.

– *Olvasván a Literára írott naplóidat, egészen bővérű szövegekkel találkoztam. Mintha kiszabadultál volna a kötött líra fogságából, s egy egészen új kifejezési módra bukkantál volna, amely illik is a stílusodhoz. Bevallhatod: szoktál írni prózát?*

– Bevallom: nem szoktam. Még középiskolás koromban írtam pár mesét, azt is csupán karácsonyi ajándék gyanánt. Különbösen nem. Olvasni is nehezebben olvasok prózát. Nekem kell a rím. A rímes szövegekben otthonosabban érzem magam, tudom, mik a kapaszkodói, hogyan működik a dolog. A próza, úgy érzem, idegen tőlem. Fordítani is inkább drámát vagy mesét szoktam.

– *A Rómeó és Júliát az Új Színház számára ültetted át, Alföldi Róbert rendezéséhez. Mi volt az újdonság a munka során? Mit tapasztaltál az eredeti szövegben, amivel a korábbi fordításokban nem találkozottál? Miért épp téged szemelt ki a rendező?*

– Úgy tudom, a kéznél lévő, elérhető fordítások közül egy sem tetszett neki igazán, vagy nem illett bele a koncepciójába. Akart egy frisset, és engem választott, ami nagy megtiszteltetés volt, hiszen

Shakespeare-t és a *Rómeó és Júliát* is nagyon szeretem. Úgy éreztem, hogy amit én a saját lírámban egyébként is csinállok, kitűnően passzol Shakespeare-hez: egyfelől köznapis és szójátékokban gazdag előnyelvi – aki eredetiben olvassa, az keményen bele tud szaladni, hiszen minden sorban van legalább két szójáték, és mindig ott vannak az ellentétek, és minden mindennel összefügg, nagyon szövevényes. Másfelől elegáns jambusai vannak, a *Rómeó és Júliában* pedig sok a rímes rész is, szóval klasszikus, költői és emelkedett. Rendkívül élveztem ennek a két síknak az egymáshoz simulását. Persze valamennyire azért megijedtem, mert a feladat nagyon komoly volt, és hát ki ne hallott volna Kosztolányi Dezső, Mészöly Dezső vagy Nádasdy Ádám kitűnő fordításairól. Amikor elolvastam az övét, úgy éreztem, talán tudok másmilyet csinálni. Nem jobbat persze, csak másmilyet. A Kosztolányié nagyon kosztolányis, zseniális csavarokkal és költőiséggel, ugyanakkor rengeteg önkényes megoldással, sőt pontatlansággal. A darab humorának jelentős része pedig altesti humor, szexuális-erotikus töltetű, ami a régebbi fordításokban nem nagyon, vagy elferdítve jelenik meg. Nádasdy Ádám viszont talán túlságosan is közvetlen, nagyon rámege a mai nyelvre, aminek a szöveg költőisége, összetettsége látja a kárát. Persze ez is tökéletes így, de én ettől „visszafelé” próbáltam megalkotni a nyelvet.

– *Foglalkozol azóta Shakespeare-rel?*

– Még ez sincs teljesen kész. A színházban eleve nem az egész szöveget játszották el, és mivel eléggé hadilábon állok a határidőkkel, azokat a részeket, amikről tudtam, hogy nem lesznek benne, kihagytam, s mai napig váratnak magukra. Szeretném egyszer írásban megjelentetni az egészet, egyben. Arról nem is beszélve, hogy elég sokat változtattak rajta, ahogy ez a színházban lenni szokott, úgyhogy van még dolgom vele bőven.

– *Tudjuk, hogy érdekel a sport. Focizol, gombfocizol, egyszer pingpongozni is láttalak, és mostanában nyilvánosan pókeresel is. Az emlegetett netnaplóban ezt írod: „Éjszaka lemegyek a kedvenc bűnbartlangomba zsugázni”. Mennyire komoly neked ez a játék?*

– Mindig is szerettem játszani, talán az sem túlzás, van valamennyi játékszenvedélyem. Ez részint családi vonás: nagypapám nagy kártyás volt, ő tanított meg ultizni, ami azóta is megmaradt. Ehhez jött pár éve a póker, amit tényleg kicsit komolyabban játszom. A póker divatos lett, rengetegen játsszák, van sok kártyaklub, ahol, mondjuk, lehet is, mert korábban csak kaszinókban volt rá lehetőség. Ilyen helyekre járok. Sokan ugyanakkor azt gondolják, ez szerencsejáték, valójában egyáltalán nem az. Főleg az a változat nem, ami most népszerűbb, esélyek vannak, stratégiák vannak, csomó könyvet elolvastam hozzá. Körülbelül félprofi módon űzöm, így komoly előnyöm van azokkal szemben, akik nem néztek utána ennek-annak a játékkal kapcsolatban, s nem tudatosan játszanak, hanem leginkább a szerencsére bázíroznak, várják a jó lapot, aztán csodálkoznak, ha nem jön. Versenyeken is indulok, és volt, hogy sikerrel jártam. Több ez már, mint hobbi, majdhogynem „másodállás”, anyagilag is jó kiegészítés a költés mellé.

– *Legutóbbi beszélgetésünkkor egy makacs bokaficamot nyögtél – szoktál még focizni?*

– Sajnos nem eleget. Pedig volt egy baráti társaság, akikkel rendszeresen fociztunk, de ez mostanában elhalt. Mivel egyáltalán nem játszom jól, épp azt szerettem bennük, hogy voltak köztük lányok is, ezért viszonylag jónak is számítottam, de komolyabb helyekre nem mennék el játszani. Tehát például az Íróválogatottba biztosan nem férnék be. Kicsit hiányzik, remélem, sikerül föléleszteni.

– *A kortárs irodalomban érik meglepetések az embert. Példának okáért kap ilyen-olyan leveleket. Te egyszer ilyet kaptál: „belőled érettségizek te szardarab kis buzifánk, de ha kihúzlak szobelin és nem tanultam meg azt a [...] maszatos értelmetlen [...] bögrés [...] és megkereslek és kiheréllek!!!” Ezekkel mit kezd az ember, begyullad?*

– Fenyegető levelet ezt az egyet kaptam. Először valóban kissé megrémültem, utólag azonban, minthogy szerencsésen megúsztam, tehát valószínűleg nem húzott ki, inkább csak viccesnek találtam. Mostanában van olyan kötelező érettségi tétel, hogy kortárs irodalom, és előfordul, hogy engem választanak. Sok levelet kapok azzal a felkéréssel, hogy dolgozzam ki a tételüket. Ez jut eszükbe először. Nem az, hogy rákeressenek a nevemre, hanem az, hogy írjanak nekem egy levelet, hogy miről szól a *Bögre azúr*. Szoktam rajtuk segíteni, küldök nekik linket, ahol találhatnak ezt-azt, de konkrétan sosem álltam neki tételt kidolgozni. Látható, nem feltétlenül öröm egy költőnek, ha érettségi tétel válik belőle.

Lehetetlen

Duplatáblás telken
zsinór feszül hosszan,
így meg úgy
(cikk-cakk),
ruha lóg rajt', fehér lepedő.
Felhő gomolyul, kondul
Felsőország harangja.
Miről beszélni lehetetlen,
ciripelni se szoktak a földön.

Para

Fülemen robban ki agyam,
már látom: tumor nyomja, tolja.
Szív kihagy, látás kettőződik,
a gravitáció hatványozott érzete,
s latolgatás: mi a franc? Pánikroham?

Sokkal rafináltabb.

Még nem tudom mi,
gondoltam, leírom, ha elpatkolnék éjjel,
tippelhessenek, mi okozta a szívrohamot,
párnába fulladást, vagy a rejtélyes akármit.
De az, ki álmában hal meg,
milyen világba érkezik?

Esti kérdés (e-korszak rmx)

Boldogságot fakasztottam-e? Rendesen adóztam, járulékot kicsengettem-e? Baktériumot vízből kiszűrtem-e? Ocsút búzától, spamet e-mailtől megkülönböztettem-e? Egészségest táplálkoztam-e? Magamat kellőképp kupáltam-e? Csajomat/faszimat kielégítettem? Kielégített-e faszim/csajom? Csekket feladtam, s szegényeken segítettem-e? Árvákért könyörögtem-é? Törvényt szegtem-e, látszatot kerültem-e? Rám bízott feladatot elvégeztem-e? Kutattam-e feladatom, vagy biztos vagyok felőle? Kerestem indokot, mentetőztem? Háborogtam-e, öntött el epe, vagy a máj irigysége? Külsőm rendben tartom-e? Lelkém ápolom-é, vagy hagyom veszni? Fejem boldogan hajtom-e le? S ha álmok párnáira hajtom, mit kell még felismernie? S ha már önmagában, önmagától él: minek kell folyton visszatérnie?

Lustálkodó (2002; olaj, vászon; 70 x 100 cm)

A tengernél

Begörcsölt a bokád, percekig álltál kagylók, kicsi fehér rákok

vázai között mozdulatlan, a sekély tengervízben.
Én persze vártam. A színehagyott dűnék felett
felhők gyülekeztek, valaki a homokba temetett
egy sovány, kék bikinis lányt, miközben több ízben

villámlott messziről. Sötéten csillogó hajad alól
halkan, kitartóan patakzott a szó, a legmélyebb pont
felé kanyargó ér útját, közelgő korszakot
próbáltál meg elképzelni – már a partról, ahol

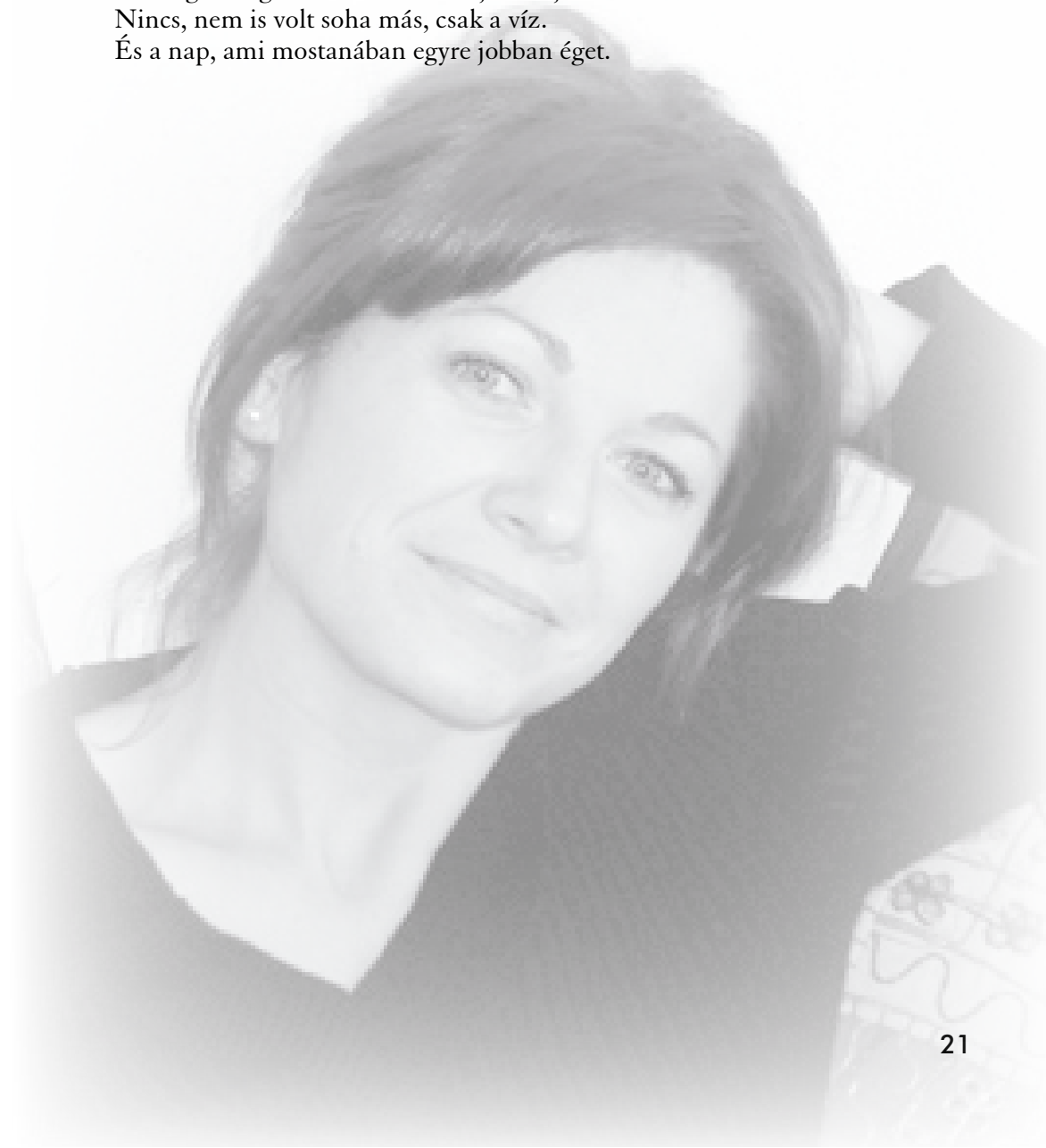
törülköző híján a piros pulóvert terítetted
le. Az volt a furcsa, ahogy a környék megfakult,
az a váratlan, sápadt homogenitás. Nem is *láttunk*
ezen kívül mást, hiába tudtuk: van átmenet,

legalábbis lehet, minden helyről minden helyre.
Figyelted? Az árka alá szaladtak a strandolók. Csak
úgy szakadt az eső, mikor villamosra szálltak,
az ablakot, mint valami sűrű függöny, verte.

Dokumentáció

Korábban kellett volna beszélnünk,
amikor még átjárható voltam, széllel
bélelt, és a sötét gumimatrac is
szinte súlytalanul lebegett velem
a tó párolgó, szürkés felületén.
Biztos hallottad, idén nyárra újabb
rekordmeleget ígérnek. Gyümölcs-
bomlasztó, szívet repesztő kánikulát.
Mikor is, talán még veled
fürödtem utoljára a Balatonban.
(Ami azt illeti, először is.)

Egy rozmár jutott eszembe, vala-
hányszor megláttam a vízben
széles, gömbölyű válladat
ütemesen emelkedni-süllyedni,
mint egy egészséges mellkast. A vállalat
üdülője előtt az ügyetlenül leterített
plédet. Pénzt adtál palacsintára, és
a Kőbányait is velem hoztad. Szeretném,
ha szeretnélek, gondoltam, húszasokat
gyűrögetve a sorban. Csak hát hallgattunk,
mint az egymás mellé épített stégek.
Olykor meghúztam a könnyű karton-
ruha pántját vagy összebb kulcsoltam
a kezeimet. Ha mi már nem leszünk, most is
ez a logikailag tisztátlan mondat jár a fejemben.
Nincs, nem is volt soha más, csak a víz.
És a nap, ami mostanában egyre jobban éget.

▶ NAGY MIHÁLY TIBOR

kihűlt közelség

párás félhomály
a türelem guruló csöppjei
a dobbanásainkat tördeli
a csillogáson átsütő halál

a vers forog a szívben gyöngesség
a közelítő hűvös idegen
megérinti a vállad hirtelen
és szelíden lehajtja szép fejét

NMT innen íme nincs tovább
kinyílnak a tükörfalú szobák
a beszűrődő rézsút fénysugárban

mi kellene már annyit sem akarsz
amit a meztelenség eltakart
fölajzott tegnapokkal összezártan

a szétesésben

összetartozást
keres a költemény de mindhiába
a véglegesség végleges hiánya
a hely ahol megérti önmagát

a pillanattal nyüzsgő részletek
hol elcsitulnak földobog a teljes
befejezed és tégedet befejez
a lélegző szövegnek vége lesz

valami másba kezd az azonos
idegensége így lesz otthonos
a múltja pedig elfeledhető

fölepíti ledönti önmagát
megérkezik de indul is tovább
sodorja őt a benne rejtező

szeretni és

szeretve lenni ennyi
csak azt akartam és szerettem volna
hiányodat nem tudtam elviselni
tenélküled és tőled megrabolva

rohan a szél és elpereg az őszi
levél az elsötétült ég alatt
szerettem volna véled elidőzni
de mára már csak hűlt helyed maradt

csak állok itt s az arcom összevérzi
a fölszakított színek alkonya
ha visszatérnél nem fogsz visszatérni
talán ha mégis nem lehet soha

szeretni és szeretve lenni ennyi
csak ezt akartam semmi semmi semmi

Élőlánc

Az előregeedett ablakkeret menti réseken egész éjjel süvített be a szél. Az erőteljesebb fúvásokat magas, sípoló hang kísérte, időnként megnyekkent az ablaküveg. Kedvenc szobanövényem (ormányos luszajka) nyúlányszerű, szőrös levelei úgy rezegtek, mint a Nokia 3510-esem néma üzemmódban. A szélvihar hajszálpontosan akkor érkezett, amikor a párnára hajtottam a fejem, és egészen addig tombolt a környéken, míg meg nem szólalt reggel a vekkerem. A regionális híradó mindig álmos szemű bemondója a korai kiadásban arról tájékoztató, hogy az éjszaka folyamán a szél beállította a helyi, 125 km/h-s sebességi rekordot. Meg nem döntötte, csak beállította. A 126 km/h már új csúcs lenne, de ennyire már nem futotta a szél erejéből. Nagyra értékelem, hogy a meteorológusok nem hamisították meg a mérési eredményt, és a média is türtőztette magát; holmi szenzációhajhászásból nem hirdettek új rekordot, 127 km/h-t, ne adj isten 130-at.

Ha hegyi kisvárosunkat elkerülte volna a szélvihar, akkor sem hiszem, hogy többet alszom néhány óránál. Mert izgatott vagyok, már napok óta. A felfokozott hangulat éjszaka álmatlanságban nyilvánul meg, nappal szapora szívverésben és szakaszos levegőkapkodásban. Illetve felfedeztem még egy különös tünetet: megkezdett mondataimat nem fejezem be, nincs hozzá türelmem. E furcsaság sosem a konkrét szituációban tudatosul – hiszen akkor tennék ellene (befejezném a mondatot) –, hanem mindig csak utólag. Amikor már nincs egyéb tennivaló, mint bocsánatot kérni mindenkitől, aki a mondatom végére vár.

Hogy mi az, ami izgalomban tart? A mai program. Az élőlánc.

*

Két hete tízen összegyűltünk a pályaudvaron, a hamburgeresnél, és elhatároztuk, hogy élőláncot alkotva tiltakozunk a Táncsics utcai fakivágás ellen. Összesen egy fát készülnék kivágni, egy közel háromszáz éves tölgyfát, mely az úttest és a járda közötti sávban áll, az Ottlik utcai saroktól mintegy száz méterre, a városközpont felé eső irányban. Úgy tudjuk, a fa hült helyét lebetonozzák, hogy egy kis bevezető utacskát nyerjenek, amely a Táncsics utcából a kaszinó tágas parkolójába vezet; a parkoló kialakítása egyelőre várat magára, ahhoz, hogy a munkálatok elkezdődhessenek, még le kell rombolni a parasztházat, ami a telken áll (amit a kaszinótulajdonos készpénzért vett meg Jakabéktól).

A két hónapja átadott kaszinót főként kisvárosunk tehetősebb lakói látogatják, de érkeznek a közeli nagyvárosból is. Délutánonként a munkából hazafelé kerékpározó, fáradt gyári dolgozók csengetésétől hangos a Táncsics utca: a szabálytalanul parkoló terepjárókat, tető nélküli sportautókat kerülgetik duzzogva.

Ki hagyta jóvá, hogy kivágják a fát? Egyáltalán kié a kaszinó? Ki a tulajdonos? Még senki sem látta őt, még a nevét sem tudjuk. Helyi lakos? A nagyvárosból jön? Netán külföldi? Nem volt időnk ki-nyomozni, mert vésszen közeledett a nap, a mai nap, a „pusztítás napja”. Amúgy meg ha mindennek utánajártunk volna, mit érnénk a sok információval? Semmit. A döntés megszületett, a fát kivágják. A legtöbb, amit tehetünk, hogy demonstrálunk. És ezt meg is tesszük.

A két héttel ezelőtti – Vári Peti kifejezését használva – „projektindító értekezlet” után minden másnap találkoztunk, ugyanott, a pályaudvaron, a hamburgeresnél, de sajnos teljes létszámban többé már nem sikerült összejönnünk. A találkozókon tisztáztuk a korábban elfogadott pontokkal kapcsolatban felmerülő új kérdéseket, szavaztunk, döntöttünk. Az összejövetelekről jegyzőkönyvet vezettem,

amiből másnap reggelre mindenkinek eljuttattam egy-egy példányt, a távollévőknek is. A gyűléseken igyekeztem mindig magabiztosnak látszani. Számból gyakran hangzottak el határozott, bátorító kijelentések. Reméltem, hogy beszédeimből mindenki erőt merít; bíztam benne, hogy azok, akik az ügy fontosságával kapcsolatban elvesztették hitüket, akár csak egyetlen percre is, szavaim hallatán újra erőre kapnak. Tudtam, hogy mindenkire ráfér a bátorítás, hiszen lázadozásban nincs sok rutinunk – élőláncban még egyikünk sem vett részt, de mint kiderült, egy bagatell tüntetésen sem. A múltbeli érdemek alapján Ignác a „legelvetemültebb” közülünk: egyszer tojással megdobott egy rendőrnőt, és elfutott.

– Elszántság, kitartás, közös akarat, hit, összefogás! – szavaltam a hamburgeresnél az akció előtti utolsó találkozáson, ahová Vári Petin, Katin, Ignácon és Boldizsáron kívül más nem tudott eljönni. – Légy szíves tartsátok magatokat a... – mondtam, de nem fejeztem be a mondatot.

Az utolsó összejövetel előtti este, hétfőn, amikor a kaszinó zárva tart, Bertolucci Petivel, Ignáccal és Dezsővel főpróbát tartottunk. Kezünket összeérintve, együtt átöleltük a tölgyfa törzsét. Éppen csak hogy sikerült. Miután megállapítottuk, hogy a fa kényelmes átfogásához öt emberre van szükség, sietve elhagytuk a helyszínt, és beültünk a Rátonyi Vendéglőbe, hogy kulturált sörözés közepette kijelöljük az öt embert. Nem volt nehéz döntés: azokra esett a választás, akiknek nem jutott más fontos szerep.

Öt embert láncolunk össze, ők a fa felé fordulnak, hozzájuk kötözzük a másik ötöt, arccal kifelé. Ez lesz a mi élőláncunk. A fa felé forduló „ölelő csapat” szívszorító látványa és a favágókkal farkas-szemet néző osztag elszántsága különleges összhatást kelt majd. Reményeink szerint sokan csatlakoznak hozzánk.

*

Az élőlánc tagjai a következők:

Vári Peti huszonegy éves, helyi lakos. Gyors észjárású, elszánt fiú. Vele nyomoztam ki a fakivágás pontos időpontját. Vastag kötelekkel érkezik, amelyekkel – stabil tengerészcsomót alkalmazva – egymáshoz kötözzük a csuklónkat (azokét, akiknek nem jut bilincs). Ő az, aki lebeszél róla, hogy engedélyt kérjünk a demonstrációra. „Csak a nyúlbelák meg a macskajancsik jelentik be előre, hogy tüntetni fognak”, mondta. Vári Peti olykor túl magabiztos és tolazkodó, előfordult, hogy a többiek előtt kellett leállítanom (és láttam, hogy ez egyáltalán nem tetszik neki).

Vári Kati, Peti húga tizenkilenc éves, csinos lány. Az ő szerepe a jelenlét. Tulajdonképpen semmi több. Társaságunk sokszínűségét szemléltetjük vele: Kati a jó nő. Megérkeznek az újságírók, fotókat készítenek, kijönnek a tévétől, hogy élőképet vegyenek fel, és Kati vadul pózol. Ő arccal kifelé fog állni, és az egyik keze szabadon lesz, így bármikor beletűrhat hosszú, szőke hajába.

Bertolucci Peti huszonhárom éves, anyanyelvi szinten beszél olaszul, torinói a nagyapja. A helyszínrre érkező televíziósok kamerájába dallamos, olasz szavakat fog kiabálni. Bertolucci Petin keresztül illusztráljuk a csapat nemzetközi voltát.

Dezső huszonhárom éves, helyi lakos, a padtársam volt gimnáziumban,

egészen addig, míg ki nem bukott. Őrá külön oda kell figyelnem, mert – mivel nem egy észkombáján – könnyen megeshet, hogy hirtelen kitalál valami hülyeséget, és rögtön a tettek mezejére lép. Habár négy tanú jelenlétében ígéretet tett, hogy befogja a száját, és ha skandalunk, legfeljebb az ismétlődő kórushoz csatlakozik, nem vagyok meggyőződve, hogy ez így is lesz. Sokat töprengtem rajta, nem lenne-e jobb kitenni a csapatból, de nem tettem meg. Megsajnáltam.

Kálmán harminc éves, sportos testalkatú fiú, tíz évig vízilabdázott a nagyvárosi egyesületben. Jelenleg tudatos testépítőként definiálja magát. Ha verekedésre kerül a sor, vállalja, hogy egy személyben képvisel bennünket. Ígérete szerint az akció napján reggel, indulás előtt felsőtestét megcsapkodja gumislaggal, ettől a hátán és a mellkasán ijesztő vörös hurkák képződnek; mondania sem kell: félmeztelenül jön.

Boldizsár huszonnégy éves, helyi lakos. Ha minden igaz, három bilincset hoz, de ha kezére játszik a szerencse, ötöt.

Ignác húsz éves, helyi lakos. Életkorával dacoló józansága mindig ámulatba ejt. Olyan higgadt tekintettel tud maga elé meredni, mint akinek elméjéből kiürült minden gondolat, mint akinek megszűnt a kapcsolata az énjével. Megfontoltságot mutató arcát elnézve újra és újra meglepődöm, hogy a múlt heti üvöltőpróbát (amit a sportcsarnok mögött tartottunk, a salakos futballpályán) toronymagasan megnyerte: ő bizonyult a legalkalmasabbnak a követeléseink és feltételeink nyilvános tolmácsolására. Velőtrázó hangja van, ha rendesen kiereszti. Előre megírt, rövid szöveget kell memorizálnia, és torkaszakadtából kiabálnia. Ha a szöveg végére ér, kezdi előlről. A skandalásokat én indítom, de ő veszi át, és viszi tovább.

A Trüffel nevű fiúról nem sokat tudok, ő Ignác barátja. Arról sincs információm, miért Trüffel a beceneve. (Mert gömbölyű a feje, mint egy szem *trüffel bonbon*?) Szorgalmasan járt gyűlésre, összesen egy alkalommal hiányzott. Mindig néma csendben figyelt.

Surda szintén Ignác embere. Őt, kiderült, Surányi Daninak hívják. Annyi időse lehet, mint mi, de már kopaszodik. Hajának zsíros maradványát híd formájában fésüli át kopasz koponyáján, ennek ellenére együtt él egy nővel.

És végül: én. Huszonhárom éves vagyok, helyi lakos. Az én ötletem volt a demonstráció. A fa körbevétele. A fa elzárása a munkások előtt. Az élőlánc. Én vagyok az értelmi szerző és a főnök.

*

Bőséges reggelit készítek a főzőfülkében, olajban tocsogós hagymás rántottát négy tojásból, karikára vágott füstölt kolbásszal. Háromnapos, szivacsos zsömlét tépek hozzá. A számba vett falatot rágcshálva felállok, és körbejárom csöppnyi otthonom egyetlen lakószobáját. Miután lenyelem a falatot, visszaülök, és újabbat teszek a számba, amivel újabb sétára indulok – a másik irányba, hogy változatosságot csempésszek a dologba. Amint a nap keresztülvilágít a szobán, kékeslila párát látok hullámozni a levegőben. Megnyugtató látvány. Az utolsó falattal a számban megállok az ablaknál, és lenézek. A házmaster az éjjeli szél pusztításának nyomait takarítja el: összegyűjti a fákról letört gallyakat, a helyére rakja a szanaszét röppült műanyag székeket, visszakötözi a leszakadt szárítókötetet. Már kora reggel pólót és sortot visel, amiből látszik: a szélvihar nem hozta meg a várva várt enyhülést. Eszembe jut Kálmán, aki félmeztelenül jön, magam elé képelem, amint domború mellkasát döngeti, és a slag nyomait mutogatja.

Reggeli után, amint a mosogatónál állok, és az *Ave Mariát* dudorászom (a napokban hallottam, és bennem maradt a dallam), furcsa nyomást érzek a fülemben. Mintha ébredés óta fokozatosan tompulna a hallásom. Abbahagyom a dúdolást, és próbaképpen kimondok néhány szót – „fülemüle”, „libikókka”, „taxisbloká”, „jegenyesor”, „barackfa” –, és igen, a szavak is, akár csak a dallam, visszhangoznak a koponyámban. „Tantusz”, „Tinódi Lantos Sebestyén”, „sonkás-gombás”, „kaszinó”, „Tasziló”. Az utóúgás és bűgás főleg a mély magánhangzókat kíséri. Az első ijedség gyorsan elmúlik, de csak rövid időre: mire megeresztem a zuhanyt, megint nyugtalan vagyok, nyugtalanabb, mint korábban bármikor. Ez már messzemenően túlnőtt az egészséges drukk szintjén. Még csak a nyakamat, a karomat és a hónom alját mostam meg (utóbbi három hete, amióta izzadásgátló dezodort használok, nem habzik!),

de máris elfogy a türelmem, kipattanok a plexi zuhanyozófülkéből, testemről csöpög a víz, nedves talppal a papucsomba ugrom, a telefonoméért sietek, kapkodva felhívom Ignácot, reménykedve benne, hogy örökös higgadtsága néhány szóváltással átragad rám.

Tíz csengés után veszi fel. Bejáratatlan, recsegő, álmos hangon szól bele. Amikor végre felfogja, hogy ki vagyok, azt mondja, borzasztóan örül, hogy hívtam, már ő is akart engem, de elvesztette a telefonszámomat. Micsoda egybeesés, csodálkozom, nahát! Érdeklődöm, mit akart tőlem. – Begyuladt a torkom – mondja sóhajtozva –, izé, nem ígérem biztosra, hogy jövök... Mindenesetre ha jövök – folytatja –, mert azért nem reménytelen, akkor is késni fogok, úgyhogy kezdjétek el nélkülem, muszáj elmennem a háziorvosomhoz, nehogy valami szövődmény...

Elhallgat. Kíváncsi, van-e válasza. Nincs. Úgyhogy beszél tovább.

– Annyi mindig a nyugdíjas a háziorvosnál... Itt vagy még?

– Itt vagyok, hallgatlak. A nyugdíjasok.

– Mire kijönnek az újságírók, odaérek. Úgy jó, nem?

– Azt csinálsz, ami jólesik.

– Hát épp ez az, hogy nem.

Nyilvánvaló hazudozása felháborít, de türtőztetem magam. A hallgatást pimaszabb válasznak tartom minden szónál. Vonalban maradok, és várom, milyen mélyre sülyed Torokfájós Ignác a hazugság iszapjában. Nagyon mélyre. Például azt találja mondani, hogy mihelyt megérkezik a fához (ha megérkezik), rögtön üvöltözni kezd, esze ágában sincs megúszni a rábízott feladatot, az égvilágon semmi akadályát nem látja a kiabálásnak... A hazug embert beszéltetni kell, és végleg hülyét csinál magából. Ignác, aki nemrég még a torokfájás szövődményeitől tartott, most üvöltözést ígér... Elképezelem, hogy Ignác leteszi a telefont, és rájön, mi mindent hordott össze kínjában, aminek következtében úgy elszégyelli magát, hogy abba tényleg belebetegszik. Magára hagyom a rutintalan hazudozót, elbúcsúszom.

– Ne tedd le, ne tedd le, ne tedd le – kurjantja makkegészséges torkával –, van még valami...

Surda és Trüffel... Ők biztosan nem jönnek, még tegnap felhívtak, hogy nem jó nekik.

Nem folytatom a zuhanyozást. Csak a felsőtestem lett tiszta.

Az ágy szélére ülök, fejem leszegem, egy konkrét pontot bámulok a poros linóleumpadlón. Nem engedhetem meg, hogy a düh a józanság fölé kerekedjen. Én vagyok a főnök, érzelmi ingásoknak nincs helye a szívemben.

Komoly szellemi erőfeszítések árán, a keserűség árnyékából kilépve sikerül teljes figyelmemet a gyakorlatias dolgokra, az új helyzet kezelésére irányítom. Heten maradtunk, ez a szomorú tény. Ha Ignác netán mégis befut, hazaküldöm. Nem érdekel, ki mit gondol utána rólam. Kemény leszek és megingathatatlan. És következetes. Tekintetemet megemelve már erőink átcsoportosításán töröm a fejem. A fa átöleléséhez, sajnos, minden körülmények között öt emberre van szükség, legalább ötre, a négy fő, mint az a próbanapon kiderült, kevés, négyen képtelenség tartósan fenntartani a stabil fogást. Ha viszont öt személy ölel, akkor – értelemszerűen – csak kettő jut kívülre, ami nemcsak hogy távol áll az eredeti elképzeléstől, a „külső kör” képésétől, de összességében véve igen mulatságos képnek ígérkezik. Szinte már látom a vihógó járókelőket, szinte már hallom a kaján megjegyzéseket. És akkor még nem szóltam a másnapi újságban közölt fotókról... az újságírók több órnyi gondolkodás után frappáns és megalázó mondatokat firkantanak a képek alá ... jobb, ha utána ki sem merészkedünk az utcára. A tévétől kiküldenek valami bizonyítási vágytól feltüzelt gyakornokot, aki a mi kárunkon villantja meg cinikus humorát, így fogadatra el magát dörzsölt tévés kollégáival.

Kiszámíthatatlanul cikázó gondolataim túl nagy hatással vannak rám. Lüktet a halántékom. Úgy érzem, közelednek felém a falak, ezek a tapéta mögé bújó gonosz tömbök, ha most azonnal nem menekülök el otthonról, már késő lesz, foglyul ejtenek, összepréselnek. Gyülekezőig már haza sem jövök.

Kint egyből jobban érzem magam. Az Ignáccal folytatott telefonbeszélgetés után még görnyedten csoszogtam a lakásban, de az utcán már egyenes gerinccel, lendületesen, peckesen vonulok, mint katoná a díszmenetben. A friss levegőt tüdöm mélyére szívom. Ignác és a két másik fő távollétét is más megvilágításban látom. Rájövök, hogy semmi okom a csüggedésre; a régi feladat helyébe új lépett,

egyszerűen ennyi történt, semmi több. Amit elveszítünk emberanyagban, behozzuk elszántságban. Duplaerővel üvöltünk, amíg az utolsó hangszálrost bírja. Holnap mindenki a vendégem egy mézes teára a Rátonyi Vendéglőben. Ignác helyére Kálmánt jelölöm ki első számú hangadónak, ezzel a testépítő – aki az „egyszemélyes biztonsági osztag” szerepet már korábban megkapta – a megmozdulás kulcsfigurájává avanszál. Hogy ne érje váratlanul a dolog, és – nem utolsósorban – legyen ideje megtanulni a szöveget, most rögtön felhívom, és közlöm vele a döntésemet. Előtte még gyors pillantást vetek a karórámra: száznyolcvan percünk van kezdésig. Ez alatt könnyedén elsajátíthatja a néhány pontból álló követeléslistánkat. Persze az sem baj, ha nem megy neki, itt lapul a szöveg a farzsebemben, hús példányban kinyomtatva, összehajtvá.

A Suszter utcai pék előtt megállok, és mielőtt belépnek, hogy magamhoz vegyem reggeli búrkiylimet, bepötyögöm Kálmán számát.

– Gondolatolvasó vagy, haver! – üdvözlő a testépítő. – Pont akartalak hívni.

– Szóval nem jössz – vágom rá. – Mondd ki! Ne köntörfalazz!

– Hát, nem valószínű – ismeri be szégyenlősen.

Nem faggatom. Nem érdekel a kifogása.

– Kösz szépen! – Kinyomom a telefont.

Azonnal visszahív, de nem veszem fel. Egy teljes percen át rezeg a markomban a Nokia.

A Suszter utcai pék pultja mögött mindig két eladó tüsténkedik, ezért gyors a kiszolgálás, a csöppnyi eladóterében nem torlódnak össze a vevők. Most azonban, elképedve látom, úgy tekeredik a körülbelül tizenöt főből álló sor, mint egy kakaós csiga. (Bár nekem lenne ennyi emberem az élőláncban!) Ma csak egy eladó dolgozik. Mielőtt megkeresném a kanyargó sor végét, végigtekintek a vásárlókon, felmérem, milyen tempóban halad a sor, érdemes-e egyáltalán beállnom. A sor első negyedét vizsgálva Vári Katira leszek figyelmes! Egy percig sem tétlenkedem: a tekervény közepén és végén topogó emberek szűrő tekintetének kereszttüzében helyet csinálók magamnak, és Kati mellett termek. Szépségtől többnyire zavarba jövök, elnézek mindenfelé és megkukulok, de ma – ez már világosan látszik – semmi sem úgy alakul, mint általában. Katit boldogan, felszabadultan szólítom meg.

– Katicám, élőláncom egyetlen leányzója! De jó, hogy itt vagy!

– Beállsz a sorba? – mosolyog rám ez a hibátlan fogsorú, dús ajkú lány.

– Nem... vagyis igen, ha már itt vagyok – mondom, és elhadarok neki mindent, ami reggel óta történt. Ekképp fejezem be: – Összesen hatan maradtunk a tűzhez képest... ez rémes.

– Négyen maradtatok – javít ki a lány, és ujjbegyével megbökdösi szempillája végét. – Sem a bátyám nem jön, sem én. Apánk megtiltotta.

– Hogyhogy megtiltotta? – tárom szét a karom.

– Megtiltotta – ismétli Kati, és a pulthoz fordul, ő következik. – Tíz magos zsömlét kérek és egy fonott kalácsot, kicsit. És te?

– Semmit – felelem. – Elment töletek az étvágyam.

Amíg Kati átveszi a pékárut, kislisszolok Kati háta mögött, vissza se nézek.

A dühtől határozottan felgyorsultak a lépteim. Eszembe jut Boldizsár, aki azon fáradozik, hogy három bilincs helyett ötöt lovasítson meg unokabátyja szexboltjából... Négy emberre öt bilincs, mi-csoda luxus! Négyen maradtunk. Nevetséges. Boldizsár, Bertolucci Peti és én. Meg Dezső, akinek intelligenciahányadosa egy kovácsoltvas gyertyatartóéval vetekszik; Dezső csak nézi, nézi a világot maga körül, de nem von le következtetéseket, nem kételkedik, nem kérdez, mindent elfogad olyannak, amilyen. Ő a legboldogabb ember, akit ismerek.

Elgyalogolok a pályaudvarig, a hamburgeresnél ribizlis üdítőt vásárolok, szívószállal iszom. Az üveget kedvem lenne földhöz vágni, és megnézni a visszapattanó szilánkok gyors táncát a levegőben, és jégesőszerű földet érésüket.

Már a Táncsics utca felé tartok, amikor ráeszmélek, a fakivágás tervezett időpontjáig még ötven perc van hátra. Lassítok a lépteimen. A parkoló gépkocsik tetejét, motorháztetejét és csomagtartófedelét vizsgálom, hagyott-e rajtuk nyomot az éjjeli szélvihar. Egyiken-másikon látok horpadást. Újra elismétlem magamban a névsort. Bertolucci Peti, Boldizsár, Dezső, én. Nem futamodunk meg, nem. Négyen demonstrálunk. Kitartunk a céluk mellett, amit lehet, megteszünk a Táncsics utca fölé hatal-

masodó, közel háromszáz éves tölgyfa megmentéséért. A fa nem tehet róla, hogy a négy hőshöz hat gyámoltalan, beszari szájhős csatlakozott. Nincs új stratégia, és most már nem is lesz, négy emberre nem lehet komoly forгатókönyvet írni. Majd lesz valahogy. Mi a legrosszabb, ami történhet? A helyszínre érkező rendőrök összefogdosnak bennünket, egymáshoz rögzítenek Boldizsár szexbilincseivel, majd betaszígnának a rendőrautóba. Egyetlen Lada Samarába befér az egész élőlánc!

Hosszas, céltalan mászkálás után, tíz perccel a fakivágás hivatalos időpontja előtt befordulok az Ottlik utcából a Táncsics utcába. A sarkon egy teherautó áll, körülötte sárga mellényes munkások gyülekeznek. Elslattyogok mellettük, és szemem sarkából jól megnézem őket, különösebb ok nélkül próbálom memorizálni az arcokat. A tájékozódás végett nem ártott volna, ha a teherautó platójára is vetek egy pillantást, hogy lássam, milyen szerszámokat, gépeket vetnek be...

Szemem előtt lassan kibontakozik a tölgyfa lombja. Ma valahogy kisebbnek látom, mintha félelmében összehúzta volna magát; levelei lekókadva, szánalmat keltve csüngnek az izmos ágakon. Négyen fogunk kiáltozni, biztatni a járőkelőket, hogy csatlakozzanak hozzánk. Lehet, hogy szerencsénk lesz, és épp a kis létszámmal vonjuk magunkra a figyelmet. Miért ne? Vári Peti, Vári Kati, Ignác, Kálmán, Surda és Trüffel bekapcsolja otthon a tévét, és alig hisz a szemének... meg sem találunk minket a tömeggé duzzadt embercsoportban...

A fa mellett megállva egy sárga mellényes munkásra leszek figyelmes az utca túloldalán. Fel-alá járkál az árok mentén, mintha őrizné azt, közben műanyag pohárkában feketekávéét lötyögtet. Elcsám-borogott a teherautó körül gyülekező csoporttól. Talán az emelőautót várja vagy a darus kocsi.

Gyönyörködöm a terebélyes fában. Felnézek a lombjára. A gondolatától, hogy a fát az 1700-as évek elején ültethették, mindig elgyengülök, de most valahogy még erősebbek a reakcióim, bizseregni kezd az ágyékom... mint amikor Dezső fizikaórán, a pad alatt kinyitotta a Playboyt a duplaoldalas poszternél (abban a pillanatban, sosem felejttem el, szaladgáló hangyák szállták meg belül az alhasamat). Tekintetem a kaszinóra csúsztatom, a közellenségre, ajkam óhatatlanul lefelé görbül. Némi tétováság jellemez, egy helyben járkálok és nézelődöm, jöhetne már valaki, Bertolucci Peti vagy Boldizsár, aki feloldaná bennem a bizonytalankodást, bármelyikük jelenléte elég volna ahhoz, hogy visszanyerjem vezetői önbizalmamat. Ebben a pillanatban valaki meglökdös hátulról.

– Helló – hallom Dezső hangját. – Többiek?

– Szevasz, Dezső – köszöntöm egykori padtársamat, jó adag csalódottsággal a hangomban. Örültem volna, ha nem ő az első. – Többiek? Én is őket várom. De már nagyon.

– Szép kis fa – dörmögi Dezső, és megismétli: – Többiek?

Habár nincs kedvem még egyszer elmondani, mi minden történt reggel óta, mégis megteszem; úgy gondolom, a tisztességes magyarázat sokkal inkább megilleti Dezsőt, az élőlánc becsületes és hű tagját, mint mondjuk Vári Katit, aki ahhoz is gyáva volt, hogy felhívjon.

Dezső nem esik pánikba. Sőt mintha kicsit örülne is a híreknek. Talán arra gondol, hogy a létszám megcsappanásával fontosabb szerephez jut. Nem, mégsem hiszem, hogy erre gondol, ehhez tudnia kéne valamennyire kombinálni...

– Szerintem Boldizsárék sem jönnek – mondja félvállról. – Már tíz perce itt kéne lenniük.

Kiderül, hogy késik az órák. Szégyellem magam. Élőlánc-szervezőtől ez bosszantóan amatőr hiba. Dezső mobiltelefonja regiszterében Bertolucci Peti számát keresgéli, hogy rátelefonáljon, de én megtiltom neki. Kiveszem a kezéből a készüléket.

– Egyik patkány sem érdekel – mondom, Dezső nem kis meglepődésére. Nem szokásom az efféle agresszív megnyilvánulás.

Ebben a pillanatban, fogalmam sincs, honnan jött a gondolat, leállítok egy pelyhedző kecskeszakállas, lófarkas kamaszt, akinek XL-es testméretein XXL-es póló lóg, fekete, hosszú ujjú. – Nincs kedved csatlakozni egy élőlánchoz? – szólítom meg a hívőket toborzó krisnás magabiztosságával. – Ezt a fát akarjuk körbeláncolni a saját testünkkel... még mielőtt kivágják.

A kamasz gondolkodás nélkül rábólint – bár minden ilyen egyszerűen menne. Van ideje, mondja, elmarad a próbája. Dezső érdeklődésére elárulja, egy kísérleti transzmetált játszó zenekarban dobol. Úgy véli, jó reklám az együttesnek, ha bekerül az újságba, ne adj isten a tévébe.

Állunk hárman, és nézzük a túloldalon császkáló sárga mellényes férfit, aki, miután megissza a kávéját, olyan természetességgel ejti el maga mellett a műanyag poharat, ahogy az ember egy szösz pócköl le a kardigánjáról. Látványosan szemmel tart minket. Talán sejti, mire készülünk. Körülnéz, átkel az úttesten, jön felénk.

– Nem vagyunk egy kicsit kevesen? – veti fel a dobos.

– Nem – vágom rá, és két társam döbrent tekintete kíséretében átsietek a túloldalra, mintha csikicsukit játszanék a sárgamellényessel. Már korábban szemet szűrt nekem egy ötven év körüli, alacsony pocakos férfi, aki a túloldalon, a Táncsics utcában lassan előrehaladva, egyedül próbálja betolni a kocsiját. Nagy erőfeszítéssel megtolja, aztán beugrik az autóba, de a motor sosem indul be. Méterről méterre halad, senki nem segít neki. Előbb-utóbb, ha ügyesen kikerüli a dimbes-dombos utcákat, eljut a bekötőútig, ahol szervizek sorakoznak egymás mellett. Ehhez a férfihez sietek, mert úgy gondolom, aki ilyen türelemmel és alázattal viseli a kudarcot, ráér beállni egy élőláncba.

Zoli néven mutatkozik be. Azzal a feltétellel hajlandó közénk állni, hogy utána négyen betoljuk a kocsiját.

Megegyezünk, kezet rázunk.

A sárga mellényes fickó a csapatom másik két tagját kerülgeti a tölgyfa tövében. Rágyújt és füttyörészik. Biztatom Zolit, kocogjunk át, nem hagyhatom magukra a fiúkat. Mire a fához érünk, már Dezső is füttyörészik, egy egészen más dallamot, mint a munkás. Provokálja a sárgamellényest, erre igazán semmi szükség. Észrevétlenül leintem Dezsőt, aki meglepetésemre megérti a jelet, és abba hagyja.

– Ez itt Zoli – mondom halkan.

– Szép kis fa – vigyorog Dezső. – Mi, Zoli?

A ténfergő-füttyörésző munkást figyelve eluralkodik rajtam a tettvágy. Kire várunk? Mire várunk? Semmire. Kezdődjön az akció! Egy utolsó, gyors pillantást vetek körbe, jön-e a többi sárgamellényes, közelednek-e járókelők, potenciális tüntetőtársak, de nem, senki sincs a láthatáron. Sebaj. Kezdünk.

– Gyerünk – kiáltom –, gyerünk, öleljük át a fát! Négyen, gyerünk. Rajta! Mielőtt ideérnek. – Tapsolni kezdek, Dezső is. Nem szólok rá.

Ujjainkat összeérintjük, és bilincs, kötél meg minden más kiegészítő híján „puszta kézzel” próbáljuk átölelni a közel háromszáz éves tölgyfa törzsét. Sajnos nem érjük át. „Szétszakad a lánc.” Zoli túl alacsony, rövidek a végtagjai.

– Gyerünk, össze kell hogy érjen – kiáltom –, mindjárt jönnek. Addig meglesz. Addig nem kiabálunk semmit. Érted, Dezső? És utána is csak azt, amit én. Világos? Csak azt, amit én. Ti lesztek a visszhang.

Nem ér össze.

Zoli nyög. Dezső és a dobos morog.

Nem ér össze.

A sárgamellényeshez nagydarab, atléta trikós, szálkás izomzatú férfi csatlakozik, legfeljebb harminc éves. Pár szót váltanak – amiből kiderül, hogy ismerik egymást, mindketten a fakivágással megbízott munkacsoport tagjai –, aztán elhallgatnak, és mosolyogva szemlélik a küszködésünket.

– Mit csináltok, skacok? – szól oda foghegyről a sárgamellényes.

Dezső hátrafordítja a fejét, és az engedélyem nélkül önállóan válaszol:

– Védjük a fát – mondja büszkén.

– Véditek a fát? – somolyog lenézően az atlétatrikós. – Akkor védjétek még tíz percig, addig megiszunk egy sört.

– Utána is védjük – erősködik Dezső, remegő hangon.

– Igazán? – nevet fel az atlétatrikós.

– Igazán – mondja Dezső.

– Tíz perc múlva kivágjuk a picsába – zárja rövidre a beszélgetést a sárgamellényes.

– Bírom, amikor a proli pampog – teszi hozzá az atlétatrikós, és egy elbicikliző fiatal lány után füttyent.

A munkások távoznak. Zolit nehezen sikerül maradásra bírnom, az, hogy betoljuk az autóját, önmagában már nem elég vonzó neki, egy karton cigit helyezek kilátásba. Mindannyian fáradunk, nekem olyan, mintha percenként újabb és újabb súllyal terhelnék a vállamat, de nem engedjük le a karunkat, nincs pihenő, nyújtózkodunk tovább. Úgy érzem, a kezem közelebb került Dezsőéhez. Ez csak úgy lehetséges, hogy négyünk közül valaki megnyúlt.

Nagy berregés közepette befordul a teherautó az Ottlik utcából az éppen teljesen üres Táncsics utcába, mögötte menetelnek a nevetgélő munkások, leghátul a már hiányolt darus kocsi döcög. Úgy vonulnak, mint akik csatába indulnak.

– Gyertek, menjünk – mondom a többieknek. – Ennek semmi értelme.

Zoli rögtön szót fogad. Ha jól látom, a kezével el is löki magát a tölgyfától. Rövid hezitálás után a dobos is félreáll.

– Nem megyünk sehova – tiltakozik Dezső.

– Gyere, Dezső – mondom halkan a fát egyedül ölelő egykori padtársnak. Úgy áll ott, úgy kínálja magát verésre, mint a fához kötözött Döbrögi földesúr. – Gyere már, Dezső, a szentségit, ennek semmi értelme – emelem meg a hangom. – Egyedül vagyunk, schol senki, hülyeség itt hóbörögni.

Dezső nem mozdul. Együttes erővel kell elrángigálnunk. A munkások vadul röhögnek.

– Nem szétszéledni – mondja Zoli –, jöttök betolni a verdát!

A munkások szeme láttára futólépésben toljuk az autót. A teherautó sofőrje szakaszosan dudál, lehúzott ablakán kihajol, integet és kiabál. Elsőre bepöccen a kocsi, szerencsére. Zoli köszönés nélkül elszáguld, mi pedig sietve befordulunk az első mellékutca.

– Rajtunk röhögnek – morogja Dezső, és keze ökölbe szorul. Ha rajta múlna, még mindig ott állna. Az utolsó csepp véreig védené a tölgyfát. De nem rajta múlik, hanem rajtam. Mert én vagyok a főnök.

A kamasz dobos elköszön, és meghív a koncertjükre, ami három hét múlva lesz a kereskedelmi szakközép ebédlőjében. Sajnálja, hogy így alakult az akció, de azért bevallja, szíve mélyén ő is a visszavonulással ért egyet.

Halljuk, hogy munkagép zúg fel a távolban, egy nagy teljesítményű fűrész motorja lehet. Kényelmetlen nyomást érzek mindkét vállamban. Borzasztóan szégyellem magam.

– Nincs kedvem hazamenni – mondom Dezsőnek.

– Igyunk meg egy sört a Rátonyiban! – javasolja.

– Nyitva van ilyenkor?

– Nyitva.

– Gyávának tartasz?

– Nem. Azt hiszem, nem.

A Rátonyi kerthelyiségében tíz műanyag asztal van, közülük csak az egyik mellett ülnek: két nyugdíjas sakkozik. Az asztalok fölé napernyők borulnak, száruk a kérge, barna földbe van szúrva. Itt semmi nyoma nem látható az éjjeli szélviharnak. Mielőtt leülünk az asztalhoz, Dezső rám néz, és azt mondja:

– Úgy érzem, mintha megnyúltak volna a karjaim. Már a fa körül éreztem. – Feláll, és nyújtott törzzsel kevés híján megérinti a térdét. – Igen, megnyúltak.

Elmosolyodom.

– Két sör! – kurjant oda a pincérnek Dezső. – Korsó! – Aztán mélyen a szemembe néz, és azt mondja: – Nem megyünk vissza? Csak te meg én? Hátha még nem kezdték el.

– Nem – csóválom a fejem. – Nem megyünk vissza. Különben is az előbb már hallottuk a gépeket.

Dezső vállat von. Most én nézek a szeme mélyére. A butaságot tükröző homály – ami eddig úgy látszott, örök időre a tekintetbe költözött – eltűnt. Szikrákat szóró szemét, kipirult arcát nézve ráébredek a legnagyobb tévedésre, amit a szereposztásban vétettünk. Dezső, ez a vérbeli forradalmár lett volna a legalkalmasabb főnöknek. Egyértelműen. Ha ő a vezérünk, most nem a Rátonyiban ülnénk, hanem a száz fős élőláncban skandálnánk a rigmusokat.

Kronológia

Éjjel tizenegy, ablakot nyitok:
Körömnyomnyi esély,
Mégis be van karcolva napjaimba:
Hagynom kell, hogyha akarsz,
Újra beszökhess hozzám.

Kint, jobbra forgalmas út:
Suhan a sok „van hova sietni” –
Fürdőszobámban meghitten dohog,
Piszkos szívet centrifugál a gép:
Hangja megnyugtat, akár egy korty konyak,
Érzésre, mintha még mindig anyámmal élnék:
Összekeverem a sőt a cukorral
És nagyokat kortyolok.

*

Nem tulajdonod, mégis eltiltottál tőle,
Kutyákkal őrizteted a közös szerzeményt.
Perelhetek láttatásért, nem bírósági ügy;
Amint kiírod: „bontásra ítélve”,
Még csak adóznod sem kell,
És elfelejtik, mint a háborús bűnöket...

*

Éjfél van, a párkányon könyöklök.
Fáradt autók gyűlnek házunk alá,
Napi meséjüket várják:
Szeretnek hallgatni rólad.
Leporolok egyet kedvenc számaid közül
(Édes likőr, amiből sosem kevertem neked);
Fölöttem az ég szövete egyenletes sötét.

*

Hajnali egy óra,
Lassan zárom az ablakot...
De még mielőtt az adás véget érne,
Hogy kijózanítsam magam, kiszabadítok néhányat
A molycsapdába ragadt csillagok közül.

Mindent helyre

Azt hitted, hogy majd lebiceg a nap,
És elnézést kér, ha a szemedbe tűzött?
Hogy elszégyelli magát a kő,
Mikor felsérti a lábad?
Hogy örök recepciós maradok
Ebben a kétségbeesett házban,
Ahol illatos bajszerű férfiak
Várakoznak letolt gatyában?

Mondd, te tényleg azt hitted,
Hogy annyira magasán állsz fölöttem,
Hogy látod mindennek a végét?

Hogy folyásiránnyal szemben is
Tartani tudod a tempót?

Legalább az összegyűrt ágyneműk közt
Feltűnhetett volna, milyen apró vagy.
Hogy elférsz a tenyeremben,
El néhány sorban.
Hogy nem te tettél szívességet,
Mikor vigyáznom kellett rád.

Emlékszel?
Egyszer választottunk csillagot.
Nos,
Holnap én oda utazom,
Átszállás nélkül, de neked
Nincs hely azon a járaton.

Parisz rendelőjében

Puha mohaszőnyeg az istennők feneke alatt.
Oldalt, a paraván mögött szerényen meghúzódva
egy-egy rabszolganő, frissítőkendők és lepel.
Héra már beletörődött. Aphrodité még élvezte is.
Csak Athénét öntötte el a pír.
Parisz, mint egy orvos, kesztyűs kézzel
kotort az asszonyokban.
Az egyik még szűz volt.
„Vetkőzzön le! A bugyiját is!
A lábait rakja fel ebbe a karikába!”
Aztán Oinónét kérdezi:
„Áfás számlát tudunk mi adni görögöknek?”
Arcán kaján mosoly:
„Eredmény két hét múlva lesz.
A nővérkénél érdeklődjenek!”

Eleuszisz

Démétér sovány volt azon a nyáron, és egyre fogyott.
Csak számolta a megállókat, Athénból Eleuszisz felé,
s bámult ki meredten a busz ablakán –
nem volt már ereje kérdezősködni sem.

Egy gyermeket akart keblére ölelni újra,
fürdetni egy csecsemőt, tűzbe mártani,
s megkenni a testét ambroziával.

*Mint egy vénasszony, ki sosem szült gyermeket és kit
meg nem ajándékoz koszorúszerető Aphrodité,
ült csak a kút mellett, a kövön, lehajtott fejjel.*

Az istengyermekek akár a fáklya:
ha tűzbe tartjuk, a lángja egyre nő.
Sosem kortyolhat anyatejet.
Az istennők mellbimbóit nem sértheti föl
a csecsemők mohó harapása.

Ara Pacis Augustae

Tegnap szült, s ma már itt sétál
körömcipőben az Ara Pacis mellett.
Naponta megáll itt, munkába menet.
Mozdulhat-e márványlábaival,
két gyermekkel az ölében?
A régész nő belelát a kőbe, de nem
lát rajta át. Ölében a Földanya
gránátalmákkal játszó, kövér gyermekei.
Mellén az egyik csecsemő babráló keze
s a márványköpeny nehéz ráncai.

Téli táj (2006; olaj, vászon; 100 x 120 cm)

Bárho! és bármikor

Nők,
akik eddig megfordultak
az életben, mind,
teljesen különböztek egymástól,
semmiben sem hasonlítottak.
Mindegyik másképp sírt és nevetett,
másképp gyűlöl! és szeretett,
másképp mindent, mindent másképp.

De egyvalamiben tökéletesen
egyformák voltak;
mindegyik imádta nyomkodni
a mitesszereimet,
bárho! és
bármikor.

Négysor(o)som

Zokogó balta vagyok egy pökhendi tuskóban.
Így megfáradt a déli harangszó.
Elfelejtet! lehúzni magad után a vécét.
Bújj elő a szél mögül és úgy csinálj csodát!

Tábori posta

Augusztus vége van. Most már elhiszem, hogy ennek a nyárnak is letelik a küldetése, s a szeptember, mint eddig minden alkalommal, ismét meghozza a *proverka*, az elkerülhetetlen őszi ellenőrzés idejét. Olyan számadás előtt állunk, amely a sorállományt és a tisztikart egyaránt a politikai és harci kiképzés további tökéletesítésére ösztönzi. Ha azonban jobban meggondoljuk, rá kell jönnünk, hogy mégiscsak inkább a tisztok bulija ez, mert a hadvezetés elsősorban tőlük várja a katonák elméleti és gyakorlati eredményeinek fejlődésszerű felmutatását. Előszedek ilyenkor az elmúlt időszak mutatóit, a sportteljesítményeket is beleértve, és megvizsgálják, hol fér még rá egy kis kozmetika. Nem mindegy tehát tisztjeinknek, mit prezentálnak alegységeik, mert sok tekintetben az oly nagyon várt előléptetések is ennek függvényében valósulnak meg.

A most előttünk álló *proverka* azonban rendhagyónak mondható, mert légvédelmi brigádunk két tüzérsztyályát merőben új feladat elé állítja. Éleslövészetre utazunk Kazahsztánba, az Emba völgyébe, ugyanis a Németországban állomásozó szovjet hadcsoporthoz nincsenek rakétaindításra alkalmas gyakorlóterei.

Ezen a nem mindennapi tűzkeresztségen, mint beszélük, szolgálati ideje alatt minden légvédelmisnek át kell esnie egyszer, mert hogyan szerelhetne le anélkül, hogy ne vigye magával, legalább emlékként, a célra tartó rakéta mennydörgésszerű moráját? Persze, ezt csak saját szórakoztatásunk végett mondogatjuk, feletteseink szerint azonban a komplexum sikeres működésének közvetlen tapasztalatánál nincs és nem is lehet meggyőzőbb propaganda. A gyakorlat közben szerzett pozitív élmény majd rávezeti a katonát, hogy feltétel nélkül higgyen a rábízott fegyver erejében és felülmúlhatatlanságában. Jó, jó, igaz, hogy a végrehajtásban a fontosabb szerepeket tisztjeink kapják, hogy az indítógomb használatára az ütegben csak Szigyelnyikovnak van jogosítványa, de mihez kezdene gombjával az őrnagy a rádiólokátoros felderítők és az operátorok munkája nélkül, hogy a vezetőket már ne is emlegetsem? Abban az egyben viszont mindenki egyetért, hogy egy ilyen nem mindennapi műveletben statisztának lenni sem utolsó.

A vasúti rakodás épp olyan kapkodó, feszültségekkel terhes lehetett volna, akár a többi, csak hogy az utolsó előtti napon parancsmódosítás érkezett. A lánctalpas technika nem utazik – szaladt végig a hír az ütegek között –, a németek nem tudnak kellő számú vasúti kocsit biztosítani. Valaki számolni kezd. A három rakétahordozó-indító és a tűzvezérlő radar, az ütegenként négy, tüzérsztyályonként tizenkettő, plusz a felderítő radar, tehát tizenhárom, a két *divizionra* számolva a duplája. Ez már maga egy tekintélyes szerelvényre való géposzlop, s a szállító-átrakodó gépkocsikról – ezekből ütegenként négy van –, a rakéták tárolására szolgáló konténerekről, a csapatsztyállító és parancsnoki járművekről, a gazdasági felszerelések sokaságáról még nem is beszélünk. Egyetlen szerelvényt kell beérnünk, arra kell felzsúfolni mindent, amit nem tudunk nélkülözni a többhetes távollét során. Hát akkor miféle gyakorlat lesz ez, talán majd a hátunkról indítjuk a rakétákat? – bámultunk egymásra egy hiányzó magyarázatért.

Ebéd utáni eligazításra Kiszlij ezredes, a brigádparancsnok rendelt sorakozót. Közeledtére Pankov őrnagy a „Vigyázz!” és „Jobbra igazodj!” parancsok támogatása alatt magasra lendített lábbal indult a büszke hadúr fogadására, de úgy látszik, annak szeme most saját gondolatait üldözi, s miután a felhők alatt valahol befogja, már egyáltalán nem ügyel az őrnagy tökéletesen kivitelezett díszlépéseinek keményen csattogó sorozatára. Ő, aki az alaki vétségek miatt máskor a pusztá nézésével is ölni képes, most kifelé forduló tenyérrel hárítja Kede és a csapat tisztelgését. Szúrós fekete szeme a hármassztyalobban felsorakozott ütegeket pásztázza, s miután eléri a felvonulási térnek azt a pontját, ahonnan

látómezejébe keríthet mindenkit, megáll, szembefordul a csapattal, parancsnokunkat egy könnyed mozdulattal visszainti tüzéreihez, és csak azt követően kezd el beszélni:

– Katonák és tiszt urak! – Megrökönyödve pillantunk össze a sorban, de miután a *goszpodát* fanyar iróniával cifrázza, világos, hogy nem tévedett, szántsándékkal nevezi az eseménytelen, unalmas szolgálatban elpuhult tiszti kar tagjait elvtársak helyett uraknak. Azok nagyon is jól értik a célzást, s már ott a sorban magukat összekapva feszülten figyelnek. Ez talált. Az ezredes arcán átvillan egy alig látható, huncut mosoly, s egy árnyalattal emberibb hangon, hibátlan artikulációval, hogy aki nem orosz, az is tisztán értse, a lényegre tér:

– Remélem, lélekben mindenki felkészült az utazásra. Az utazásra, amely hosszú lesz és fárasztó, s amelynek végén nem a pihenés, hanem újabb erőfeszítések, újabb feladatok várnak ránk. A megérkezést követően fel kell építenünk a sátorbort, s lesz még néhány napunk, amíg hozzászokik szervezetünk a sivatagi éghajlathoz. Mert ez is igen fontos körülmény. Aki nem tud kellőképpen akklimatizálódni, az koncentrálni sem képes, s aki fáradékony, lankadt, az sokkal könnyebben hibázik. Ezért ismétlem állandóan, hogy a katona kiképzésében a fizikai felkészítés, az állóképesség fokozása vetekszik a szakmai ismeretek elsajátításának fontosságával... Tovább. Az utazás alatt – s ez a teljes útvonalra értendő –, a rövidebb megállókon és állomásokon való veszteglések idején senki nem hagyhatja el a szerelvényt. Legyen ez mindenki számára íratlan, de követendő törvény, melynek betartása a balesetvédelem első számú feltétele. A testi szükségletek elvégzésére, a legelemibb tisztálkodásra, az élelem kiosztására lesznek majd kijelölt alkalmak és terepek, természetesen, minden esetben a parancsnokok szigorú felügyelete alatt... Más. Bizonyára hallották már, hogy a harci technikát nem visszük magunkkal. Az Emba folyócska völgye ugyanis, ha még nem tudná valaki, a Varsói Szerződés hadseregeinek közös gyakorlótere, tehát rajtunk kívül is lesz ott még néhány, a mi „Krug” rendszerünkkel felszerelt légvédelmi alakulat, s a hadgyakorlat során majd az ő gépeiket fogjuk használni. Egyébként az ez irányba tett szükséges lépések már megtörténtek. Rátérek a feladatra. Mindegyik üteg kap majd egy valós célpontot, azaz egy lehetőséget, egyetlen rakétát a feltételezett, ellenséges repülő objektum megsemmisítésére. Egy második rakéta indítására csak akkor kerülhet sor, ha az első elvétette a célt, de ennek nem szabad megtörténnie. Érthető voltam, tiszt urak, de tiszt urak?

Itt egy lélegzetvételnyre elhallgatott, magasra emelt tekintetét ismételten végighordta a sorokon, mintha csak a kérdés által provokált, bátortalan bólintásokat kívánta volna leltárba venni. De talán meggondolta magát, mert a következő fejmozdulatnál barátsággal csillant meg a szeme, és szája köré szerény mosoly települt. Eszébe juthatott valami újabb, fontos körülmény. Szavait halkabbra fogva úgy szólalt meg, mint aki bizalmas, még nem egészen publikus információt készül közzétenni.

– És végül, hátra van még valami, ami... szerintem a sorállomány harci kedvét is serkentőleg fogja befolyásolni.

Kíváncsi mozgolódás, halk moraj bontotta meg az alegységek fegyelmét, de csak pár pillanatra. Kiszlij ezredes méretes mellkasát teleszívta levegővel, és már eltökélten, visszavonhatatlanul áradt szájából a kimondottan az ő mély, öblös hangjára komponált örömhír.

– Azoknak az ütegeknek a katonái, amelyek a harci feladatot „kitűnő” minősítéssel teljesítik, egytől-egyig tíz nap szabadsággal lesznek jutalmazva!

Hát hol vagytok, titkos vágys, régóta dédelgetett álmok? Melyőtök állna most meg az itt elhangzott ígéret mellett? Húzódjatok máris visszább, mert vihar van készülődésben! Százötven katonának egyetlen hatalmas torka van, s abból orkánerővel tör elő az elfojthatatlan hurrá-kiáltás. Üvöltök én is, bár cselekvő részem nemigen lesz már a sikerben, a legjobb ütegnek azonban tagja vagyok, s a felcsillanó reménytől hevesen ver a szívem.

Így esett, hogy Kondratyenko apánknak az indulás előtt olyan dolga akadt, amelyre ez idáig nem is számított. Ivanov és a vele leszerelő öreg cimborák csak az alkalmas pillanatra vártak. Akkor közrefogták, s már sodorták a *kaptjorka*, a századraktár irányába. Tudták, hogy az ünneplő öltözet nélkül nincs szabadságolás, ezért – ha már egyszer úgyis hazai földön leszünk –, megszerezték, és gondosan elcsomagolták a magukét.

Öreg este lett, mire Stendal vasútállomására értünk. Hadvezetésünk most is éjszakára időzítette a rakodást. A tisztjeink számára rendelt kényelmes személyszállító kocsit mindjárt a villanymozdony-

hoz kapcsolták, s azt hat vagy hét tisztára mosott, priccsekkel ellátott marhavagon követte. A tüzérosztályok személyi állománya ezekben helyezkedett el. Hajnali három körül aztán megrándult alattunk a kerekekre rakott komisz nyoszolya, s az Eisenbach vendégeiként elindultunk a felkelő nap irányába, Berlinen át Odera-Frankfurt felé.

Amikor a lengyel határra értünk, már újból éjszaka volt. Az átkelést szinte mindenki átaludta, mert másnap délelőtt a kutya sem emlékezett rá, hogy történt-e valami említésre méltó. A nap dereka táján egy nagyobb állomás külterületén mellékvágányra tereltek bennünket, ahol néhány órát vesztegeltünk. Az ácsorgás senkit sem zavart különösebben, a másfél napos zötykölődés után kimondottan jót tett ez a kelletekorán érkezett pihenő. Ügyesebb társaink hamar felfedezték a tábori konyhák víztartályait, s onnan teáskannákkal hordtak vizet a kéz- és arcmosáshoz, borotválkozáshoz. Kiosztották közben a száraz ebédcsomagokat, az elmaradhatatlan meleg teát. Bámészkodtunk, beszélgettünk, s így arra sem figyeltünk, hogy villanymozdonyunkat közben lekapcsolták. Amikor azonban a csemmozdony beállásakor keletkező koccanás sokszorozva végigszaladt a szerelvényen, lehetetlen volt észre nem vennünk, hogy az elvitt gép helyére hatalmas, sötét gőzmozdonyt hoztak. Ennek aztán csudájára jártunk, mert nálunk már a '60-as évek elején dieselmotoros vontatókkal váltották fel őket. A gőzös dohogott egy darabig, majd éles füttyel figyelmeztetett az indulásra.

– Öröket kell állítani az *eselon* elejére és végére! – érkezik félig futva Klicsnjov hadnagy a Kede parancsával, s mert velem kerül szembe legelőbb, utasít, hogy vegyem máris a köpönyeget, derékszíjamra akasszak szurony-kést, és foglaljam el helyem a vonat utolsó kocsiján.

– Igenis, értettem! – veszem tudomásul, s rohanok, hogy teljesítsem a parancsot, ő meg tovább keres, hogy a szerelvény elejére is állíthasson valakit. Jut rá ideje, tudhatná, hogy a fütty még nem az indulást jelezte. Mellékvágányon vagyunk, az pedig nem vezethet messzire.

Negyedórái tartó tolatómanőverek után végül egy alkalmas pályára állunk, s katonavonatonk lassan megindul a síneken. Az állomás területén már közepes tempóval haladunk át, ám a főépület homlokzatán még jól olvasható az öles betűkkel távolodó felirat. Ez volt hát Poznan, a nevezetes nemzetközi vásárok színhelye.

Sohasem jártam még tengeren, hullámok dobálta hajó fedélzetén, nem ismerem a sós tengeri levegő illatát. Úgy állok mégis a nyitott vasúti kocsi platóján, mint egy túlméretezett, kattogva, kanyarogva rohanó hajóvontatvány végén. A több ponton kikötött kerekcs járművek ponyvatakarói, akár az oldalvást fordított vitorlák, hangosan beszélnek a szélben, de ennek a szélnek most émelyítő füstszaga van. Meg sem lepődöm különösebben, mert valahonnan ismerős már ez az ájer. Hát persze! Szilézia környékén járunk, s a fűtők az itteni bányák kiváló szenével traktálják a mozdonyt, de pont ilyen füstöt lehelnek telente az otthoni kéményeink. Szeptember elején azért még eléggé szokatlan. Szeplőtlen szinte az ég, a kertekben gyümölcstől pompáznak a lombok, s csak az imént tapasztaltuk, hogy van még ereje a nyárvégi napnak. Nem kéne még, korai nagyon a füst. De ki mondja ezt? Egy vártára állított fegyvertelen baka? Az. Tehát senki.

Fenekestől fordult fel a világ, s bár beszéltek előtte róla, most sem értem, miféle kísérlet alanya lettem. Hogy két esztendeig tart majd, igen, az elhangzott, de hogy ebbe a széngázzal bélelt szélcsatornába is behajtanak, arról nem esett szó egy szál sem. Állig gombolom magamon a köpönyeget, s bár nem bírja bőröm a durva katonapozsztót, szám és orrom elé felállítom a gallért. Megszűrni nem tudja, de valamit tán mégis felfog a füstből.

Egy fenét. Már a korom is száll, vagy mi ez? Pernye. S ez a füst is... valahogy más. Fellépek a platóhoz pányvázott terepjáróra, így jobban előrelökhetem a szemem. Atyaúristen, ég a vonat! A szerelvény első harmadánál pusztítanak a lángok, s ha nem történik azonnal valami, hamarost ideér az a tűz. Mi a dolga ilyenkor az őrnek? Mindenki az első kocsikban ücsörög, a tarkóján pedig az elől figyelő társamnak sincs szeme. Hogyan adhatnék jelzést? Mit tegyek? Ha jelzőrakétám lenne! De nincs! Előttünk és két oldalt néptelen, pusztaság a vidék, ki fordíthatná hátra a mozdonyvezető fejét? Itt csak a gondviselő nagy Isten segíthet, mert ha ő sem, robbanni fognak a járművek benzintartályai, s ki tudja, mi minden még. Megérdemljük, hogy segítsen? Igen, igen. Már látom, hogy tág ívű kanyart ír előttünk a pálya, a vonat érezhetően lassít, aztán éktelenül csikorognak, s bizonyosan szikráznak a fékek. Kocsiról kocsira ugrálva próbálok előre jutni, de mások is rohannak, s némelyeknél kézi tűzoltó

készüléket látok. Mire odáig vergődök, már megszűnt a veszély, csak a habbal tele-szórt szállító-átrakódó járművek ponyvái füstölögnek, s a tisztek, egymástól várva magyarázatot, köpködnek, káromkodnak. Biztosan égő cigarettavéget dobtak ki a vagonból, azt kapta fel a szél – fejtegeti Filatov kapitány bölcsen a tűz okát. Kede parancsnok a többiektől félrehúzódva hallgat. Aprókat bólogatva bámul az üszkös ponyvacafatokra, s mozog a szája hangtalanul, mintha állna előtte, mellette valaki. Azt hiszem, sejtem, mi járhat az eszében, s ki nem mondott szavait is értem. Most formálgatja nyelve a hálát, amiért ennyivel megúsztuk, de azt csak ő tudja, melyik irányba sóhajtja majd, s kinek.

Itt van, ideért már a gőzös személyzete, a két, sötét overallba bújt, rémült képű masiniszta, de az is lehet, hogy egyikük a fűtő. Ők sejtik, hogy mi történhetett. Lány lengyel nyelvüket oroszba gyötörve, homlokuk verejtékét törölgetve töredelmesen szabadkoznak a tűz miatt. Gondolhattuk volna, hogy a mozdonyszikra, amely aszá-lyok idején a vasúti pálya száraz fűtakaróját is képes lángba borítani, a viaszos vá-szonnal sem lesz kíméletesebb. Mert jó anyag ugyan a *brezent*, különösen a vízzel szemben hatékony, ellenben – volt már hozzá korábban szerencsénk – a tűznek kiváló szövetségese.

– Elég volt a bámészkodásból! – vet véget parancsnokunk a tétlen ácsorgásnak. – Takarítsátok el a nyomokat, legszebb ideje tovább mennünk. Maguk pedig – ma-gyarazza a lengyeleknek minden egyes szótagot külön nyomatékosítva – olykor arra is figyeljenek, hogy mi történik a hátuk mögött.

A vagon végeibe eszkábált fekhelyek kimustrált matracokkal vannak végigrak-va, de ez sem módosít sokat az egyenetlen deszkaalap faragatlan természetén. Tör itt is, amott is, ennek okán nyugtalan vagyok, és forgolódom, ha valaki éppen virraszt, s emiatt foghíjas a sor. Mert ha nyolc ember hever a priccsen, a kilencediknek már úgy kell beékelődni, s ha valamelyikük fordulni szeretne, a mellette lévőeknek is moz-dulniuk kell. Így, egymás melegét hasznosítva, tarkónkon társunk leheletével, szo-ros egymásrautaltságban sodor a sorsunk harmadik napja – egyre keletebbre. Most azonban a szorítás szünetel, mozdulhatnék minden irányba, de ehhez erőm s aka-ratom sem elegendő. Félálomban, félkábulatban fekszem, vagy lebegek inkább egy valószínűtlen levitációban, fennakadva, himbálózva valami láthatatlan rostarend-szeren. Agyam elrenyhült, s szívem elunta testemet szolgálni, elszegődött inkább a síneken vágató, brutális gőzerőhöz. Új ritmust, új nyelvet tanul azóta: a kerekek csattogásának erőszakos ütemét.

Énekszó ver fel a révületből. Felkönyöklök, fülelek. A kocsi tolóajtaja nyitva, csapattársaim legényesen összefogódzkodva gyökeret vertek a kijárat előtt. Kukkan-tásnyi rés sem maradt köztük, válluk, fejük fölött mégis zúdul be a fény. Okuk lehet a féktelen örömré, mert egy nagyon közismert hazafias slágert énekelnek. A hadsereg-csoport rádiója – bár valós népszerűsége ezt alig indokolta – naponta fújta, néhány szövegtöredéke, hangulata így maradt meg bennem. Arról szól, hogy az idegenben szolgáló, vagy dolgozó szovjet állampolgár a címe iránt érdeklődő külföldinek így felel: „*Moj ádressz nye dom i nye úlicá, moj ádressz Szovjetszkij Szojuz!*” (A címem nem házszám s nem utcanév, a címem: Szovjetunió!) Ha azt mondom, hogy nem voltam tőle különösebben elszállva, eléggé kíméletesen szóltam. Zenéjét harsánynak, szö-vegét fellengzősnek találtam, és gusztustalanul sugárzott belőle a szovjet ember felsőbbrendűségi tudata. Most azonban, hogy vonatunk lassított tempóban köze-ledik a szovjet határhoz, s feltűnnek az ismerős határjelző oszlopok, a lelkesültség már kevés az énekléshez megszakad a dallam, megcsuklik a szöveg, s ezután már csak szívből jövő hangos, boldog zokogást hallani. Ezt aztán nem hittem volna, már az én torkomat is szorongatja valami. Hát nekem is hazám? Most... nem tudom. Annyi azonban szent, hogy szülőföldemhez két határral kerültem közelebb.

Magányomat magamra

Magányomat
magamra gyűjtöm,
forgószeél támad,
idegen lélek.

Szememre száll,
ott hűsöl a kúton,
amíg játszanak
mélyen a fények.

De szomja szűnven
betör a számba,
vallatja nyelvem
eleven tűzzel,

szavaim nyáját
halomra vágja,
írni tudom csak:
Jézusom, úzd el,

mert már az agyam
pásztázza végig,
minden mappám
letapogatja,

ölelni dől rám –
utolsó vérig.
Vedd el e pohárt,
irgalom atyja!

Otthon

fejem felett vagy még?
ostoba minden szó
a tér elalélt – hová veszek?

a házunk falán reszketegen
meg-meg jelentél – ne tagadd!
agyaggerenda bordáidon
átsütött ég, átsütött nap!

az almafák alatt hagytál
hullott rám szírom, hullott hó
valamely falon bizton lógtál
ha más nem is: hullott dió

ha hiányoztál

A názáreti

Azt hiszem, találkoztál már velem
Ha nem is sejtet – voltál nálam
Nádszál derekad reszkette át
A csendes délutánom

Betűket írtál lenn a porba
Hogy lehetséges? – kértem
Tömegek sírtak én felettem
Hogy keljek, szedjem csokorba

S én vad viharként
Dúltam széjjel
Kérdésem, álmom, életem
Vonalaidra ráfeküdtem:

Írj tovább, Istenem!

Este

Homlokomon úszik a hold
Be' szép az este egyedül

Emlékek, riadt álmok szállnak alá
Félnek a szavak a sötétből

Benyitok hozzád – meg ne ijedj Uram!
Csillagaid közt ne árulj

Falak között

Az ágyam csupa ólomnász,
megfeküdt a végzet,
túlnőtt a gyermekruha. Sír a
falon a feszület.

Úgy áll a tér miként rendeltem:
indulásra kész. Rám szakadt
országostul az istenrés.
Egy nagy-nagy tüzet kéne rakni

a mennyország ne fázzon
ki visz át engem odaát
ha elég a halálom

A sötétlő erdőben

Éveim hangyányi-kis napok rendre szertehordták, és túl életem felén elfogytak az út s a morzsák, mint az édes-otthon-menedéke fény a szülői ház fárosz-ablakán. És – a bőr, az izmok, a szív – a testem emlékszi jól az áradó időt, ám, hogy ízenként már-már benne veszttem, a tompa agy nem fogja föl, csak áll, és csak csodálkoz', és nem tudja, most mitév' ..., és a megannyi év mi végre telt. Ki látja, hogy még élek, és a lélek nem csak háltni jár..., s a test sem, sőt, elhálna néhány éjszakát, ámbár mostanában egymagam, ha fekszem, ölelve féltőn önző magányom. S ha mégis nőre vágyom, se szeri, se szárnya, és az amputált remény hiánya fáj.

Szombat esti idill

Odakünn esik, benn – mint kint a hó – egy illúzió pille-teste hull, és úgy borul ránk a szombat este, mint feledett sírokra korhadó avar, melyen ott héjanász' a múlt. Kipergett szerelmünk kalásza rég. Ágyunk melegét csak villanypárna őrzi, s ha kitárja mégis tárna-mély ölet a kedves, kéjre várván, a szíve kő, arca márvány. Furcsa szimbiózis, melyben élünk: a nő etet s itat, cserében kefélnk, hamar-vacsoránk lehetet szagú, s szellent olykor az ifjú Montague.

Fekvő akt I. (2008; olaj, vászon; 90 x 150 cm)

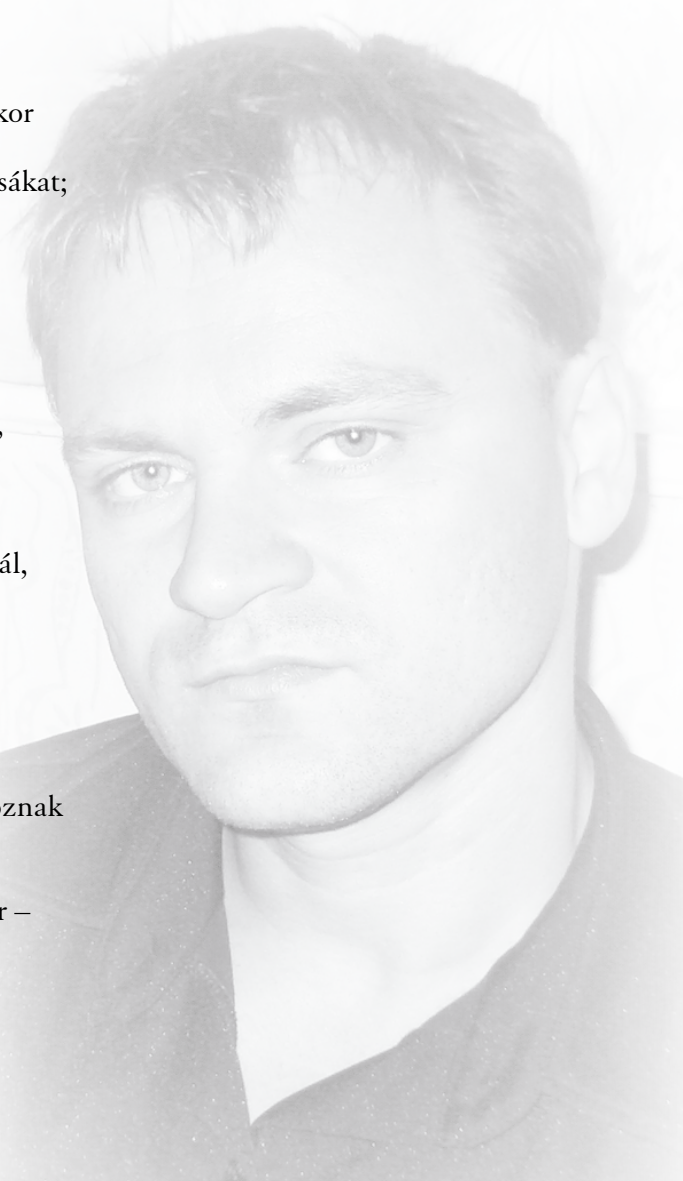

Kutya-meleg

Nem vagyok festett,
de képemen mintha vakolat.
Negyven fok árnyékban.
Megyek, olvasom a mérőket,
olvasom a sok szar mérőt.
Bedobok egy sört,
jobban izzadok,
...tovább a mérőket.
Pofámon mintha agyag.
Fel a hegyre,
szemöldökömről
izzadság
csöpög.
Már olyan fülledt
a gatyám bele, hogy a herém
se viszket /túlvakartam?/
Szűk alsót vettem fel,
ahogy
lépkedek
felfele
attól félek,
hogy kificamodik a makkom...
...újra kiver a víz.
Percnyi merengés,
fejemhez kapok; a makk
nem tud kificamodni!
Az a fekete, egyfülű korcs,
hát nem
kirohan
a
bozótból?
Sündisznónyi kölykeinek akar
szerezni bokahúst.
Oldalvást
szökkenek,
leolvasó-botomat felé,
meghátrál, de taknyom
kirobban az ijedségtől.
Letöröljem?

Minek, majd
ha
felérek,
addig nem gond,
úgyis ömlik az izzadság,
és talán a húgyom is
megcsillan a sokat gondolt
makkomon.
Hol egy kibaszott kút?
Tócsából igyak?
Ott
fent
a gazdagok
nem adnak;
még egy bolt sincs.
Olyan, mint ötévesen, amikor
orromban gumifikával,
dobáltam a tóban úszó kacsákat;
nem értettem, hogy
miért nem kapok levegőt.
Már vagy
húsz
perce
gyalogolok,
nem olvastam le egyet sem,
senki sem fizeti a holtidőt.
Szájszéleмен
lefolyik a
még be nem vattásodott nyál,
taknyom
egész
az államig.
Halántékomon
lecsurog
zuhatagverejtékem.
És mikor mindezek találkoznak
állcsúcsomon,
már én is –
a sok dögidőt megélt ember –
azt mondom:
kutya egy meleg van.

[várom a telefont...]

várom a telefont. hétfő van,
délelőtt. egy másik városban
talán még él anyám. tegnap
már nem tudtam beszélni vele,

hiába hívtam kétszer is, azt
mondták a nővérek, alszik
éppen, pihen, gyenge nagyon.
sorolták, mit és milyen keveset

evett, mennyit ült a szobavécén.
hogymint egyre többször zavart,
s ha elkezd egy mozdulatsort,
mutatni kell, hogyan fejezze be:

mert fogytán a töretlen tudat.
vajon érzi már ritka világos
pillanataiban, hogy ennyi volt,
nincs gyógyulás – s én elhiszem?

amikor egy rokon kérdezi,
mennyit tudhat anyám a saját
állapotáról, s amikor válaszolom,
hogymint olyanokat beszélt utóbb:

a szoruló fürdőszobaajtót nyáron
megcsináltatja a mindenessel,
miközben találgattam, sejti-e,
hogymint napjai, ha vannak hátra,

nos, azt mondja a rokon: hinni kell,
mert addig van remény. s ekkor
én, bár nem tudtam, lélektani
vagy vallási meglátás irányítja

szavait, elröstelltem magam: mert
hát én nem hiszek; nem hiszem,
hogymint a hit még segít. az elhasznált
szövetek és szervek objektivitása

kíméletlen felismerés hívőnek és
hitetlennek egyaránt. ezt gondoltam
akkor. most meg azt: jó lenne már,
jó lenne már, ha meghalnál anyám.

Apám kertje I. (2006; olaj, fa; 50 x 80 cm)

Kaliforniai fürj – regényrészlet –

Szokatlanul rövid volt az ősz és száraz. Nem az otthon ilyenkor megszokott szakadó hideg eső verte le a fákról a leveleket, hanem a fagy szedte le. Nem sárgultak, barnultak előtte, hanem egyből megpirosodtak, és amíg az ágakon függtek, távolról úgy festettek a parkok, ligetek, mintha kigyulladtak volna, és vidám tűzzel égnének. Egyik nap még ősz volt, vénasszonyok nyara, meleg, olykor szinte ingujjra lehetett vetkőzni, a másik nap meg már tél, dermesztő hideg. Egyből befagyott a Duck Creek, csak az ég nem váltott szürkére, kéklött tovább rendületlenül, és szikrázóan sütött le belőle az immár erőtlen nap. Aztán október végén megjött a hó is, temérdek hó, és betakarta az utcákat, udvarokat, kerteket, és maradt tavaszig, amely viszont sokáig váratott magára. Amilyen kurta volt az ősz, olyan hosszúra nyúlt a tél. A magyarok szerint a medve is a tél pártjára állt, meglátta ugyan Pál napkor az árnyékát, mégis visszabújt a barlangjába, a több államot bejárta idősebb amerikaiak azt is tudni vélték, hogy odaát Pennsylvániában, az Allegheny-hegység Ohiohoz legközelebb eső részében.

Istvánék, Imruskát kivéve, akit elbűvölt a rengeteg, tartós hó, alig várták már, hogy megszabaduljanak a téltől. Nem kellett havat lapátolniuk, jól bírták a hideget, nem betegedtek meg, még csak náthások se lettek, de elégük volt már a télből, a jégvirágos ablakból, a nagy fehérség taposásából, de legfőképpen abból, hogy jóval kevesebbet tudtak félretenni, mert a fűtési szezonban többbe került a burd, a tüzelő jelentősen megemelte a lakbért. Más kiadásai is növekedtek, melegebb ruhákat, lábbeliket kellett venniük, és kiegészítő élelemre is több ment el a vártnál, mert számosabb, táplálóbb ételekre volt szükségük, főként a gyerekeknek.

Egyébiránt rendszeren belakták már a szobát, megszokták a házat, az utcát, az embereket, a növényzetet, az állatokat. Tudták már, ki kicsoda a burdban, hol dolgozik, kit hagyott otthon, ki a jó, ki a rossz, kivel kell vigyázni, kik laknak a szomszédságban, mi hol van az utcában, vagy távolabb, melyik utca melyik, hogy hívják, és hova visz, hogy lehet a Maumee partjára kijutni, honnan lehet a legtöbb hajót, uszályt látni, és hol van a legközelebbi híd a folyón. Mit hol lehet kapni, mi melyik boltban mennyibe kerül, mi számít olcsónak, mi drágának, melyik gyár dudál, ha dudálnak, milyen szag honnan ered, melyik szél hozza, melyik viszi a füstöt, a bűdösséget. Kiderítettek, becserkésztek mindent, eligazodtak, kiismerték már magukat Birminghamben. István már megjárta Dél-Toledót. Amíg az idő engedte, egy vasárnap kíváncsiságból együtt északkelet, kelet felé is kimerészkedtek a környékre, a két vasútvonalon, a Duck Creeken túlra. Látták, hogy arra is sík a vidék enyhe hajlásokkal, emelkedésekkel, a hajlásokban vizek sással, náddal, a vizek partján bokrok, fák, a hajlások oldalán, az emelkedések tetején szántók, kukorica- és krumpliföldek, itt-ott elkerített legelők legelésző tehennel.

István nehéz munkát végzett, és amikor nappalos volt, esténként még a gyár-szervezte ingyenes angol nyelvtanfolyamra is járt. Szabadidejében tehát főként pihenésre vágyott. Anna meg nő léte inkább otthon ülő fajta volt. Ennek ellenére már társadalmi életet is éltek. Vasárnapokon vagy jeles ünnepeken összejöttek Gyurcsikékkal, Mátyással és a feleségével, Bözsivel. Rendszeren ők mentek hozzájuk, mert azok egész lakást béreltek, és náluk több volt a hely, de néha azok is feltekintették őket, megsajnálták Annát, akit bántott volna, ha egyetlen látogatást se tudna visszaadni. A misére járás is kínált alkalmakat a másokkal való érintkezésre. Paulovics atyának még az is szokása volt, hogy iszentisztelet, a kézfogások után elbeszélgetett nyájával a templom előtt. Mert volt már, időközben lett templom is. Ősz végére elkészült a terv, decemberben pedig hozzáfogtak az építéséhez, és az építők, frame lévén, egy hónap alatt végeztek vele. Maga a toledói püspök, Monsignor Schrembs szentelte

fel személyesen újévkor, az új esztendő első napján. Nem elmélyült eszmecsere volt ez, csupán negyed-, legfeljebb fél-órás tereferék, vegyesen mindenféléről, többnyire időszerű dolgokról, világpolitikáról, hazai gondokról, helyi eseményekről, a magyar negyedet érintő ügyekről, arról, ami éppen adódott. És nem mindenki, hiszen az asszonyok siettek haza főzni, vagy megtenni a végső előkészületeket a vasárnapi ebédhez, hanem csak a férfiakkal, azok közül is legfeljebb csupán egy tucattal, mert a többi mindjárt elment, nem ért rá, vagy nem érzett hajlandóságot ilyesmire. István a kevés maradók közé tartozott a párjával, aki egyedüli feleségként nem vált le a férjéről, hanem követte a példáját, és a háta mögött szerényen meghúzódva várt. Nem szólt, hallgatott, mintha ott se lett volna, de figyelt, és a gyerekektől is megkövetelte, hogy csendben legyenek. Szerették ezeket a röpke társas együttléteket a templom előtt, vagy mellette a parókián, mert az is épült, ahová a pap olykor beinvitálta őket, ha erősen havazott, és ahol kissé szabálytalanul bár, de megkínálta őket miseborral, ha éppen valami újfajta hozatott. Jó volt a mise után még egy kicsit ott elidőzni, híreket hallani, kötetlenül csevegni erről-arról, és ily módon az Ige vágyott, magasztos világából, a szertartás ünnepélyes magasságából mintegy még a helyszínen visszaereszkedni a földre, visszazökkenni a megszokott, mindennapi életbe.

Árvaik részt vettek továbbá a nagyobb közösségi megmozdulásokon, így ősszel a szüreti felvonuláson is. Mert a birminghami magyarok azt is tartottak, minden évben, bandériummal meg miegymással, noha szőlője nem volt senkinek, és azokat a szép, nagy fűrtöket, amelyeket rúdra aggatva végighordoztak a negyed utcáin, a kerti, udvari lugasokból szedték össze. De annyira megszokták otthon ezt a nagy látványosságot, maskarás bolondozásokkal tarkított, önfeledt örömtüntetést, annyira a szívükhöz nőtt a magyar bornak ez ünnepe, hogy egyszerűen nem tudtak lemondani róla. Az sem zavarta őket közben, hogy az ünnep tárgyát, magát a magyar bort legnagyobb fájdalomukra itt nélkülözniük kellett. Istvánék is túltették magukat e visszásságon, és boldogan csatlakoztak a hosszú, vidám menethez, mikor az a burdos ház elé ért.

Beléptek a Szent István Betegsegélyező Egyletbe is, amelynek ugyan a görög katolikusok is tagjai voltak, de ezzel megaludtak, mert a másik ilyen egylet református volt, és az végképp nem jöhetett szóba, hiszen a reformátusokra úgy tekintettek, mint holmi eltévelyedettek. Gondolniuk kellett arra is, mi van, ha István megbetegszik, vagy valami baleset éri a munkahelyén, netán életét veszti. Az egyleti gyűlésekre, beszámolókra ugyan csak ő járt el, a rendezvényeken, az ünnepi összejöveteleken azonban teljes létszámban megjelentek. Bár nem maradtak sokáig, sötétedés előtt a gyerekekre való tekintettel mindig hazamentek. Kivéve olyankor, ha azokat bál követte. A táncot mindig megvárták, még ha nappali fény tűnté után kezdődött is, csak aztán távoztak. Ilyenkor István és Anna előbb táncolt egyet-kettőt, csárdást vagy keringőt, de leginkább keringőt, mert

itt már az is járta, és ők megkedvelték, miután megtanulták. Azt nem tudták megtagadni maguktól, azt még mindig nagyon szerették, a táncot. Fiatalok voltak még, tele erővel, pezsgéssel, és vágyott rá a testük. Meg ilyenkor mindig az a régi siroki bál jutott eszükbe, amelyen először táncoltak együtt, az az este, az öröm, az az izgalom és az újbóli összetalálkozás éjjel Köves-part előtt, az erdő, Darnó, Szajla, Magyarország, amely messze volt, olyan, de olyan messze, mintha nem is létezett volna. Máskor is gondoltak erre és a hazára is, de ilyenkor kivált elérzékenyültek. Anna olyannyira, hogy megremegett, és könny szökött a szemébe. Nem sok, csak éppen annyi, hogy nedves lett, és ezen a vékonyka fátyolon keresztül továbbra is látta, szemmel tartotta a gyerekeket, akikre közben a szintén jelen lévő Gyurcsikék vigyáztak, mert nem távolodtak el nagyon a körben báméskodóktól, tőlük, a forgatag szélén, hozzájuk közel, szinte előttük lejtettek.

Már több mint egy fél év telt el azóta, hogy megérkeztek. Még nem váltak egészen birminghamiekké, még ezzel-azzal elütöttek tőlük, a többiektől, de már megbarátkoztak mindennel, elfogadtak mindent, mondhatni, beilleszkedtek. Csak a burddal nem bírtak kiegyezni, kibékülni. Nem molesztálta ott Annát végül egyetlen kiéhezett férfi sem, verekedés is csak egyszer volt, de bicskázás, vérontás nélkül, és Imruska se szedett fel sok csúnya szót, de rájöttek, hogy még rövid távon se családnak való az, kicsi nekik a hely, az egy szoba. Megelégtették, hogy alig férnek el, szinte egymás sarkát tapossák, hogy nincsen még egy, másik, ahol legalább Anna külön hálna a gyerekekkel, és a holmijuk egy részét is tarthatnák, hogy még kamra, vagy valami kis lyuk sincs az élelemnek. Ha mindnyájan otthon vannak, abban az egyetlen szobában kell gyűrődniük, mindenüket abban tartaniuk, egy szál szekrényben, ami meg nem fér bele, azt rajta kívül, rendbe rakva, de csak erre-arra rápakolva. És a tetejébe még főzni se lehet. Egyszerű babaételeket igen, de azt is csak lent, Mrs. Kiss konyháján, felnőttnek valót, rendeset nem. Anna majd megőrült már így, asszony, családanya létére konyha nélkül. Sokszor úgy érezte magát, mint egy szárnysegett madár, amely nem repülhet. A szűkösség, a saját konyha hiánya már-már jobban gyötörte őket, mint az, hogy lassabban gyűlik a pénz, mint gondolták, mint remélték.

Egyre sürgetőbbé vált, hogy azt tegyék végre, amit már régen kellett volna, amit eleve terveztek, hogy máshova költözzenek. Hogy nagyobb szobát vegyenek ki valahol, ha ugyanilyen méretűt is, mint a mostani, de legalább olyan helyen, ahol rendes főzési lehetőség is van. Vagy esetleg egy teljes lakást, amelyben kényelmesen elférnek, saját konyhával meg mindennel. A legolcsóbb megoldás az lett volna, ha az öntöde, az NMCC munkásházaiban bérelnének egyet, ott azonban már hosszú ideje nem volt üresedés, meg ott megint nem lett volna külön udvar, kert, amely szintén hiányzott nekik. Máshol kellett tehát. Igen ám, de máshol jóval többbe került. Mi lesz akkor a félretevással? Kiadják, elköltik, amit haza kellene vinniük, amiért kijöttek!

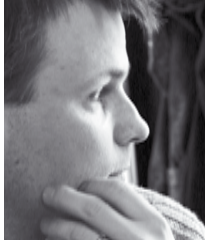
Sokáig nem tudták rászánni magukat erre a lépésre. Vártak, hogy több pénz gyűljön össze, hogy többet tudjanak majd lecsípni belőle, mint amennyit a burdra költenek. Végül az lendítette ki őket a holtpontról, az bátorította fel, hogy István feljebb lépett a munkahelyén. Kiesett egy berakó, elérte, amit akart, és visszament Magyarországra. Istvánt tették a helyére, aki serénységével és ügyességével hamar kitűnt az anyagmozgatók közül. Így lett berakó a kemencéknél, a pódiumszinten, mint Paja bátyja. Akkor döntöttek, és pedig úgy, hogy nem szobát, hanem egész lakást vesznek ki valahol. Anna, aki legjobban vágyott már egy rendes otthonra, csak azzal a feltétellel ment ebbe bele, hogy azontúl még jobban fogják majd a dollárt, mert ha nem, akkor szerinte megbuknak, üres kézzel mennek haza, vagy életük végéig itt maradhatnak.

Vártak, amíg rendesen kinyílt az idő, és akkor fogtak a kereséshez. Nem tartott sokáig. Egy-két honfitársuk, akinek beütött valami vállalkozása, mint a recski Zámnak is, akkoriban ismerte fel, hogy a lakástulajdonlás aranybánya, és egymás után építették fel a két-, négy-, olykor hatlakásos katalógus bérházakat. Többet megnézték, és végül a negyed délnyugati részén, a Genessee Streeten, a 2045-ös szám alatt, egy ikerlakásos emeletes házban lévő lakás látszott a legelfogadhatóbbnak. Kétszintes volt, három hálósobával. A földszinten kis nappali, ebédlő, konyha, kamra és egy hálósoba, az emeleten pedig, ahova a nappaliból vitt fel lépcső, kettő. Tartozott még hozzá egy szuterén-, egy udvar- és egy kertrész is. Kivették. Anna először megint aggályoskodott, kérdvén, minek neki ennyi hálósoba, három, ki hallott már ilyet, meg egyáltalán ilyen sok helyiség, ki fogja ezeket takarítani. Még azt is mondta, hogy otthon csak az uraknak van ennyi, márpedig ők nem urak. De aztán csak beadta a de-

rekát, amikor István azzal érvelt, hogy kell a gyerekeknek, mert majd nőnek ám, és szaporodás is lehet még, meg szükség esetén egy szobát ki is adhatnak. A másik lakásban, amely tükröképe volt ennek, egy Abaúj-Torna megyei család lakott, és rendes embereknek látszottak. A választásban a viszonylag kedvező ár mellett az is közrejátszott, hogy Gyurcsikék is a Genesseen laktak, kissé lejjebb, a Consaul Street felé, és közel esett István munkahelyéhez is, az ember csak ráfordult a Genessee két házzal odébb keresztező Paine-re, és máris a Front Streeten találta magát, nem messze az öntödétől. Magát a házat csak azután vették alaposabban szemügyre. Hosszúak, hasáb alakú, szürke frame-ház volt a hátsó vége felé valami rejtélyes okból lépcsőzetesen alacsonyodó, az utcai fronton kissé előreugró, lapos tetővel és szokatlanul kicsi, szinte lőrészszerű ablakokkal. Az egész úgy festett, mint egy hadihajó felépítménye hajótest nélkül. Csak a parancsnoki híd és a lövegek hiányoztak róla. Csúnya volt, lehangoló, cseppet sem olyan vidám, könnyed, mint amilyeneket Anna első nap megcsodált a Paine-en. De nem láttak még hadihajót, és különben sem bánták.

Nem költözhetek be mindjárt, még egy hétig a burdos házban kellett lakniuk, mert a lakás bútorozatlan volt, és ők Bözsike kiságyn kívül semmilyen bútorral nem rendelkeztek. Előbb tehát bútort kellett beszerezniük, a legszükségesebb darabokat, ágyakat, szekrényeket, asztalt, székeket. Más is kellett, apróbbak, de azokkal még ráértek. Megint elmentek Weizerhez, felkeresték az ócskást is, egy liptói zsidó embert, akit kétkerekű kocsit tolva szoktak látni az utcákon, bekopogtattak a Paine Street-i szomszédokhoz, körbejárták az ismerőseiket, tudakolván, van-e felesleges, kidobásra ítélt bútoruk. Gyurcsikékat is bevonták a bútorvásárlásba, azok meg a maguk ismerőseit vették sorra. Amihez így jutottak, annak egy része használható állapotban volt, másik részét viszont javítani kellett, és Istvánnak nem kevés idejébe tellett, amíg megreparálta őket. Csak Imruskának nem akart ágy kerülni sehogy. Az apja már azon volt, hogy bontásdeszkát vesz, és abból összeüt neki egy dikót, mikor úgy határoztak, hogy egyelőre aludjon inkább csak matracon. Azt mindenképpen venniük kellett, neki is és újat, valamint ágyneműt. A konyhai tűzhellyel, a konyha lelkével szintén nem volt mese, az is csak új lehetett. Nem állíthattak be valami repedt platnis, samottjavesztett, kilyukadt sütőjű használtat. Ugyanezért kályhát se kértek sehol. De az egyelőre különben sem kellett volna még, mert véget ért a fűtési szezon, a következőig pedig volt idejük venni.

Egy vasárnapon hurcolkodtak, mise, ebéd után. A bútorok már a lakásban voltak, az edények – azokat is újonnan vették, mert Anna nem lett volna hajlandó, mint mondta, mástól levetett fazékban, lábasban főzni –, a főzőtűzhely beállítva a konyhába. Paja bátyjuk segített nekik. Kerített valahonnan egy lapos kézikocsit, és arra raktak fel mindent, kofferokat, kosarakat, ruhákat, ágyneműt. A hazulról hozott dunnát nem. Az alaktalansága miatt nem maradt meg a rakomány tetején. Megint Annának kellett vinnie. Többször visszanyomta, de aztán csak felnyalábolta, és úgy lépkedett vele, alig látva maga elé. Nem röstellte így sem, István szerint még cigányosabban. Paja bátyjuk tolta a kocsit, Imruska ment elől, Anna hátul Istvánnal, Bözsike az apja karján. Derült volt az ég, kellemesen sütött a nap, hancúroztak a mókusok, énekeltek a kardináispintyek, finoman remegett a levegő, és kivételesen füst, bűz sem terjengett. A Genesseen Gyurcsik felesége, Bözsi várta őket az ajtóban, és mindjárt átvette Bözsikét az apjától. Behordtak és egyből a helyére tettek, elpakoltak mindent. István kapta az utcai emeleti hálósobát, Imruska a mellette lévő másikat. A nappaliból nyíló földszinti Annáé és Bözsikéé lett azzal, hogy ha majd Bözsikét már éjszakára egyedül lehet hagyni, akkor Istváné Annával közös lesz, de összebújni addig is abban fognak, ahhoz egy ágy is elég.

Gyónás

Ami szavakkal közrefogható,
méltatlan a nyelv könyörületére,
mégis betűktől már mérték felett
sérülni nem fél az olvasva gyónó –
észre sem véve, hogy háta mögött
a falból kilépnek, s hadrendbe állnak
bizánci fények közt bronz lovasok.

Mátka

Mint lilium a tövisek között,
szeplőtelen a fejedelem lánya,
szeme galambok, nyaka Dávid tornya,
édes ajkai színmézet csepegnek,
mesteri kezek míve mindene,
szépsége kert és gyümölcs és borok,
világ mátkája, de nem e világból.

Kantáta

Hajnali járat, ez visz a halálból
az életbe, ez visz a fényre fel,
ködben, sötétben kanyarog az út
s a buszban is még babonás homály,
alvó testek mindenfelé, az egyik
álmában sír, mert veled keringőzik
kantátára, és nem tudja a lépést.

Sivatag

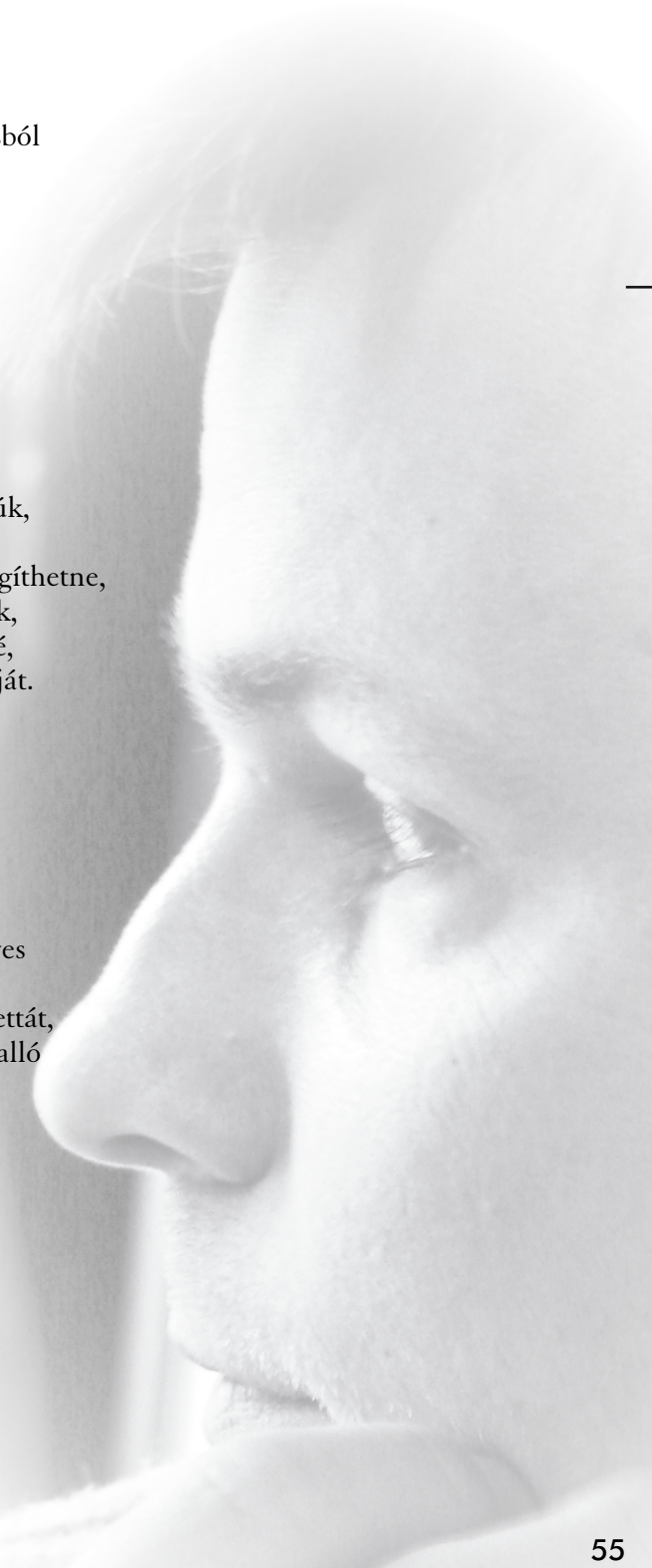
Élet s halál dolgában dönteni
minden sivatag illetéktelen,
csak a nap, a víz és a levegő
s egy kósza verssor emlékezete
képes jogosan márványból és húsból
világot vonni föl, s tartani abban
létre szánva az egyetlen, az élő.

Neckar

Ahol se gazda, se elrendelés,
se orfika, se himnuszok, se hattyúk,
a falak közé zárt magast belakni
nincs hagyomány, mely tannal segíthetne,
a torony szűkös, ott aludni jó csak,
ott nem hallani, ami más kudarcé,
a Neckar partján Szókratész imáját.

Vivaldi

Nulla in Mundo Pax Sincera, kedves
istenek műve így üzeni békét,
szoprán derűvel mennyet és motettát,
mert a kedvesek tudják, hogy a halló
szeret és sír, a *metanoia* ennyi,
hátrahagyva a szeretetlen létet
elindulni a fénylőbb semmibe.

Sétáló lelkiismeret

1. VILÁGSZABADSÁG, ÁGYBAN PÁRNÁK KÖZT

Visszalapozol mulasztásaidra,
a cézárokig, vagy egyenesen Ádámig?

A paradicsomi fakopács árnyékát mégsem
kérheted számon a Rómától örökölt
(birodalmi vagy provinciális?) korrupciótól.

Fehér lapokkal takaróznak éveid és az év-
századok; s mert lehetetlen bár egyetlen álom-
foszlányt átpréselni a hámlásos mennyezeten:

ágyban párnák közt vajúdó(!) csupasz hűségeden
átüt némi kétely (mely szirt felé tart a nyugati
civilizáció?) – feltartod kócos koponyád.

Mire észbe kaphatnál, csészédben kihűl
az egyre gyengébb minőségű feketekávé.

2. VADÁSZAT

A hajtók hajthatatlanok.
Az elmúlás itt-ott még csak vakond-
túrás, másutt tátong. (Parabolákkal
lövöldöznek rád? Vagy vadmeggy-magokkal?) – – –

A reggel most folyik szét, úzótt
árnyékod előtt ritkuló bozót
és szerelem – a menekülő láthatár
merő vérben lüktet és unalomban.

3. TABERNÁKULUM-ÁBRA (araszolva egy újabb révüléskor)*

Tabernákulumodban, rejtőző agy,
változott-e az írások hitele?
Litániák helyett megőrződött (te ő vagy!)
az ifjúságod lelkiismerete?

Meglékelte tabernákulum; a rés
nem árulja el a vétkesek nevét. –
Az áldozatoké is odavész
(nyakszirteden csak a képzelte törmelék).

* Sziveri János parafrázis

4. SÉTA SALAMON BÖLCSESSÉGÉVEL

Kifolyt a fekete tinta a gyermekkor Tinten-
kuli töltőtollából (melyikünk örökölte volt
apáinktól?), és szétkenyődött a márciusi égen.
Viharvert tájak bennünk – jobb mint az üresség –,
akárha kelta gög kelne ki az ágyból és a füstös falú
bérházak közt is józanul hallja a búvópatak hangját
s a torzonborzan ölelkező ősökét, kik egytől egyig
felnyársalva (a lárvaarcú éjszakák után még bugyborékol
a vér); akárhogy is: morbid bohóság lenne belehalni a
modern unalomba. Agyonhajszolt idegrendszerrel,
ideológiák fennkölt vakságában mint az istenek örökké
élni akarsz, mindegy milyen borzalmak örvénylenek
szemüveged tükrében, mely csak látszólag tiszta.

Nem-Lények

Ti nékem álmaimban
gyakorta megjelentek,
volt barátság-lelencek!

Ringok busz fedélzetjén,
míg bennem lila halként
vér-buszok közlekednek...

Nyirkos üvegnek döntve
homlokom, melynek öble
emlék-halrajt kerengtet.

Nyüzsögnek volt barátok:
söröskorsókra látok –
jaj, borharangvirágok!

Sok gondolat-buszjárat
járt menetrend szerint és
bennünk bor-sörkeringés.

Cigaretták csicsái,
gondolat-füst-csigái:
agytekervényi dzsungel.

A múlt pénzein arcok,
jaj, beszédtek a sarcot,
hány csillogás fakult el!

Most mintha oxidáltan,
a tömegből kiváltan,
újra visszamerülten

fantomképek keringnek:
rossz rendőrségi rajzok.
Aki volt, hova rajzott?

Forgalomból kivonva
a régi pénz naponta
fénylő masszába olvad.

Korán elhűlt barátok:
elfolynak arcvonások,
fémet, fényt újraöntők.

Nézek egy mai kölköt,
lám, egy régi szemöldök,
szájsarok vagy hunyorgás!

Ez az, amit kerestem:
sírva nyakába essem?
Hohó, a nagy körforgás!

De nem, jobb idegennek,
iszom a hideg ellen:
rügyek se hitegetnek.

Elmegyek a pénzverde
előtt, megsüvegelve
homlokozatán az ércfényt.

Amíg az érmegyarak
szívemben le nem állnak,
mi volt, az lesz a lépték.

Fejem akvárium lett,
és ti benne keringtek,
egymás szavába vágva.

De némán jár a szátok,
ti buszjáratként jártok
énbennem oda-vissza.

Cetforma, busznyi testek,
buszcetek közlekednek
égen-földön s a vízen.

Átalszom úszva kómás,
buszon-túli terekbe,
világító uszonnyal

én: pesti buszba esve,
kis bezártság-iszonnal
küszködő bamba Jónás.

A vénülő ördöglakatos jegyzései*

1. A lakatos kulcsa a kulcson fityegő lakatos. (2)
2. A róka farkú fűrész
ha fejedben lapul
agyadban róka fél-rész
a torkodba lenyúl (1)
3. A „vakon-kirakás Rubik-kockája
a Rubik-kocka vagon-kirakása (2)
4. Ha férjhez megyek megnősülök
ha megnősülök férjhez megyek. (2)
5. Fenyő-láda fenyő nélkül
Láda fenyő láda nélkül. (2)
6. Pál döngetett melle
Paulina füstös Pall Mall-je (2)
7. Kudarcos a szembesülés
forró zsírban szem-kisülés (2)
8. A Klistély misztériuma
a Minisztérium klistélya (2)
9. Ha bűnösök mind a ketten
szemhéjukra bilincs kettyen
Együk látja az eget
a másik csak szellenet (1)

* Két-, és négysorosok, Groteszk tükrözések, Képtelen facsarintványok, 1. Logikai implikációk, 2. Kanafurkák (a Kanafurka jelentése: két-, négyágú vasvillában végződő ajaksíp. Határ Győző nevezte így a rövid bökverset.) Mintha újkori, de lélekben carmina buranás vagabundusok versenyeznének a kocsmá-asztalt körül-ülve-állva, sok italoktól mámorosan.

10. Ha a szavam kitrikotty
életem csak ürdüng-rotty (1)
11. Mi lenne ha nem lenne Kedd
örök hétfőben rekedek? (1)
12. Ha folyvást a nyálam csorog
nyálból nem lesz csuka-horog
ám jönnek a prikulicsok
ház düledez csökik a csók. (1)
13. Lóvátettek vágyom zabra
ám a párom finnyás zebra. (2)
14. Szívemben bor kalamola
leszek kör vagy parabola (1)
15. Se kagyló se drót se fogás
Sose leszek telefon-ács. (2)
16. Két fél vagyok inkább három,
eldönti majd Luther Márton. (1)
17. Ha fityiszt ér a fityüllőm
kalapálom nyersvas üllőn,
budi-csészére ülök
mozgalmi dalt fityülök (1)
18. Tizenkilenc vagyok. Prímszám.
Átestem a család-listán
Két barátom van: a három
meg az átkos tizenhárom. (1)
19. Ha a létem virtuális
lehetnék én portugál is (1)
20. Írni kezdtem „Zenit” „Nadír”
Máris itt a szutykos radír
„koszolódj az ágy alatt
te mihaszna gyúanyag!” (1)
21. Sem nem szorzol sem nem osztol
maradj, ki vagy – vén imposztor. (2)
22. Közeleg az élet-perem
csüggők rozsdás expanderen. (2)

► HANTI KRISZTINA

„A szárnyas ember monológja”

Marsall László költészete

„A világ taláalomra odavetett dolgoz halmaza
– mondotta volt a nagy Hérakleitosz...”
(Az álmodozó)

A 1933-ban Szegeden született Marsall László tanult az ELTE matematika–fizika szakán, mégsem lett tanár vagy hírneves tudós. A számok világa helyett a költészetet választotta. (Számos esetben a kettőt ki-válón sikerült mégis összhangba hoznia.) Költői munkásságát 1984-ben József Attila-díjjal, 2002-ben Kossuth-díjjal ismerték el. Ugyanebben az évben jelent meg *Szélketrec* című gyűjteményes kötete is. Mindezek ellenére kései pályakezdés az övé, első köte-te, a *Vízjelek* (1970) megjelenésekor csaknem negyven éves. A korszak irodalompolitikájának köszönhető e megkésetttség. Az 1953–65 között keletkezett versek ugyanis, „politikai háttérrezonanciáik” s a „megszokottól eltérő látásmódjuk miatt” nem jelenhettek meg kötetben – fed fel az igazságot a szerző *Szélketrec* című kötetének fűlszövegében. Ez a vallomás bővebb magyarázatra szorul. Marsall László 1956 előtt olyan politikai hangot ütött meg verseivel, mely idegen volt a Rákosi-rendszer irodalompolitikájától. Önmérsék-letre volt tehát szükség. Versei a hatvanas években a neoavantgárd törekvéseit követték, ám az akkori ha-talom nem nézte jó szemmel ennek az irányzatnak a képviselőit sem. (Már csak azért sem, mert a neo-avantgárd képviselete a hatalom szemében fölért az ellene való lázadással.) Mégis akadtak olyanok, akik gyökeres változást, újítást próbáltak megvalósítani a lírában. Ilyen volt például Tandori Dezső, Tolnai Ottó és később Oravecz Imre mellett Marsall László is, aki a maga módján mérsékelten radikálisnak mondható ezen a téren. Számára az újítás többek között meg-követelte a költészet újraértelmezését, a költői nyelv átalakítását. Fontos feladat volt, hogy új hangot al-kosson a különböző nyelvi regiszterek egyesítésével. Nyelvi fantáziája kimeríthetetlen: archaikus, mate-matikai-tudományos, szleng, hétköznapi, tájnyelvi

elemekkel, valamint akusztikus nyelvi kísérletekkel bővítette a költői nyelv szótárát.

Pályakezdését hétköznapi nyelven megszólaló, merész képi világgal, merész gondolattársításokkal élő versek jellemzik; és „a *versbeli beszélő pozíciójának megrendüléséről tanúskodva a lírai alany elszigetelésével kezd az útkeresést, – írja róla Keresztury Tibor – bár törekvése ekkor még nem a személyesség kikütyatására irá-nyul.*”¹

Marsall kevésbé radikális újító, mert az irodalmi hagyományok tiszteletben tartása mellett kívánt for-manyelvi újításokat alkalmazni. Egyszerre volt avant-gárd és konzervatív. Ezért nehéz pontosan besorolni a költői irányzatok valamelyikébe, és ezért nehéz egyik vagy másik költői csoporthoz tartozónak gondolni. (Akárcsak Weöres Sándort, Marsall mesterét.)

Ilyenformán, mindenkor költői törekvései – a pályatársak összképében – közelebb állnak a költé-szetet szintén a hagyomány és kísérletezés összhang-jában átértelmező Orbán Ottóéhoz, mint például a radikális újító, nyelvteremtő Tandori költői szándé-kaihoz. Marsall mégsem olyan módon fordul a ha-gyományhoz, mint Orbán, aki imitativ költészetet folytat, és verseivel a költőelődök modorában szólal meg – felidézve az ő költészetük tartalmi, műfaji, képi hangsúlyait. Ő tanítómestere, Weöres Sándor tanácsá-ra – „ritmus nélkül nem költő a költő” – elsősorban a metrika tanulmányozásába kezdett. Ez a verstani iskola a valóságos költői lét előszobájának bizonyult, itt sajátíthatta el a költői mesterség fortélyait. Weöres mindent szigorúan megkövetelt. Egy ízben például azt kérte számon rajta, hogy miért hiányzik nyolc al-kaioszi strófa az előírt húszból. Az ifjú költő ugyanis a megszabott témában – írjon verset a legelésző lóról – tizenkettőnél kifulladt. Aztán persze megtanulta a leckét: „...a forma mindenhatóságának megértése vi-

¹ Keresztury Tibor: *Minták és vízjelek. Marsall László költészetéről*. In: Alföld, 1992. 4. 59. p.

*lágokat nyitott meg előttem. Weöres megtanított arra, ami a költészetben megtanítható.”*²

A Weöres-iskola hatására Marsall – jóval első kötetének megjelenése előtt – kísérletet tett egy barátjával együtt arra, hogy tudatosan fölmérjék, rendszerezék a „modern költészet” (nem szinonimája a „mai költészet”-nek) feladatait, formai lehetőségeit. Így született meg a Tellér Gyulával közösen jegyzett *Formai vizsgálato a modern költészet területén* című átfogó verselméleti írás.

A tanulmány legfontosabb tétele, hogy „a „modernség” elsősorban tartalmi kategória”³; azaz egy új „élményvilág” versbefoglalását jelenti. A formára csak a tartalom által van hatással, vagyis az új élményvilág kifejezéséhez szükség van a meglévő formák átalakítására, illetve új formák létrehozására. Az értekezés egészében ezt az összetett tételt próbálják kifejteni a szerzők. Érveiket részben már használt, részben általuk bevezetett verstani, nyelvészeti fogalmakkal, szakkifejezésekkel támasztják alá; valamint számos versidézettel illusztrálják.

A szó alkotóelemei az akusztikai, logikai, képi, hangulati-effektív és grammatikai tartományok. Ezek egymásrahatását, egymáshoz való viszonyát vázolják fel, kiválasztva a hozzájuk illő magyar vagy világirodalmi versrészletet Rimbaud-tól T. S. Eliot-ig, Petőfi-től Weöresig.

A vers tartalmát általában a logikai tartomány hordozza. A tanulmány második felében arról olvashatunk, hogy miként fejezhető ki a tartalom a többi tartomány által. A költészetnek két lehetősége van erre. Az egyik módszer az úgynevezett *sűrítés*, amit a hagyományos költészet is használt. A másikkal inkább a modern költészet jellemezhető: ez a *kioltás*. (E két módszer nem mindig különíthető el élesen.) A kioltáskor a költő úgy jár el, hogy „... abban a szférában, amelyet nem akar tartalmassá tenni, az illető szféra szempontjából értelmetlen szókapszolatokat teremt, s ugyanakkor valamely más szférában az illető szféra szempontjából értelmes szókapszolatokkal egyszerű folyamatos, vagy sűrített közlést hoz létre.”⁴ A következő oldalakon a költői mű szerkezetét vizsgálják közelebbről.

Figyelemmel kísérve Marsall László költészetét elmondható, hogy szorosan kötődik a tanulmányban tett megállapításokhoz. Valóban jelen vannak verseiben a modern kísérletező költészet lenyomatai. A nem logikai szférákkal való kísérletezés a megformáltság által hozható kapcsolatba a hagyománnyal.

Marsall hagyománytisztelőének talán legjobb formai példája az archaikus versnyelv költészetbe

ágyazása. Ezek a versek valójában nemcsak formai hasonlóságot mutatnak a régi szövegekkel, hanem egyszersmind imitációi azoknak. Gyakori jellemzőjük a filozofikus hangvétel.

Baj mert bajjal jár,
vétkezéssel hasítván
világ, felfele zabál,
ínyéhez igazítván
sok jó elemőzsiát,
másik levegőégen
el-elpampoghat éhen,
száraz torokkal rikál,
kéri légy emtetője
kegyes szent László király.

(Régi ének Árpádházi László királyhoz)

Orbán Ottóhoz hasonlóan, Marsall is azt sugallja versei által, hogy költészetében egyáltalán nem utánozni szeretne, hanem saját egyéniségét láttatva újat teremteni. Érdekes, hogy ezt a költői szándékot mindkettőjük esetén kezdeti értetlenség övezte. Orbán Ottót azzal vádolták indulásakor, hogy csak azért fordult az irodalmi tradíciók felé, mert nincs saját hangja. Marsallt „csak” a formai, gondolati útkeresés körüli bizonytalanságok miatt illették kritikával. Pomogáts Béla például úgy vélekedett visszatekintve az első kötetre, hogy azt „önkérésű küzdelmek hatották át” és benne a költőnek „saját alkotó személyiségének ellentmondásával is vívódnia kellett”.⁵

A *Vízjelek* általános megítélése az volt, hogy jól szerkesztett, kiforrott kötet, és így egyértelműen kiváló belépőnek bizonyult. A szakmai és személyes útkeresés, a hatalom rosszallása, és a költészetet övező kezdeti értetlenség okán elszennvedett késedelem egy dologban tehát mégis hasznos hozott: Marsall László érett költőként jelenhetett meg az irodalmi életben. Az útkeresés nyomait csak azáltal hordozta magán ez a kötet, hogy együttesen mutatkoztak meg benne a különféle újító szándékú törekvések. Például a hagyományos mintájú versmondat és a formaszerkezet fellazítása (nemcsak a Weöres-féle játékversek esetén); valamint a lírai én elkülönítése, és az egyedi stílust teremtő, sajátos képalkotás. Jellemző példái a formai újszerűségnek azok a tipográfiailag szokatlan elrendezést láttató versek, melyek két irányból: függőlegesen és vízszintesen is olvashatók. (Ezzel a variabilis síkbeli szemlélettel le sem tagadhatná a szerző matematikusi voltát.) A vízszintes olvasat egyértelműbb, logikusabb; a függőleges olvasat megengedi a gondolati, értelmezésszerű játékot. Ez a játékoság az egyes „versszakokra” is érvényes, nem szükséges hozzá az egész verset elolvasni.

hegyes hang pattan
a víz bőréről
táncoló tűk szanaszét
í-vel beszél az itteni nép
csupa égő gyertya
bíbic sikít
szavaiban
sok kicsi híd
íve púposodik

(Folyó és beszéd)

Marsall László költészete nemcsak formailag mutat sokszínűséget, hanem ugyanennyire változatosak a versei tematikailag is. Az első kötet, a *Vízjelek* nem állítható be az elsőköteteknek abba a tipikus sorába, amelyben a témát a felnőttkor küszöbéhez érkező költő, múltó gyermek- és ifjúkora miatt érzett kesergése szolgáltatja. Ezeknek a verseknek a jó részét mégis az emlékezés mozgatja, csakhogy misztikus szokatlansággal. Így a gyermekkor emlékei is újszerű ábrázolásban jelennek meg. Ennek megértéséhez nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy Marsallnál mindig összemosódik jelen és múlt; a teljességében és folyamatában lévő idő nem megragadható. Ez egészen pontosan azt jelenti, hogy csupán a jelen pillanat formálódik idősíkká a versekben és az néha múlttá vagy (még kevésbé) jövővé tágu.

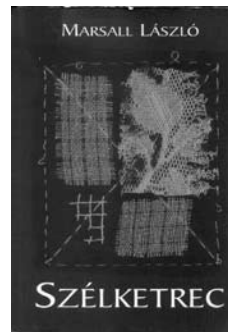
A gyermekkor sem zárul le a földi időszámítás szabályainak megfelelően. A költő a visszaemlékezés által megtalálja a gyermeki ént önmagában felnőttként is, bár ekkor már kirekesztődik a gyermeki létből.

... mint az esőt kettéhasítom az időt
magamat magamat
mert májusi anyatej-zápor
és aki meztelen ázik
az a Másik
a tér ős-tejét szopja
bordás fekete bizalmatlan
denevér-szárnyam alól
írígyen nézem ...

(Kirekesztett gyerek)

Ahogy a korai pályaszakasz kötetei, már a *Vízjelek* is egy fogalom köre szerveződik. Ezt szinte valamennyi értelmező észrevette: a *Vízjelek* a csönd, a *Szezelem alfapont* (1977) a hiány, a *Portáncfigurák* (1980) a semmi, az *Egy világ mintája* (1980) című kötet pedig a halál kulcsmotívumát helyezi a középpontba. (Ezt természetesen nem lehet szigorú pontossággal mérlegelni. Például a *Vízjelek*ben is akadnak magukkal ragadó, szerelmi témájú költemények. Ugyanígy az *Egy világ mintája* című kötetben sem kizárólag fiának elvesztését foglalja versbe, hanem talán legdominánsabban itt jelennek meg archaikus parafrázisokként a kötött, hagyományos versformák.)

A *Szezelem alfapont* újszerű hangot képvisel a szerelmi költészetben. Ez a nyíltan erotikus verseket tartalmazó kötet széles körben tetszést aratott, Weöres

Sándor *Psychéjéhez* hasonlították. Újdonsága a testi szerelem részletekbe menő ábrázolásában és az intim, becéző nyelvhasználatban rejlik. De fontos szerep jut a szellemi azonosulás szövegből sugallt gondolatának is. „Ocsúdni egymásban úgy reményt, / mint lehelni a füled mögötti zugba, / a fia-haj mederbe: „teakinekem... (csend) / teakinekem...” (Alulírott csontvacogás)

A *Portáncfigurák* és az *Egy világ mintája* című kötetek eszmei, gondolati hasonlóságot mutatnak. Rokon a kötetek összetétele, a költemények érzelmi világa, élményrétege is. (Talán nem véletlen, mivel ugyanabban az évben íródtak, a szerzőt is ugyanazok a gondolatok foglalkoztatták.) Gyakori a hétköznapi politizáló, történelmet felidéző jelleg ezekben a versekben.

Tudni kell, hogy valahány mostoha bátyám vadszívú ember,

régi kivégző osztagok díszvirágai így már értethető,

hogy a nyáron, arra jártunkban jómagamat e lukba belöktek.

Egy ideig tapogattam, ujjaimon nevemet próbáltam ki–

betűzni, de mindig elvétvén füttyörészttem végül rosszízű

indulót. (Szövegét ideírnám, ámde miért kavargjak elfeledett

emléket?)

(Zuhanó nemzedékek)

Marsall mérsékelten közéleti költő, nem a történelem menetét elemzi, inkább a kialakult állapotot (ezt gyakran ironikus hangon minősíti).

... isa por es chomu... isa por es

Lehasalok a mésztrakás fal tövében, kúszom japánliliom-sor széles levelei alatt.

Lépcsőfeljáró kőkorlátja –,

két baluszter között kilesek:

túlfelől meztelen villanykörte,

a hadak után valahogy itt maradt,

csigásra kovácsolt lámpavasról lecsüngő.

(Ballada békeidőben)

A két kötet kulcsmotívuma – a semmi és a halál – is szoros kapcsolatban áll egymással. A *semmi* jelentéstartalma ugyanaz marad: üresség (l. például: a *Ki!* és az *Egy világ mintája* című versek esetén), a *halál* azonban a személyes érintettség folytán megváltozik az *Egy világ mintája* című kötetben. „– félemben a fiam kezét keresem az ágyban mellettem, / brutális repedés a teljes ébredés, / többé nem többé nem többé nem lelem,

² Pósa Zoltán beszélget a hetvenéves költővel. In: *Magyar Napló*, 2003. 12. 29. p.

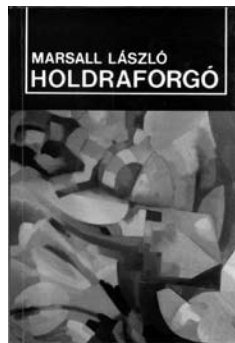
³ In: *Jelenkor*, 1959. 5. 84. p.

⁴ In: *Jelenkor*, 1959. 6. 95. p.

⁵ Pomogáts Béla: *Az ismeretlen valóság vízjelei*. In: *Életünk*, 1988. 9. 838. p.

/ egyfelől a lehető, másfelől a lehetetlen, / hirtelen kettévált a világ, / emitt a való a hihető, amott a hihetetlen.” (A kezét keresem)

Arról még senki sem beszélt, hogyan folytatódik a motívum-lánc a *Negyvenegy öregek* (1988) című kötetből. Talán azért, mert ez a kötet, ha nem is döntő fordulatot, de mindenképpen változást hoz a kiteljesedő életműben. Ehhez rögtön hozzá kell tenni azt is, hogy Marsallnak a *Negyvenegy öregek* előtt sem volt két egyforma kötete. (És itt nemcsak a kulcsmotívumok körüli építkezésről beszélek.) Mindegyik köte valami mást hozott, annak köszönhetően, hogy a költészetet megújító szándék mindent kipróbáltatott a költővel. A *Negyvenegy öregek*ben a költő figyelme már nem önmagára irányul: a személyes létproblémák helyett globális kérdés foglalkoztatja. Mindez azt vonja maga után, hogy az írói fikció helyét olykor huzamos ideig átveszi a realitás. A bevezető vallomásban – mely megteremti az alaphangot a főként szabadversekből álló kötethez – szá-

mot ad az öregekhez fűződő mindenkori viszonyáról és annak változásairól. Gyerekként még furcsállja, felnőttként már tiszteli őket, végül együtt érez velük. A kötet minden egyes verse egy-egy etűd ugyanarra a témára.

Szepes Erika úgy véli, a *Város papírmadár*ból (1993) című kötet újdonsága az, hogy „új fénytörésben van-na jelen a korábbi kötetek kulcsmotívumai”.⁶ Újragondolva más értelmet nyer a csönd, a hiány, a semmi, a halál. Ha ki is mutatható, akkor sem érzem ezt lényeges költői szándéknak. Sokkal fontosabbnak tartom, hogy ez a kötet hívja elő legmarkánsabban a madár-motívumot. Rögtön az első versben vágyott állapotként jelenik meg a madárlét. „Ma jó volna csak mintha-lenni / rigócska-begyottl ellebegni / a háztető fölé / egy kémény csücskén fönna-akadni / csak egy kicsinyég ottmaradni / s szállni kertek felé” (Az átváltozás kísértete ma)

A madár szóhoz elsődlegesen a repülés társítható. Ahhoz további asszociációk kapcsolhatók. Marsall verseiben ezeknek mindenképpen pozitív vonatkozásai vannak. A szabadság, elvágódás, térbeli perspektívatágulás mellett megjelennek olyan fogalmak is, mint a magány, rejtőzködés, láthatatlanság. Korábbi kötetekben is ír arról, hogy gyermekként mennyire lelkesen vonzódott a misztikus szárnyas-léthez, an-

nak minden változatához. Hol angyalok (*Első szerelem*), vagy egy madárfaj fizikai példánya (*Vén harcos kándúrral*), hol egy légben zajló folyamat (*Beszámoló a röplabda leütésének pillanatáról*), vagy egy természeti jelenség (*Káprázat*) kapcsán foglalja versbe rajongását. Mindez elsősorban gyermekkori emlékekből táplálkozhat. A gyermeki fantázia játéka szülhet ilyen jellegű képzelgéseket a repülésről. Egyértelmű tehát, hogy a madár-motívum és a gyermek-lét között szoros a kapcsolat. Ezt a gondolatot támasztja alá a *Város papírmadár*ból című kötet utolsó négy darabja, melyekben a cselekmény egységes történetté kerekedik. *Ha szárnyam volna avagy egy lehetőség dimenziói* című vers a metamorfózis lehetőségeit fejtegeti, „a költői én egymásra vetíti a változás különböző fokozatait”,⁷ valamint azt is megtudhatjuk, hogyan lehetne egy szárny felcsatolásával, bármikor hátat fordítani az emberi életnek. „A lapockám, azaz: *angyalcsontom alól / hirtelen kiparancsolnám, miután ingem-kabátom levetttem.*”

Vasy Géza a madár-motívum és az átváltozás élmény- és motívumkörének összefüggését hangsúlyozza. Ezekben a versekben fontos szerepe jut a költői fantáziának és a groteszk képalkotásnak. „*Hiába is éreznénk egy természetellenes, felfordult világ jelének az Országház tetején tollászkodó, repülő ember-költőt... a költői világban mindez természetessé válik. Ez a fantasztikummal is, feloldó humorral is dústított groteszk az át- és visszaváltozások elválaszthatatlan kísérője. Nemcsak a személyen kívüli világra vonatkozik, hanem az önszemléletnek is karakteres, bár nem kizárólagos vonása.*”⁸

A szárnyas ember monológja a szárny tulajdonságaival és birtoklásának problémáival ismertet meg minket. „...majd estelente mosni kellene akkurátus / gonddal és szárítgatni mielőtt összezárnám.” Az utolsó két vers pedig azáltal, hogy különválasztja a versbeli lírai én gyermek- és felnőttkori alakváltozatait, az idő-motívumot is társítja a már meglévő motívumokhoz. „...én meg a Körösparti kőlök, aki már másvalaki...” (Ez az ártatlan szárnyas kaland) Ezek a versek jelenítik meg a legegyértelműbben azt, hogy a repülés gondolata valójában csak gyermeki vágy, felnőttként le kell mondani róla. Így tulajdonképpen az idősíkváltás fizikai kudarcáról beszélhetünk – úgy tűnik ugyanis, hogy az „akkori most” nem képes befogadni a felnőttként képzeletben madárszárnyat csatoló időutazót, aki birtokba kívánja venni a múlt tájait, gyermekkor helyszíneit:

...gimnázium osztályterme vár-felöli
ablak-párkányán állnék szárnyaim tátogatva...
...hívom egykori magamat...

...kifordulva...
...kamaszkoromból, az akkori most-ból kirepül-nék...

...bevonva szárnyaimat... ülnék tabáni padon,
és latolgatnám, vajon kudarc volt-e, vagy bosszú,
hogy repülnöm kell?

(Ha már volna szárnyam)

A sorban következő kötet a *Pókhálófüggvények* (1998) is rendelkezik kizárólag rá jellemző sajátossággal. Ahogy ezt a cím is jelzi, rendkívül fontos szerephez jutnak benne a matematikai összefüggések, és az ezeken alapuló Marsall-féle „versépítési technikák”. A matematika bonyolult, kifejezéstárát kölcsönzi a hétköznapi nyelv számára, amitől gyakran nehezen érthető, gondolataiban csapongó, terjengős szövegek keletkeznek. Néha az az érzés támad az emberben, hogy a Marsall-féle matematikának nem a tudományos komolyság a lényege, sokkal inkább a humor, a játékoság, mely főképpen a nyelvhasználatban érhető tetten.

Nagyon szeret egy gondolatot néhány mondatértékű szóval megfogalmazni, melyek sorát mindig egy újabb asszociációival bővíti verssé. Mozgalmasság, dinamizmus jellemzi ezeket a képzettársításokat. A verszene lüktetése, sodrása felfokozott érzelmi hatást kelt az olvasóban.

Magyarnak lenni: késlekedni
késni: lapulni, bicska-fenni
fenni: fogat, gigát harapni,
harapni: bújni, megmaradni.
... Magyarnak lenni: készni hátra!
berontani a zsákutcába,
és ki-kitörni mégis: „hátha!”
vagy kikötünk a másvilágba,
vagy besorolunk egy Más világba.

(Magyarnak lenni)

Néha egy vers asszociációhalmái különböző témák köré szerveződnek, megteremtve ezzel a logikai, gondolati töredezettség (és egyben többértelműség) lehetőségét.

Marsall akkor csillantja meg matematikai-nyelvi tudását, amikor az egyszerű szavak kevésnek bizonyulnak kifejezni a költői elme sziporkázó gondolatfutamait. „*Mennél inkább szaporodófélben a születésnap origójától / jegyzett zérusra végződő éveid száma...*” (A szép-hatvan előszobájából)

Persze az is könnyen lehet, hogy ezt a kreált, titkos nyelvet – az ironia eszközeként – verbális fricskának szánja. Gyakran a versek ironikus, humoros jegyeit ez a disszonáns megnyilatkozási forma szolgáltatja. „*Ha két pofon ma egymásnak esik, / pofon: P „pofon-halmast” szélesít, / pofont adnak-kapnak a pofonok, / a pofonra szánt két arc vigyorog.*” (Elvont pofonok és orrok) Az is megesis, hogy a matematika tudományát mindenféle rosszálló szándék nélkül, filozofikus

komolysággal minősíti „*nem ismeretlen kényszer, / nem jőféle ébredéskor támadó éleslátása, élessége a mindent-látásnak / szerkesztették meg a Tudás Fája nem létező gyümölcsét, aki vagy*”. (Meditáció a matematikáról) Néhol dicséri „*bármelyik axióma-rendszer lehet olyan gyönyörű, / mint a karácsonyesti havazás*” (Meditáció a matematikáról) vagy éppen tiszteletteljes emléket állít egy tekintélyes tudósra. (Appendix – Neumann János emlékére).

Már tettem említést arról, hogy mennyire nehéz Marsall Lászlót besorolni a költői irányzatok és a költői csoportok valamelyikébe. Egyetlen „csoportosulás”, amelyet meg szoktak említeni vele kapcsolatban a *Belvárosi Kávéház* asztaltársasága. Ehhez a hatvanas évek első felétől működő baráti körhöz tartozott többek között: Csoóri Sándor, Konrád György, Hernádi Gyula, Tellér Gyula, Sík Csaba, Tornai József, Mészöly Miklós, Orbán Ottó. Mindenki önálló értéket képviselt, mégis megértették egymást. Hosszas beszélgetések során körbeadták és értékelték egymás írásait. Igazi szellemi iskola volt ez. Néhány év múlva – a költő ezt „*értelmiségi betegségnek*” nevezte – mindenki külön utakon indult tovább.

Marsall többé-kevésbé magányos, egyedi költője lett a magyar irodalomnak. Egyediségét többek között az utóbb említett sajátosság bizonyítja: felhasználja a matematikabeli tudását a versépítéshez. Verseiben a kezdetektől erős a hajlam az elvont, filozofikus mondanivaló kifejtésére, metafizikai kérdések megválaszolására. (Nincs ez másként *A megpördített orsó* (2001) című kötetben sem.) Számára ebben rejlik a világ jelenségeinek megragadhatósága. Mindig a dolgok leglényegét keresi, költészetben, matematikában. A legutóbb megjelent kötet, a *Holnapután?* (2005) jellegzetesen marsallos versei szintén az ez idáig megfogalmazottakat támasztják alá. Méltó folytatása ez a kötet az eddigi életműnek. Az ebben szereplő központi fogalom az idő. A kötet ciklusában visszatérő motívumként jelenik meg a címadó időhatározó szó. A jövőidő titokzatosságot sejtet. Többek között azért, mert ebben a kötetben sem ragadható meg az idő teljessége, folyamatossága. „*Csak lélegzetnyi / önmagát elharapó / fonal az idő.*” (Sors-enigmák) Azaz, kizárólag a jelen pillanat formálódik idősíkká a versekben – hogy ennek van-e kiterjedése, az bizonytalan. „... „most”-nak mondott tűhegy-pillanat... van-e honnanja és van-e hovája” (Logikai bökkendő) – teszi fel a kérdést Marsall a kötet mértani közepén. „*Most az Idők és Események e teljességében / találkozom Önnel, mikor jelenné lőn a múlt, / és jelenné lesz az eljövendő is.*” (Találkozás az Idők teljességében) – válaszolja meg az utolsó versben.

Eszerint, létének bizonytalansága miatt szerepel kérdőjel a címként megjelenő *holnapután* szó mögött.

⁶ Szepes Erika: Az átváltozás kora – avagy Marsall László Utópiába készül. In: Uő.: Szerep és személyesség. 260. p.

⁷ Vasy Géza: A változó és a változatlan. Marsall László: *Város papírmadár*ból. In: Uő.: *Költői világok*. 347. p.

⁸ Uő. 349. p.

⁹ 2005. december 6-án, a költővel folytatott beszélgetésem során hangzott el. (HK)

► KORPA TAMÁS

Szindbád kapcsoskönyve – konfesszió és Unheimlichkeit

Lászlóffy Csaba: Hiányzol-e magadnak?

Németh László írja, hogy azoknak Árva Bethlen Kata (a piétista női önéletírás emblemikus alakja) „hévízi ablakán” keresztül kell szemlélődniük, akik hiteles, autentikus perspektívákat akarnak kapni a 18. századi Erdély hétköznapijairól, társadalmi realitásáról, a kulisszák mögötti mozgatórugók bonyolult és differenciált összefüggérendszeréről, mely ablakból pregnáns módon bontakoznak ki a totális önfeltárás, önmarcangoló, piétista értelmezés kontextusában az önéletrajzi távlatba került hitvita, a hétköznapiakra vonatkozó tényközlés és az isteni elrendelésre hivatkozó vallásos áhítat kontúrjai.

Árva Bethlen Kata írása – evidens módon – csak komoly feltételekkel és fenntartásokkal tekinthető prefigurációnak, előképnek Lászlóffy Csaba művével kapcsolatban. Azonban több analógia regisztrálható és közös szempont érvényesíthető az értelmezésben, melyek közül leginkább a sajátos történelmi, materiális meghatározottság, múltinterpretáció, korrajz és helyzetfelismerés, mikro- és makrotörténelmi panoráma illetve önmegértés (mint az egyik legmélyebb hermeneutikai intenció) aspektusai válhatnak meghatározóvá, relevánssá.

A hetvenes-nyolcvanas években végbemenő prózafordulat tendenciózus sajátossága a műnemek határainak relativizálódása, megkérdőjelezése, a műfajok zártságának feloldása, rögzíthetetlenségük tudatosítása, a műfajtalanság: „örök átmenetiség, ideiglenes örökkévalóság” (Thomka Beáta); tehát a természetes műnem-, műfaj- és szövegtársulás állapota. Lászlóffy Csaba vers-, próza-, esszé-, beszéd- és szövegalakzatai bonyolult szövevényt alkotnak: lokalizálhatók a konfesszionális narratívák különböző formái (napló, emlékirat, kalendárium, annales, geszt, krónika mint empirikus fikció), továbbá novella-fűzér, kisregény, elbeszélés, mágikus realista kispróza (*Ideje a sejtelennek, ideje a sóvárgásnak*), parafrázis, ballada, szabadvers, tudati monológ, fikcionált dialó-

gusok, óda, hexameter, vignetta, feljegyzés, képzelgés, montázs, annotáció, anamnézis, breviárium mátrixa, egymást kiegészítő, komplementer együtteseként. Végeredményben nézőpontok, hangvételek, kulturális kódok, utalások, allúziók szabad kombinációját (amihez hozzájárul a sors kiszámíthatatlan kombinatorikája) alkalmazó, epika-dráma-líra hármasságát felváltó szövegszervező stratégia. Metaforikus, resignált, kontemplatív, érzéki önanalízis. *Lapok a fiú naplójából*. A műnemi, műfaji variancia az önfeltárás problematikus voltának, nehézségének, szinte megoldhatatlanságának képzetét igazolja, erősíti, mint a mottóval választott Márai-citátum: „Irtózatossá nem igazat tudni magunkról: természetünkéről, hajlamainkról, vágyainkról. Csaknem lehetetlen...” Erre utal Kafka („A belső világ csak élhető, nem leírható.”) és a cím is, mely lényegileg megelőlegezi magát a művet (*Hiányzol-e magadnak?*), jelentése éppúgy, mint a műalkotásé, sokrétű: konkrét és absztrakt egyszerre.

Kafka egy másik helyen jegyzi meg a következő gondolatot, ami kiindulási pozíciót biztosít a fikció és valóság obligát kérdésének elemzését illetően: „az irodalom, a nemzeteknek ez a történetírástól olyannyira eltérő naplóvezetése”. Napló, diárium, ami szubjektív és eredetileg az empirikus fikció kategóriájába illeszkedik, imaginárius átszövődésen megy át: a mű a kort, életrajzot, hagyományt, kultúrát, konfessziót a fikcióképzés alkalmának, terepének tekinti. Bizonyos értelemben imaginárius múltat / múltakat konstituál, tudva a Scholes-féle szentenciát, miszerint: „a fikció nem ellentétes a ténnyel, hanem kiegészítése. Tartósabb alakot ad az ember elenyésző tetteinek. Nincs mimézis, csak poézis.” Az asszociáció és a folytonos emlékezés fikcióképzése jellemző, ezt igazolja a szövegvilágok közötti szabad közlekedés, a kontextusok potenciálisan lezáratlan volta, az imaginárius szétválaszthatatlan rétegződése, az egyes emberek tudatában élő (szükségszerűen) fiktív és különböző múltak

(s viszonyuk) analizálásának experimentációja. A személyes, fikciós, önéletrajzi, biografikus elemek (többek között az apa képe is konstruált, egy aspektus, akinek létmódját a beszélő alakította ki) keveredéséből összeálló fikció megtöri az objektív időrendet, csak saját, belső logikáját (alogikáját), időrendjét, törvényszerűségeit követi („a homokóra szíve rég meghasadt”; „próbálok összeilleszteni az egymásra boruló idősíkokat”). Az elbeszélő (felvetődik az elbeszélő lehetőségének problematikája itt: én-jellegű elbeszélő, biografikus én, alteregó, hasonmás, az én mint beszédselektív végrehajtó) bejárja az élet terepeit megtörtént, vagy megtörténhetett volna alapon (de Lászlóffy Csaba sohasem újraír, hanem újraolvas, reflektál, analizál, az újraírás, mimészis aktusát likvidálja, mert ha nem tenné, az álmvilághoz, önkényes, megalapozatlan manőverekhez vezetne) a halál árnyékában (Oravecz Imre: „folyton változó és / pusztuló hátterek”, „folyton fogyó jelenlét” szorongatottságában). Freud szerint: „a költői termékekben ugyanazok a tudattalan mechanizmusok működnek, amelyeket az álmunkából ismerünk”. Ez pedig feltételezi a *Hiányzol-e magadnak?* című mű pszichoanalitikus olvasási stratégiáit, a pszichológiai nézőpont érvényesíthetőségét (álom- és tudatállapot elbeszélése, szabadasszociációk, önmagára reflektáló tudat). A felszíni és a mélyberejített, retusált, elfojtott lelki alvilág markáns kontrasztja: a tudatos emlékezésből kiesik a tudattalan tartalom, és tovább működik, a pszichében minden lényeges, releváns megőrződik (patogén anyag, a múlt), valahogyan jelen van, de többnyire elérhetetlen a személy számára. A tudatosság (kimondható) mögötti mélystruktúra (kimondhatatlan, amelyre nem kompatibilis a formális logika) bonyolult funkcionálisában értelmezhető életünk. A tudattalan a személy végtelen vágyainak forrása. Freud úgy gondolja, hogy az írók potensek felidézni műveikben, fikcióikban a mentális lét azon mechanizmusait, amelyeket ő is vizsgált (Dosztojevszkij, Rilke, Csáth). A pszichoanalízis talán leglényegesebb aspektusa a diszkurzivitás, a személy elfojtott vágyainak, traumáinak verbalizálása: „már az igazság pusztá kimondása belső változást idéz elő a vallomástevőben” (Foucault), akiben az igazság csak fragmentumszerűen van jelen, abban nyeri el végleges formáját, aki meghallgatja. Lászlóffy Csaba önanalízise, újraolvasása dialogicitást kezdeményez, amely dialogicitás résztvevői (elbeszélő, egy korábbi én stb., apa-fiú szerepek permanens, markáns összemosása, szubjektum szétszóródása, identifikálhatatlanná válik – posztmodern imperatívusz –, hogy mikor, ki beszél: elbeszélő apja, elbeszélő, elbeszélő fia, egyfajta körköröséget eredményez: „Sokszor már a szereplők viszonya is érthetetlen”, „én-hasadás”, „vajon melyikünk elődjeinek génűzenete szólal meg bennünk”, „viaskodsz a gének útvesztőin át”, „nem is

veled voltam, hanem örökifjú, húgod-lehetne-nagyanóddal” – ami igazán konstitutív a szerkezetben lesz – a szerepek oda-vissza játszhatóak) közötti hierarchiaviszony (orvos – páciens, elbeszélő – korábbi én tettei, helyzetei) dinamikus mozgásban módosul, állandó visszacsatolások érvényesülnek. Freud: „minden, ami egy tünet kezelését elősegíti, darabonként kerül elő, különböző kontextusokba ágyazódva és egymástól szétszabdalt időszakokon keresztül”, melyek kiegészítik és továbbvizik a konstrukciót. Lászlóffy Csabánál: tizenkét fejezet – tizenkét hónap(ként is interpretálható) és a Rekviem. A legnagyobb krízist illetően (apa-probléma és ezen keresztül saját magának megértése) anticipációszerű kezdőpozíciók regisztrálhatók az első részben, részletesebb kifejtése a második rész (Rekviem), ami azonban nem eredményez katarzist. Fontos szereppel bír a kötetben a nemiség, szexualitás, intim testi vágy, mint az emberi magatartás, lényeg attribútuma, fundamentális meghatározója, a lacani értelemben vett jouissance, „amely széttöbbször a pszichés működés szokásos, korlátozott ökonómiáját és a szubjektum szokásos rendjét”, bár az auktor nem jut el a beteljesedésig. A nő erotikus, fascináló, bűvölő megidézése és leírása („vonagló, rút forradást, rücsköt rejtő, dús combok”) során újraolvassa (és nem mimészis) a múltat, a kiismerhetetlen labirintust. A labirintust természeténél fogva nem lehet racionálisan megoldani, „a körkörös labirintus maga is egy archetípusnak, a körnek egyik fajtája, melynek első és utolsó kérdése azonos, így a végtelenig folytatható” (Halász László). A labirintus lehetővé teszi a szabad választást, a szabad akarat lehetőségét, ugyanakkor a választás törvényszerűen defektus, amint az egzisztenciafilozófia megsejtette. Orbán Ottó még leírhatta, hogy „darabjaira széteső személyiségünk / minden szilánkjával az Egészre mutat”, Lászlóffy Csaba azonban már nem, hiszen mi van, ha az egész is csupán mozaik-darab.

A polifón, mozaikos szövegkompozícióban (amely újravariálja és felidézi a szerző művészetének főbb motívumait, témáit, formáit) több helyen centrális, fókuszpontba kerül az egzisztenciális tragikumérzet és frusztráció, a totális viszonylagosság, a „heideg-

geri világba-vetettség” paradigmája, mint modern és posztmodern élettapasztalat, életérzés. Az elbeszélő kísérletet tesz önmaga újradefiniálására, a múlttal, a múltban lezajlott eseményekkel, a totalitárius diktatúrával (legalábbis) hallgatólagosan együttműködő diszkreditált apa alakjával való szembenézésre, az apa bensőségességének elvesztésével, tudva, hogy a múlt szelekció tárgya, és a múltrekonstrukció művelete nem abszolválható teljes sikerrel. („Halálot előt minduntalan / lelki szemeim előtt kísértett egy zavaros / kép: eltűnni láttalak a gyatra, elpuhult / tömegben, s ahogy a sűrű havazásban / távolodtál”; „salétromos falú, 30 / wattos, pislákoló villanyégőtől maszatoss / piszkos belügi?” folyosóin; és hiába / kerestem a történelmietlen idők semmibe / vesző áldozatait, téged sem láttalak többé / valós alakodban és erődben.”; „a bűnös és az áldozat a vétkek / közös hálójából ki nem szakad. / Visszfénye volnánk máris a nemlétnek? / [A kitárt ajtó / némasága csak]). A korábban kiküzdött erkölcsi értékrend a retrospektív értelmezés során kérdőessé válik; önreflexió és állandó kérdésfeltevés effektusai indukálódnak, a méltatlanság kényszerű elviselése, egy olyan korban, amikor a normalitás válik fenyegetően szorongatóvá; a megszokhatatlan természetesként való akceptálása, „a félelemnek az alattvalókra és a hatalomra is kiterjedő totalitása” (Bertha Zoltán), a „félem / féled / fél / féljük / féltek / félnek” kányádis pszichózisa jellemző („Nem vagyok méltó ehhez a praktikus hazug, hiteltelen, hol tüntetően dilettáns, hol csak szánsalmasan infantilis világhoz”). Amikor a potenciális szabadság és szellemi végtelenség alternatívája is csak távoli illúzió, a rettegés mindennapi tapasztalat és függetlenedik az idő determinációjától, aminek egyenesági konzekvenciája a dilemmákra adott ontológiai, episztemológiai szkepszis, a pseudo-létezés, az élet-akcidencia, paralogikus, paradox tudás, végtelen apória. Ez az atmoszféra különösen érzékletesen artikulálódik a *Hóhérrak alkonya* című fejezet lélekábrázolásában, a lelepleződést követően, a gyilkos aspektusából (mellesleg itt is lokalizálható az apa-fiú kapcsolat). A szövegalkító affinitás (e mű fragmentumaiban is: „sikerült állva elaludni a leghuzatosabb gyorsvonatban”; „sikerült egy kiolvashatatlant felíratú sírkövet bámulva mosolyogni”; „fülsike-títő csendben lehallgatás; fagyoszentek kutatnak két gyanús vessor eltékozolt melege után”) a groteszk és abszurd esztétikai minőségek és értékalakzatok irányába gravitál tendenciózusan Közép-Kelet-Európa kontextusban: Lászlóffy Csaba drámái mellett (*Hétpróbák; Alkonyat előtt; Az eretnek; Nappali virrasztás*), Kafka Gregor Samsajától, Örkény, Páskándi groteszk, abszurdoid opusain át, Szócs Géza (*Kisberek bősor-mények*), Mrozek (*Ház a határon; Leckék a legújabb kori történelemből*), Michaux (*Béketűró*), Kányádi (*Kétszemélyes tragédia; Ünnepek háza*), Sütő András

(*Ugató madár; Balkáni gerle*), vagy éppen Havel és Rozewicz színpadi műveikig. A *Hiányzol-e magadnak?* erdélyi terei analógiába hozhatók (pusztulás, kiszolgáltatottság, kiüresedés, posztumusz-állapot: „a kincses város leszázalékolt”; „harmóniák helyett a provincia haramiái”; „Ázsia-illatú hóakadályok”; „Európai műút-tervek évszázados sírkövek felett.”) Bodor Ádám ködös, pesszimista, közönyt hordozó Erdély-fikciójával vagy Krasznahorkai László *Sátántangójának* helyszíneivel, persze csak bizonyos részletekben, bizonyos aspektusból és fenntartásokkal kezelve. A történelmi táj leírása hanyatlástörténet. Az idill csak a gyermekkorban és az ellentétező montázs-technika révén artikulálódik. Végeredményben marad, amit Kierkegaard és Heidegger is a lét alapvető jellemzőjének, alaptényének tekint: az Angst (szorongás, rettegés) és az Unheimlichkeit. Csak radikális nyitottság létezik, mert különben kanti értelemben lett antinómiákba ütközünk. Camus világa ez, Merleau-Ponty „ambiguité”-je, ami nem két-, hanem sokértelművé válik inkább már, a létezés paradox logikáját, radikális tapasztalatát érzékeltetve. Ezt a nyitottságot, viszonylagosságot és körköröséget reprezentálja a szerkezet is.

A szerkezet imitál egy köralakot (mint a motívumok koncentrikus láncolata és az apa-inkarnáció, a szerepek felcserélhetősége, az identitás elsatírozása), mely bizonyos értelemben a zártság, determinizmus jele, azonban az egész mű alapformájára a megszakítottság, a labirintus jellemző, a strukturalista geometrikussággal szembeni szétartás, befejezetlenség, pluralitás, heterogenitás, bonyolult utalásos struktúra, körkörös és elliptikus jellegek folyamatos kölcsönhatása, interakciója, történet- és idősíkok egyidejűsítése („az idő gyilkos áradásával szemben mentőövnek használni az egyidejűséget”), párhuzamba illesztése, széttördelése, szaggatott, nyílt, szórt szerkezet. Az egyes szövegek egymásra hatnak, motivikusan összefüggnek, egymást kiegészítik, magyarázzák, komplementerei egymásnak, egy-egy oldalukat újabb kontextusba helyezik, a kontextusok potenciálisan lezáratlanok. Jellemző az elhallgatás alakzata és az interaktivitás a különböző poétikai életművek között, az intertextuális nyelvhasználat (pl.: Bogáti Miklós zsolnárfordítása; Bem tábornok szavai; József Attila és Nagy László-parafrazis; Szentkuthy; Csokonai; Osman Lins; Tandori Dezső; Ernst Herbeck; Székely János; Demiani Szent Péter középkori himnusza). A fragmentumok egy körív mentén helyezkednek el, a kör közepe kitöltetlen (ami, a megélt élet struktúra, privilegiált pont, centrum nélküliségét szimbolizálja), ami az olvasó imaginációja számára van fenntartva. A különböző szövegformák egymásmellettiségükben fejtik ki hatásukat, a korábbi (prózaforulatig) alárendelő és hierarchizáló tendenciákkal szem-

ben a mellérendelő relációk lokalizálhatóak, stiláris komplexitással, összetett metaforizációs rendszerrel (a metaforizáció széles asszociációs mezőket képez), helyenként impozáns aforisztikus fogalmazásmóddal, tipográfiai és az interpunkció segítségével abszolváltságú szójátékokkal, folyamatos kiszólásokkal. A szöveg a költői textusokhoz hasonlóan, az alapformáktól a nagyobb formákig van megszerkesztve, alapja: az egyes mondat felépítése, a szöveg egyes bekezdésekre való tagoltsága (tipográfiai térben is elválasztja őket), ezen bekezdésekből épül fel egy tétel, több tétel alkot egy fejezetet, hogy aztán az opus 12 így megformált fejezetből és a *Requiem*-ből álljon össze. A 12 fejezet: 12 hónap, teljesség, a teljes spektrumon való tájékozódás lehetősége, ami azonban nem ad abszolút-értékű választ a felmerülő krízis és problémakörökre, és elmarad a komplementer *Requiem* katarzisz-generáló esetleges látszattmegoldásának realizálhatósága, a körhinta újraindul (ugyanis a szerkezet nem rendelkezik határozott kezdő- és végponttal), évszakokká rendeződik, hogy az interpretáció ismét dekonstruálhassa az organikus, ambivalens aspektusok alkotta múltat a visszajátszás kockázatával, tudva azt, hogy akármelyik fejezetet (hónapot, emlékeztet) poentúrozza is kiindulási pozícióként (a fókusz- és centrumnélküliség egyenesági konzekvenciájaként) a héraleitoszi „ugyanabba a folyóba”, a szkepszis és viszonylagosság bizonytalan partközébe, permanencitásába jut. Létezik egyfajta horizontális (territoriális struktúra: Kolozsvár, Párizs, Budapest stb.) és vertikális (temporárius, időbeli struktúra) liftezés. Egy fejezet (Párbeszédek) miniatűrként tartalmazza a teljes szerkezetet (*A kielégítetlenség; Az apa emléke; A védettség; A halál; A kezdet*), amelynek része. Fontos szövegszervező eljárás, stratégia néhány anekdota (mint Esterházy, Grendel, Láng Zsolt művészetében)

integrálása az alkotás szövetébe (katonaság, Szisz), mivel az nemcsak mesélési mód, hangnem, intonációs alternatíva, hanem strukturáló tényező, fragmentáló forma, a nagytörténet ellenében ható, Lyotard szerinti kistörténet. Lászlóffy Csaba műve analógiát mutat Esterházy Péter *Harmonia Caelestis* és *Javított kiadás* című opusaival tematikus, strukturális, motívus kapcsolódási szinten, a szembevetendő differenciák ellenére. A *Requiem*-ben az elbeszélő egész élete a tét (Paul de Man: „A halál egy nyelvi szorongatottság eltolt, áthelyezett neve”), s a negatív tónusú, de a transzcendencia létét feltételező (vagy pedig a bűn, bűntudat, reinkarnációs műveletek általi továbbélését anticipáló) befejező mondat nem interpretálható teljes bizonyossággal zárlatként („Ha nincs Jóisten, az önvád szorongatja tovább a lelket” vagy korábban: „S hátha akkor sincs vége, ha lelked férgek menedéke”), hanem csak a körív egy komponenseként, ami tágabb kontextusban visszacsatlakozik a folyamatosság-megszakítottóság feszültségétől lüktető, s ez által mozgatott alapstruktúrába.

Az egyes textusok és az egész könyv szerkesztettsége, attribútumai, sajátosságai által definiált nyelvi tere, nyelvi-poétikai megkomponáltsága kivételes hitelű „epikát” teremt. Az önanalízis, mások megértésére irányuló experimentáció-sorozatok, a múltinterpretáció kivitelezésének kötelessége és felelőssége, az apával való kontrasztív szembenézés, a kiküzdött pozíciók, értékrend újbóli felülvizsgálata, mint alapvető hermeneutikai problémakörök az antikvitástól, a Lazarillo de Tormestől (az egyik első pikareszk- és apregény) Utassy Józsefen, Ratkó Józsefen, Esterházy Péteren, Nádas Péteren át Kukorelly Endréig foglalkoztatja az irodalmat. „Hol vagyok? / Műhelyemben, egynehányadmagammal. / Minden bizonytalan. De ez nem.” (Petri György).

► TÓZSÉR ÁRPÁD

Nyugat népe, 2008*

Tisztelt Közönség, Kedves Vendégeink, Kedves Barátaink!

Ma, itt, Komáromban irodalmi folyóiratok képviselői ünneplik a huszadik század magyar irodalmában meghatározó jelentőségű s immár százéves *Nyugatot*. Ha jól számoltam, lapunk képviselői vannak jelen, de plusz egy főként bizvást ide számíthatjuk a néhai, jó emlékeztető Kultsár István uramat is, akinek a szelleme, mivel maga is komáromi születésű volt, biztosan itt lebeg közöttünk. S hogy a *Nyugat* kapcsán mért emlegetem éppen Kultsár Istvánt, az talán majd kiderül a későbbi mondandóimból, itt most csak annyit hadd mondjak még el róla, hogy az idén az ő lapja, a nagy, tudományos és irodalmi jelentőségű *Hazai és Külföldi Tudósítások* is jubilál: ilyen címmel 1808-ban jelent meg a lap első száma.

De vissza a *Nyugathoz*!

Annak az első száma száz évvel később, 1908. január elsején jelent meg, azaz most, amikor mi ünnepelünk, a jubiláló *Nyugat* tulajdonképpen már százéves és három hónapos. A magyar irodalmi élet három hónap óta ünnepli szakadatlanul az egykori jeles irodalmi műhelyt, de az igazat megvallva, az ünnepségsorozat (máig) még nemigen produkált irodalmi eseményt, az ünneplők nem mondtak az ünnepeltről súlyosat, újat, eredetit. Felmondták a sok szép *Nyugat*-epiteton konstanst, mint a József Attila-versben a Juhász Gyulát gyászolókat a költő verseit, megtudtuk, amit már régen tudunk, hogy a modern magyar irodalom a *Nyugattal* kezdődik, hogy a folyóirat a magyar kultúra egészének a megújulását célozta, de elsősorban nyelvi-irodalmi forradalom volt, hogy megteremtette az irodalom autonómiáját, s hogy elsőként tárta sarkig a világirodalomra nyíló ablakokat.

S ennyi.

De mivel szólítja meg a százéves folyóirat a mai írókat és olvasókat? Hisz a felsorolt egykori eredmények ma már inkább csak irodalomtörténeti tények, s kevésbé mozgósító eszmék, kevésbé „történeti hagyománya”

irodalmunknak. Ráadásul, ahogy Karátsón Endre írja az Új Forrásban, a nyugatos újítók a konkrét példákat illetően „*olyan századvégi értékekért küzdöttek, melyek a kútfőül szolgáló irodalmakban ekkorra már meglehetősen idejétmúltak számítottak*” (Baudelaire, Rimbaud, szimbolizmus, impresszionizmus stb., fűzőm hozzá az idézethez, magyarázatként, én), s mi több, e „*századvégi értékek*” költőinek a „*magyar klasszikusok kifejezésbeli gazdagságához visszanyúló*” nyugatos fordításai is inkább „*a nemzeti hagyomány felelevenítését segítették*”, mintsem az egykorú modernség (expresszionizmus, szürrealizmus, konstruktivizmus, avantgárd) formanyelvének az itthoni meghonosítását.

Ignotus, a lap első főszerkesztője a lap beköszönőjének azt a címet adta, nyilván Széchenyre utalva, de Széchenyi nevét nem említve, hogy *Kelet népe*, s felteszi benne a kis népek örök lelkiismereti kérdését: mért csügg egy maroknyi nép az életben, mért nem olvad bele a nagyobb, szerencsésebb nemzetekbe? S így folytatja: „*A nap s az emberiség s a történelem keletéről nyugatra tart. Kelet népének is ez az útja, s ha járja: azon nap alatt jár, annak az emberiségnek felese, annak a történelemnek alakítója, mint a legnagyobb nemzetek*”.

Azaz Kelet népének Nyugat életét kell élnie.

Száz év távlatából visszatekintve, úgy tűnik, hogy a *Nyugat* és szerzői a gyakorlatban némileg más utat jártak, mint amelyet az alapító főszerkesztő kijelölt a számukra. A lap névadói Osvát és Fenyő Miksa voltak, s állítólag annak idején a *Nyugat* és a *Disputa* címek között vacilláltak. A műhely későbbi sorsát ismerve, talán található lett volna a *Disputa* cím. A lap arculatának alakítói-alkotói ugyanis a munkájukkal Ignotus radikális kérdésére nem adtak radikális választ. Azt mondták: *is-is*. Azaz hogy a *Nyugat* legyen magyar is és „nyugatos” is. Nyugatra akartak tartani, de magyarokként: az önfeladás helyett a legkülönbözőbb – nemzeti, kozmopolita, hagyományos, modern – értékek összefogásának a gyakorlata mellé álltak, s például valószínűleg az avantgárd törekvések sem azért maradtak ki a *Nyugattól*, mert azok

*A *Nyugat* folyóirat születésének 100. évfordulója alkalmából a Szlovákiai Magyar Írók Társasága és a komáromi Selye János Egyetem 2008. március 28-án folyóirat-találkozót, kerekasztal-beszélgetést szervezett az egyetemen jeles magyarországi és szlovákiai magyar folyóiratok képviselői részvételével. Tózsér Árpád előadása a találkozó bevezetőjeként hangzott el.

a lap elveivel és gyakorlatával nem fértek volna össze, hanem éppen fordítva: a kizárólagosság elvét és gyakorlatát valló avangardisták nem tudták elfogadni a *Nyugat* egyetemes érdeklődését és sokszínűségét.

S ha ma, 2008-ban engem kérdezne valaki, hogy mit üzen számomra a százéves *Nyugat*, valószínűleg azt mondanám: amellet, hogy természetesen elfogadom a mozgalom egykorú roppant jelentőségét, ma pont az *is-ist*, a hagyomány s jelen legkülönbözőbb értékeinek (ismétlem: az értékeinek) összefogását látom a lap koncepciójából és praxisából a legaktuálisabbnak.

A *Népszabadság* a százéves *Nyugatra* emlékező számában újraközzölte a folyóirat munkatársainak 1932-es, közismert, frakkos-zsakettes csoportképét. Rajta Szép Ernőtől Karinthyig s Móricztól Kosztolányiig a magyar irodalom élvonala, tekintet nélkül az általuk képviselt stílusiskolákra. Ha ezt a képet látom, mindig arra kell gondolnom, hogy ma egy ilyen csoportkép a magyar irodalom jelesei

portkép a magyar irodalom jelesei

Most mi, itt, Komáromban – eljátszom a gondolat – egy virtuális csoportkép vagyunk, s a képen, legyünk szerények, ha nem is az irodalmunk jelesei, de mindenképpen jeles folyóirataink jeles képviselői láthatók.

S ez az egymás mellé állás manapság már önmagában is eredmény.

Remélem és kívánom, hogy eredményes lesz/legyen a tanácskozásunk is.

S ja, még Kultsár Istvánról! Ungvárnémeti Tóth Lászlótól Kölcsey Ferencig, s Kisfaludy Károlytól Teleki Lászlóig az ő munkatársi gárdája is meglehetősen tarka volt, s úgy adott helyet például az Árkádia-pör s a nyelvújítás vitáinak, hogy a vitatkozó felek egyikéhez sem állt oda.

Igaz, haragudtak is rá derekasan.

Jobbról is, balról is.

► ILIA MIHÁLY

Hirdessünk, mert van kinek

A 100 éves *Nyugat* magvas tanulmányokban, emlékezőműsorokban elevenedik meg a mai irodalomkedvelő olvasók előtt, *Nyugat*-számot ad ki némelyik folyóirat, írók játsszák el nyugatos elődeik szerepét tévében, rádióban, fölolvadások lesznek nyugatos szerzőktől, még a teljesen elfeledett Juhász Gyula-regény, az *Orbán lelke* is fölled a rádióban, igen kitűnő előadásban. Sőt, a napokban egy szegedi általános iskola tanulói a patinás Somogyi-könyvtár egyik fiáléjában *Nyugat*-műsort játszottak lelkesen, értőn, szép beszéddel.

Talán nem szentségtörés lesz az, ahogyan itt én is megemlékezem ennek a példafolyóiratnak (irodalomtörténeti bűvárlásaim Bibliájának) történetéről. Ez pedig nem lesz más, mint a *Nyugat* hirdetéseinek szemlézése (e hely, idő szerint persze csak madártávlatból). Ez a folyóirat a megjelenése pillanatától kezdve bőséggel közölt hirdetéseket, valószínű, hogy a nagy támogatók (Hatvany Lajos, Chorin Ferenc és mások) pénze mellett a *Nyugatot* nem az előfizetők, nem a könyvkiadója, hanem a hirdetők pénze tartotta fenn. Föltűnő, hogy borítójának mind a négy oldalán, első-utolsó lapjain milyen bőséggel közli a gazdag ajánlatokat, melyek a Palma kaucsong saroktól a Franck kávépótlóig terjednek. Van néhány évfolyama a húszas években (például 1927-ben), amikor a borító négy oldala mellett 16 oldal hirdetést közöl a folyóirat. Természetesen közli a *Nyugat*-kiadó könyveinek címét, beszerezhetőségi feltételeit, de közöl minden más kiadói, könyvterjesztői, nyomdai, kölcsönkönyvtári ajánlatot is. Üzletről van szó, nem zárkozik el például Rákosi Jenő 12 kötetes életműkiadásának vagy Tormay Cécile könyveinek ilyen propagálástól sem. A *Nyugat* könyvhirdetéseiből meg lehetne írni a korabeli világirodalom magyar jelenlétét, az ízlésnek, a fordításnak, az olvasói igénynek a milyenségét. De a hirdetések jelezik az irodalom, az írás technikai feltételeinek változását is. Például a töltőtoll-ajánlatokat: „Az új, szabadalmazott Moster Penkala töltőtoll a tinta kiömlését megakadályozza még helytelen tartás esetén is.” A Remington írógép ugyan a leggyakoribb hirdető, de ott van mellette a versenytárs, az Underwood, mely „meghódította a világot, látható írású írógép”, és egy Napóleon-képpel hirdeti magát. (Vajon milyen lehetett az az írógép, amelyik nem volt látható írású?)

Az ipari hirdetések komor, vaskos betűs megjelenései (például a Rába Waggon- és Gépgyár Rt.) mellett könnyed és kicsit nagyzó szövegekkel ott vannak a láthatón kisiparos, kiskereskedő, orvosi ajánlatok, és ott vannak a füllentős, túlzó ajánlatok is, melyeket nyilván a szerkesztőség soha nem ellenőrzött, a kiadóhivatal pedig a bevétel érdekében szemet hunyt fölöttük. Az a gyanúm, hogy ez a félig merkantilista (haszonleső) réteg, félig értelmiségi igényű foglalkozásokat űző csoport volt a *Nyugat* olvasója is kisebb részben.

A húszas évek egyik legcsábítóbb ajánlata volt (a csodaszerek, hajnövesztők, már-már örök életet ígérő vadenecumok mellett) a rádió, melynek csöveit a Tungsram a *Nyugatban* (!) így ajánlotta 1927-ben:

Ezek a Báriumcső-legények,
Tungsram gyártmány valamennyi,
Csodás, mennyei hangú lények,
Ezek a Báriumcső-legények.

A Tungsram gyárra hej, nagyon kevélyek,
Hírt s örömet hoznak nappal s éjszakán,
Amatőr gyönyörök ök és remények,
Ezek a Báriumcső-legények.

A *Nyugatnak* ebben a számában (1927/1.) Illyés, Kassák és Erdélyi József versei olvashatók, a hirdetési klapancia és a költészet ugyanabban a folyóiratban van együtt. A legszorgosabb hirdető a Franck pótkávé volt, a török fiú és a kávédaráló képe hosszú évekig, szinte a *Nyugat* megszűnéséig látható a folyóiratnak hol az első, hol meg a hátsó borítóján. A Franck sem adta alább a „költészetnél”, 1927-ben versenyre kelt a Tungsram ismeretlen szerzőjével:

Négyszögletes skatulyára
Daráló van festve,
Nézd meg babám minden reggel,
Nézd meg minden este.
Skatulyának fölírása
Mindig arra intsen:
Mit ér a legdrágább kávé,
Ha benne FRANCK nincsen.
Máskor meg így kellemkedik az ismeretlen

szerző:

Franck kávénak nincsen párja,
A nagy világot bejárja.

Pici piros alma borízú,
Franckkal főzött kávé jóízú.

Azt, hogy a hirdetések nem voltak mereven elzárva a folyóirat szerkesztői világától, egy ilyen kis hír is igazolja: 1911-ben egy hirdetés „a Nyugat olvasónak különös figyelmébe ajánlja Fái Géza úri szabó terméit”. Tehát a Nyugat mint firma szerepel a szabó hirdetésében.

VI NYUGAT 1927 január 1.

Franck gyártmányok világhírnek örvendenek!

„ENRILO“ kitűnő kávépótló	„Kathreiner“ Kneipp- malátakávé
Valódi „FRANCK” kávépótlék	
„EDESKA“ édesített kávépótló	„ROSIL“ kiváló fügekávé

FRANCK HENRIK FIAI R. T.
BUDAPEST,
MOSONSZENTJÁNOS
NAGYKANIZSA

Természetesen az ajánlatok nagy buzgalommal játszanak rá a magyar áru elsőbbségére, a magyar érzésre. Óva intenek a nemzetközi hamisítványoktól.

Buzdítanak, hogy tanuljon meg tárogatózni minden magyar, valamely könyv nem hiányozhat egyetlen magyar könyvespolcáról sem, „a Szent István csokoládé minősége vetekszik bármelyik svájci csokoládé minőségével”. Van humoruk is, amikor nyilvánvalóan túlzásokkal és stiláris túltengéssel teszik meg az ajánlatot:

„A jól terített asztalról nem hiányozhat a sörinyencek részére Fösör, Maláta, Pezsgő, Barna, s az Extra kiviteli Márciusi, Világos sörkülönlegesség, míg a nők, gyermekek, gyengélkedők részére a Nektár gyógytápsör. Ezek nélkül nincs lakoma.”

1932-ben a Dorogi Brikett ajánlata ez: „Szénprimadonna, ragyogó, elegáns, varázsló, 6000 kalóriás

hőt áraszt, dorogi diószén, házi tündér, kedves, bizalmas, meleg szívű, a magyar szenek boldogságszóró tündére”.

Természetesen sok a könyvhirdetés, a könyvkötők ajánlkozása, a kölcsönkönyvtárak versengése az olvasókért. A harmincas években Nagy Lajos is hirdeti a Nyugatban a kölcsönzőjét, és hirdeti Diener-Dénes József is, a jeles újságíró, művészettörténész és társadalomtudós, aki nem egyszerűen csak kölcsönöz (vidékre is!), hanem kíváncsi információkat ad a könyv tartalmáról is.

Vannak árulkodó hirdetések is, például a Nyugat kiadó 1921-ben ajánlja az 1910-es, 1911-es, '12-es, '20-as évek teljes évfolyamait, 1927-ben az 1919-től '25-ig tartó évfolyamokat megvételre, ami azt jelenti, hogy ezek a megjelenésük idejében nem keltek el.

A könyvkiadók, nyomdák szorgos hirdetői a Nyugatban. Ha már a csabai Bárka internetes lapján beszélünk minderről, hadd említsem meg Kner Izidor hirdetését: „Könyvbarátok! Akik kiadványaimra vonatkozó közleményeim rendszeres, díjtalan megküldését óhajtják, közöljék a címüket haladéktalanul céggel.” (1921. okt. 16.). Ugyanő az 1923. febr. 1-jén megjelent számban: „kiadványaim előkelő, tiszta irodalmi szempontok szerint összeválogatott tartalmuknál, valamint páratlanul művészi, eredeti, magyaros kiállításuknál fogva, a legszebb magyar könyvek sorába tartoznak, s melegen ajánlom őket minden igazi könyvbarát jóindulatába. Gyoma, 1923. Jan. 1. Kner Izidor könyvnyomtató.” (Ebben az önminősítésben nincsen semmi túlzás.)

A kiadó, vagy talán néha maguk a szerkesztők is beleírtak egy-egy könyv hirdetési ajánlásába. Itt sem kerülnek el a túlzásokat, de van számos hirdetés, ahol az irodalomértő keze nyoma látszik. Furcsa, mikor a Nyugatban (ha nem is a fő laptesten) egy névtelen valakinek a kötetéről ilyen bugyuta szöveg olvasható: „Büky György: Kótázik a mánor. Verses könyv. Büky Györgynek ez már a harmadik könyve és első két könyvének őszinte, meleg és feltűnést keltő folytatása után következtetve a harmadik könyv talán még

Tisztelettel felhívom
a művelt magyar olvasókörzség figyelmét
most megjelent, új, összes kiadványaimat tartalmazó
könyvjegyzékemre,
amely közvetlenül cégemnél, a Nyugat kiadóhivatala
utján, vagy bármely jobb könyvkereskedésben ingyen
kapható. Kiadványaim előkelő, tiszta irodalmi
szempontok szerint összeválogatott tartalmuknál,
valamint páratlanul művészi, eredeti stílusos
és magyaros kiállításuknál fogva a leg-
szebb magyar könyvek sorába tar-
toznak s melegen ajánlom
őket minden igazi könyv-
barát jóindulatába.

KNER IZIDOR
könyvnyomtató.

Gyoma, 1923. január 1.

nagyobb erővel hat. Egészen modern ember, újszerű köntösben ad elő új, merész gondolatokat. Erős kezű ember dolgozik itten, kemény és bronzszerű formákat. Néha azonban megszólal ajkán a nagy, férfias szerelem lágysága, odaadása és izzó szenvedélye.” (Mintha Karinthy irodalmi paródiáját idézné meg a kiadó ezzel a szöveggel.)

Vannak könyvajánlások, melyeket úgy írnak, hogy látszik, maga a kiadó sem hiszi, amit leírt: „Ne menjen el Párizsba, amíg nem olvasta Orbók Attila nagyszerű könyvét, amelynek címe Páris élete... aki ezzel a könyvvel megy Párisba, egy hét alatt annyit lát, amennyit más három hónap alatt.”

A Káldor Kiadó 1932-ben így áradozik Joseph Rot: *Hiób* című könyvéről: „Egy csodálatos könyv egy csodálatos embertől. Semmiféle más könyvvel, amely az utóbbi években megjelent, össze nem hasonlítható.”

De Tamási Áron sem ússza meg a dicséretnek ezt a kétes kitüntetését, az *Ábel* három kötetének megjelenésekor (1937-ben) a Nyugat-hirdetése így ajánlja:

„Az erdélyi rengeteg világától az amerikai felhőkarcolóig hordozzák ezek a regények a székhely legényt, hogy ez végül is boldogan ismerje fel a legjobb otthon élményét.” (Bizony a Tamási-regényekben nem ezt ismeri föl Ábel.)

Veres Péter: *Számadás* című művének ajánlása ez: „Egy rendkívüli embernek az önerejéből, saját belső sugallata folytán kultúremberré vált földművesnek csodálatos, izgalmas küzdelmekkel teli önéletrajzi regénye. Minden falukutató és szociográfiai munkánál jellemzőbb, mert ez maga az élet...” (1936)

(Nem hiszem, hogy a szerző nagy egyetértéssel olvashatta ezt az ajánlást, a puritanizmusától idegen stílushabzásra nagyon fintoroghatott.)

Illyés: *Puszták népe* című kötetét ugyanekkor úgy hirdetik, hogy „ez az a könyv, amelyről mindenki beszél.”

Még egyet idézek, kedves szerzőm, Móra Ferenc: *Ének a búzamezőkről* című regényét is hirdetik a Nyugatban, a hirdetés írója Móra stílusát igyekszik utánozni, amiből kissé képzavaros szöveg alakul ki. „Ebben a világhírű regényben, amelynek idegen nyelvű fordításai diadalmasan járták be az egész művelt világot, Móra Ferenc a Magyar Alföld külőleg szelíd, de mély, nagy válságokat rejtő lelki képét igazolta, amely felett békésen hullámszik a búzatenger.” (1936)

Az 1919-es év novemberi első számában is van egy árulkodó hirdetés, a Hangszer-Otthon köztársasági gramofonja, nyilván még a Károlyi-forradalom alatt keresztelték át ezt a szórakoztató eszközt köztársaságira, de sem a szerkesztők, sem a nyomda nem vette észre, hogy már novemberben nem nagyon aktuális az ilyen firma. Ugyanennek a számnak címlapján jobbra fenn olvasható: Cenzurat. Avram. A Budapest-

tet megszálló román csapatok katonai cenzúrájának kéznyma.

A Nyugat 1919. ápr. 6-i száma közli az Ady Endre szobrára és Kaffka Margit síremlékére érkezett pénzadományozók névsorát és összegét. Tanulságos névsor, nem is a kortársak neve itt a fontos, hanem az iskoláké, a tanulóké, akik mindkét író emlékének megörökítésére adakoztak. Jelzi ez a buzgalom a kortárs irodalom hatását, azt, hogy milyen mélységben volt jelen a maga idejében a társadalomban. Békéscsaba vonatkozása is van a listának, Ady síremlékére:

„Egy zártkörű Ady-délután eredménye (Békéscsaba) 300 korona.”

Nem én találok ki itt, hogy a hirdetés korjellemző, kortörténeti dokumentum, régi újságok, folyóiratok hirdetési néha többet árulnak el korukról, mint az emlékiratok vagy a szociográfiai munkák, bennük van a történelem kicsi, de jellemző adagokban. Egy magas irodalmi mércéjű folyóirat hirdetési néha ellentétben vannak esztétikai igényességével, de egymás mellett, egy borítóba bezárva együttesen tudósítanak arról a világról, amelyben az egyik rászorult a másikra, hogy létezhesen.

ELADÓ

1 és 2 éves gyökerező szőlővágások, sima és gyökerező amerikai vadgesztyők, több fajban gyümölcsöző, akác- és gledichia cseméték
:: Építéshez való falazókő ::

Árjegyzéket küld:
Molnár Mihály
Abaujszántó

**BRANDY
DREHER**

OVOMALTINE
TAPLAL,
ERŐSÍT, HÍZLAL.

Rippel Károly kávékereskedése
Budapest, Deák Ferenc-utca 12

Lyciform

NYUGAT
könyvosztálya
a NYUGAT előfizetőinek könyveket
havi részletfizetésre is szállít.
VII., Ilka-utca 31
Telefon: József 71-46

Penkala
Tollírókban
és egyéb cikkeken
keresse
Penkala
szencációs
ujdonságait.

Minden papír- és könyv-
kereskedésben kapható.

Az új szabadalmazott „Moster
Penkala töltőtoll” a tinta kiöm-
lését megakadályozza még
helytelen tartás esetén is.

► HÁY JÁNOS

A nevemre veszlek

Az adaptálásra mindig úgy gondoltam, mint apák az örökbefogadott gyermekre, hogy jó-jó, az én nevemen van, meg nem is rossz gyerek, de mégsem az én vérem. Hogy van ez a műzsa, akit úgy képzelek el, mint Varga Miklós az Európa című számban a vén Európát, a gyönyörű nőt, hogy szex előtt hányni kell egyet. Szóval van ez a műzsa, s az ember legyőzi az undorát, ráveti magát, mint orosz katona az anyacsavarra, s végez vele, ahogy egy domináns hímnak végeznie kell, ám a rohadék nem esik teherbe. Nyomja bele a taknyot hónapokon át, de semmi. Az ő faja fenntartások nélkül elbukja a darwini projektet. Szóval meddőnek mondható a kapcsolat. De nem adja fel. Utódot akar, ha török, ha szakad. Először a nő lesz átadva a nőjavító iparosoknak, hát persze, ezen a téren még trónol a hímn. Jön a méhnyak átfűzés, nem kis fájdalom, meg a különböző hormonkezelések, aminek révén állandósul a rossz közérzet, bár nem lehet eldönteni, mindezt a gyermektelenség vagy a gyógyszer miatt van-e. A sikertelen tébétámogatott kezelése után bejönnek a képbe a természetgyógyászok, akupunktúra, aloe vera, alfaállapot, aztán egy felvidéki néni is előkerül, aki kicsit töri ugyan a magyart, de a keze aranyat ér, tele van energiával, még a nyolcvan éves férjét is nemzőképessé tette, legalábbis a szomszéd csak a nyakába varrt egy apasági pert, de esetükben ez a néni sem hozott eredményt. Végül nem lehetett elkerülni, a faszit is megvizsgálják, s kiderül, hogy a kollégával is gondok vannak, vagy csak a kollégával vannak gondok, hisz másféldécinyi anyagban sincs egy eleven fickándozó terméksejt.

Szóval ők a gyermektelenek. Mindent elkövetnek, de szerelmüknek nincs gyümölcse. Meddőek. Bár nem egyformán. Azokból, akiknél a műzsa miatt marad el a teher, a véneurópa miatt, akinek úgy megcsontosodott a méhe, hogy ütféruval sem lehetne ott megtapasztani egy hímvarsejtet, azokból lesznek a kocsmái mesemondók, akik örökösen arról regélnek, ha lenne gyermekük, milyen gondosan nevelgetnék, mennyit tennének érte, hogy színesebb legyen az életük, mint az övéké volt. Ők valójában igazi művészek, mint Krúdynál oly sokan, csak addig nem jutnak el, hogy a kocsmasztaltól elszakítsák az évről évre hosszabb, zavarosabb, s a haverok számára is egyre unalmasabb történetet. A sokéves takonyszerűen szét-

folyó, nyálszerűen szétfrecsegő anyagot végül a májsugor rántja össze. S még a sír mellett is elhangzik az a sokat hallott mondat, hogy pedig milyen tehetséges volt.

A másik fajtánál, ahol a műzsa szülné ugyan, de a krapekból körömhegynyi élet sem jön elő, na, ők azok, gondoltam, akik adaptálnak, mert nekik nincs semmi a tarsolyban, ők nyúlnak a nagy, a klasszikus szexidolok anyagához, belebarmolnak és letompítják a maguk szintjére. Úgy gondoltam, szemben az előző csapattal, ők jó módúak, a szakma mágusai, hisz megbízható munkások, időre szállítanak, ráadásul épp azt, amit kell, a belső psziché, a művészi mélylélektan nem kavár a műbe zavaró elemeket. Őket alkalmazzák a tévécsatornák, a népszerű színházak. A filmipar rájuk épít, s néha még a reklámterepen is feltűnnek. Évről évre jobb kocsikkal, és korban tőlük egyre távolabb eső babákkal mutatkoznak. Tudnak viselkedni, bármilyen társaságba asszimilálhatók, szellemesek, és kedvesek, több nyelven is, s ha kell, meg tudnak mozdítani néhány művészies kelléket (kalap, sál). Szóval van különccség is bennük, bár épp csak annyi, amennyit még érdekesnek tart a társaság, de nem zavaró. Nem isznak, de valaha ittak, legalábbis azt állítják, vannak történeteik a múltból, nem túl nagy a személyiségzavaruk, mondhatni nincs is, de pszichológushoz járnak, s antidepresszánt szednek, néha vegák, máskor meg épp pacalt zabálnak két kanállal, mert ők lehetnek ennyire természetesek is, ismerik a borokat és tudnak síelni. Szóval valahogy így. A bankszámlájukat mindennap kétszer ellenőrzik, de ez az egyre növekvő szám sem felelteti velük a meddőséget. Ők, szemben a kocsmái mesemondókkal, jól ápolatlan hullanak a sírba. Ha valaki megnézi a tetemüket, nem is érti, hogy halhatott meg, olyan, mintha élne.

Valahogy így képzeltem el az adaptálók csapattát, s talán ezzel a kicsit rosszindulatú elképzeléssel élem le az életem, ha nem kapom meg az első ilyen munkát. Hát igen. Szeret az ember ujjal mutogatni, amíg másokra lehet. De ha ő is belekeveredik a buliba, az érintettsége szerint rögtön átrendezi a világot. Vagy nem volt igaz a korábbi kép? Hogy is van ez? Kinek a műve a prózából adaptált dráma? Hol vagyok én ebben? Benne vagyok? Vagy csak a szakmai tudás van benne? A téma apropó arra, hogy megírjam, amit

amúgy is akarok, vagy pusztán megélhetésből egy másik műfaj kellékei közé állítom az ismert művet?

Három ilyen munkám volt, de csak kettőről fogok részletesebben írni, hisz Barrie Péter Pánja bábszínháznak készült, s a maga módján specifikus, inkább a bábozáshoz köthető problémákat vetett fel, ezért ezt most mellőzöm. A következő munkát a debreceni színházról kaptam 2006-ban. Móríc *Légy jó mindhalálig* című regényéből kellett színpadi változatot írnom. Egy olyan műből, ami a színházi és filmes adaptációk sorát élte meg, az első színházi változatot maga a szerző követte el, megnyitva ezzel a regény félreértelmezésének terét.

Mindenkinek van valami élménye, valami ebből a kínálatból biztos elérte, minimum a film, amit egy esős vasárnap délután a magyar kultúra ápolása céljából, bár valójában pénztakarékosság miatt, adott le például a Duna tévé, vagy az mtv2, szóval minimum annyira mindenki emlékszik, hogy Nyilas Misivel jól kicseszett a felnőtt társadalom, hogy marhára sajnálni kell, de annyira, hogy könnytől legyen latyakos a szemünk. Az első feladat tehát, hogy áttörjem a műre ráarakódott értelmezések falát, a mű kapcsán belém és rám csontosodott kliséket, s hozzáférjek az eredeti anyaghoz, megértsem az eredeti írói szándékot, az elemi művészi akaratot, ami szerzőnket a megírásra készítette. Zacskószám dobáltam ki a könnyes érzelmeket, s hamarosan azon kaptam magam, hogy már nemcsak a külső ráakadásokat bontom le az anyagról, hanem magát a művet is építem lefelé. Lepucolom a szöveget, hajigálom ki az írói kellékeket, jelzők, leírások, ideológiai ballasztok (például országvesztés, hisz '20-ban íródott a könyv) repülnek szerteszét, mintha szénakazlat dűlnék fel egy tűért. A keresésnek áldozatul esik a cselekmény, aztán a struktúra, az egész műszerűség, hisz a mű előtti időbe akarok jutni, annak a pillanatnak a közelébe, amikor az első mondat a papírra készülődött. Megtudni, mit akart az a régi ember?

Hogy odajutottam-e? Lehet-e egyáltalán oda jutni, kérdezheti bárki, s ha azt merem állítani, igen, akkor milyen az az ott? Hoztam-e onnét valamit magammal, ami bizonyítja, én tényleg ott jártam? Most pironkodhatok, hisz nincs bizonyíték, nincs leírás az ottól, mert az a pillanat, az az alkotást elindító akarat soha nem definiálható, nem nevezhető meg egy mondat, nem rajzolható meg sem a teste, sem a lelke, mert a teste és a lelke mindig maga a mű. Hogy ott voltam, én is csak egyetlen bizonyítékot tudok felmutatni: a színpadra alkalmazott szöveget.

¹A pontosság kedvéért megjegyzem, hogy például Schöplín Aladár *A Légy jó...* nemzeti színházi bemutatója kapcsán épp az ellenkezőjét látja bizonyítottnak, hogy ebben az átiratban Móríc végre megtalálta az autentikus drámai nyelvet. (Nyugat, 1929/24)

Persze az emberen nem látszik munka közben, hogy na, most épp Móríc akaratahoz közeledik. A családban, ha látják, nem nézik hülyének, vagy para-pszichológusnak, aki halottak lelkében vájkál. A család csak azt látja, ez az ember olvas. Lassan, aprólékosan, hisz közben elemzi a részeket, értelmezi a jeleneteket, így próbálja az indulatgyökereket meglesni, s ezeknek az indulatoknak a hasonmását önmagában. Azt rögvész észleli, hogy Nyilas Misi szokványos érzélgős, netán moralizálgató értelmezése nem felel meg a regénynek. A könyv erősen realista, s ekként a jellemrajz is összetett és – ha tetszik – néhol a kedvenc kis hőssel szemben is kegyetlen. Maga Móríc is élen jár saját munkáinak lebutításában, mikor drámaátiratokat komponál a híres regények alapján. Olyan morális és érzelmi terhekkel rakja meg a dialógusokat, amiket az alapszövegekben soha nem engedne meg magának.¹ A regénybeli Misi jellemében az akarnokság, a nagyravágyás, a gőg némiképp alapja a kudarcoknak, csalódásoknak. Ettől még nem lesz kevésbé gonosz Török Feri cselekedete, ettől még nem lesz kevésbé szívet szaggató az Orczy gazdagéknál tett látogatás, vagy a számtalan iskolai megaláztatás. A történet épp így, hogy egy erős egyéniséget látunk, aki tehetséges, aki valaki akar lenni, épp így, a valóságos érzelmek és indulatok, a Misi számára fájdalmat okozó események belső indoklásának megjelenítésével válik igazán megrázóvá. Épp így tudunk az érzés szimulációja helyett a klasszikus értelemben vett megrendüléshez jutni.

Az eredeti írói szándék alapján felvázolt cselekmény- és jelenetsor ismeretében indulhat el a konkrét munka: kiiktatni a felesleges szereplőket, a cselekmény értelmetlen oldalvágásait, a logikátlanságokat, majd pedig dialógusokban felvázolni a történetet, s a jellemeket. E folyamat során szembesül az ember azzal, hogy a próza mondatai nem alkalmazhatók a színpadi szövegben. Még ott sem, ahol párbeszédben vannak. Ekként az eredeti mű nem nyújt támaszt, ha elakadunk. El kell fogadnunk, hogy a prózamondat akusztikailag nem úgy működik, ahogy egy színpadi mondat. A móríczi mondatokat (s valószínűleg más prózaíró mondatait sem) nem lehet színész szájába adni, mert időnként túl bonyolultak, időnként esetlenek, s főképp, mert kimondva nincs színpadi lendületük és ritmusuk, nem, vagy csak nehezen illeszthetők abba a zenébe, amit a dialógusok szólamai rajzolnak ki, hiszen nem is volt feladatuk efféle zeneműben szerepelni. S talán a színpadon, mivel hangzó és bármilyen archiváló jelmezek, díszletek legyenek is, *ma*

elhangzó szövegekről van szó, a színpadon gyorsabban öregszik a nyelv. Még véletlen sem lehet követni a regény itt-ott népieskedő nyelvét („Óvasta odaki a nevit.”), mert abban a pillanatban megszüntetem a mű jelenvalóságát, hogy az aktuális néző aktuális történetéhez kapcsolódjon. A készülő darabban, melyben, elhatározásom szerint, követem az eredeti mű szándékát, nem törekedhetek arra, hogy megőrizsem a regény mondatait, lehet, egy mondat nem sok, annyi sem maradhat Móricztól. Könnyen lehet, hogy még a szállóigévé vált kulcsmondatot („Nem leszek többé debreceni diák!”) is meg kell bontani ahhoz, hogy életre leljen az életet adó deszkákon. Most mondhatja valaki, hogy miféle nagyképűség ez tőlem, hogy semmit nem becülök a nagy mester munkájából, holott én épp az ellenkezőjét éltem meg. Úgy éreztem, nem dramaturg vagyok, aki számára szakmai anyag a szöveg, s a dramatizálás egy épp aktuális feladat. Úgy éreztem, felelősséggel tartozok a régi pályatárs munkájáért, hogy nem szabad engednem, hogy az eredeti mű által képviselt művészi energiák elveszenek, hogy még annak árán is, hogy nem Móricz-szöveg lesz ott, meg kell őriznem Móriczt. Mikor véglegesítettem, úgy éreztem, olyan anyag született, ami minden ízében az enyém, s minden ízében megfelel a *Légy jó mindhalálig*nek. Ha lesz újra drámakötet, bizonyára beleteszem, s nem fogom magam hullarablónak érezni, akinek semmi se drága, csakhogy egy kis vagonkához jusson.

Kicsit más problémákat vetett fel Valerij Brjusov *Tüzes angyal* című regényének filmes adaptálása, hisz itt nincsenek olyan külső értelmezések, amikkel meg kell az adaptálónak birkóznia.² Ehelyett maga a szerző épít falakat a művészi akarat és a mű tárgya közé.

A könyv a 16. században játszódik, s egy mély, de sokszor beteges, hisztériától és misztikumtól áthatott szerelem történetét írja le. Érezhető, olvasva a könyvet, hogy a szerző eleven szerelmi fájdalmat bújtat a múlt köntösébe. Vajon miért e bújóska? Talán a valahai orosz nem akarta, hogy például a felesége megtudja, hogy volt egy titkos kapcsolata, ami megrengette az életét, s az asszony észre se vette, de veszélybe sodorta a házasságukat is, majd végül, mint a legtöbb nagy szerelem, elporladt a polgári értékrend oltárán. Vagy egyszerűen ő maga nem tudott szembesülni direktben ezzel a történettel, mert túlzottan közel volt a privát világához, s emiatt mesterséges distanciát épített a műbe, a mű tárgya és a művész művet fenyegető privát világa közé.

A misztikát érdekesnek vélem, de nincs benne igazi élet, a hisztéria meg betegség, s ha ezt elfoga-

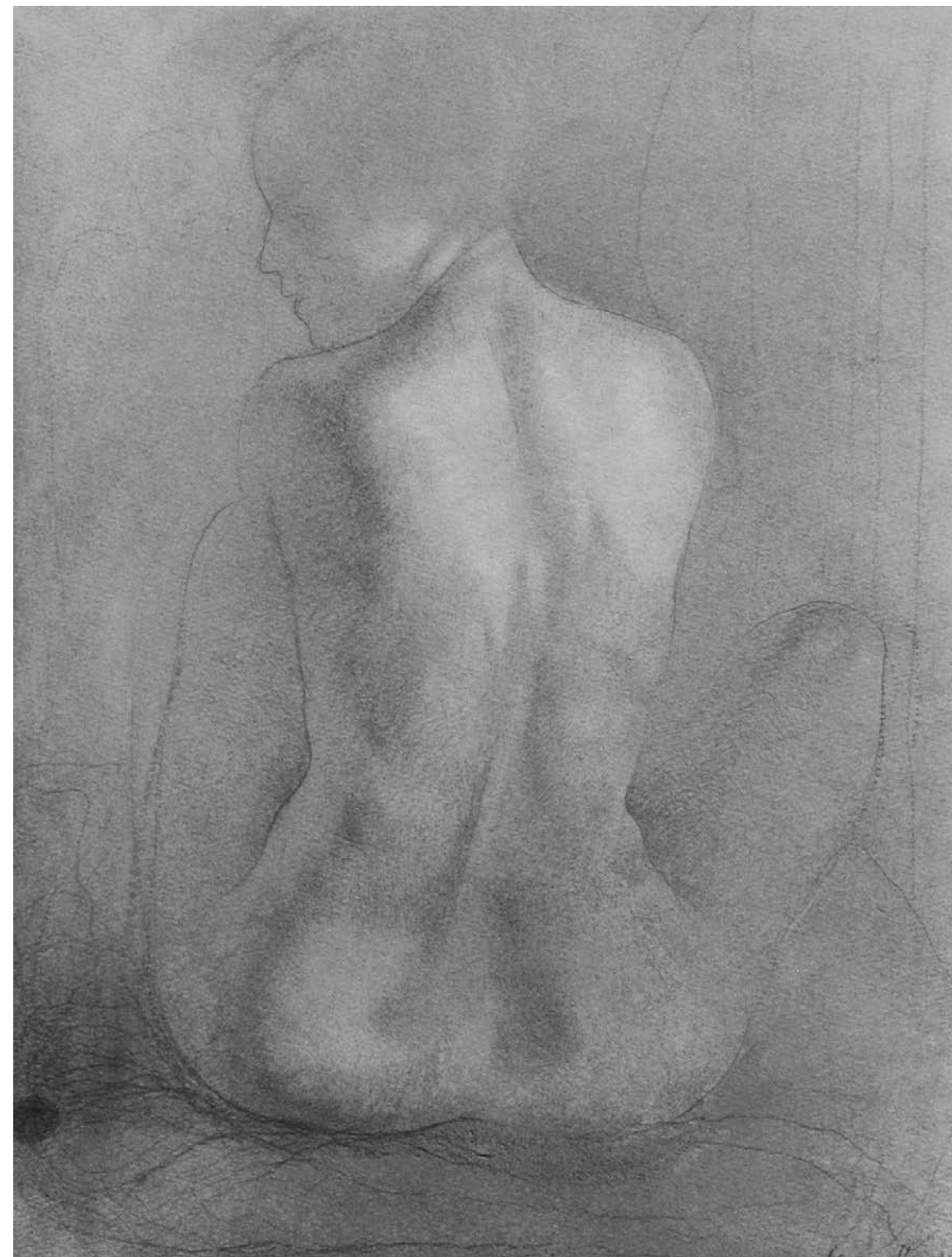
dom vezérelvül, minden túltontúl egyértelmű, minden ebből az irányból magyarázódik. Szóval engem igazából csak a szerelem érdekelt, annak a saját magán belüli rezdülései, a hókuszpókusz az nem. De ha meg is akarnám őrizni ezt a vonalat, ahhoz, hogy értem, mi történik hőseimmel, a különböző misztikus utazásokat, varázslatokat, a női főszereplő (Renáta) hisztériáit és látomásait le kell faragni a könyvről. Lebontani a látványelemeket. Ez az első feladat. De mi marad utána? Kezemben tartva a csupasz történetet, azzal kellett szembesülnöm, Brjusov mutatványosunk a trükkökkel nemcsak az olvasót, hanem magát is elkápráztatta, s nem volt elég alapos, vagy nem tartotta szükségesnek, hogy alapos legyen a szerelem ábrázolásában. A legegyszerűbb férfi-nő konfliktusoknál sem (vagy alig) lelem a belső indoklást, csak kívülről, művön kívüli tapasztalások alapján tudom magyarázni, mikor mért van épp harag, mért van lelkesültség, mért enged a nő a férfi akaratának, mért menekül a férfi, mért omlik össze a nő, amikor főhősünk más nőre is figyel, mért omlik össze főhősünk, mikor a nő lelép. A szerelem alakulásában nem (vagy alig) találok a tényleges belső pszichikai mozgatókat. Leccsupasztva csak tévésorozat szinten van lelke az anyagnak. A kitűnő orosz szimbolista költő, láthatóan nem volt vérbeli prózista. Azt hitte, a látványos képek, a sejtelmes misztikum elviszi a balhét, s feledteti a prózaíró számára felállított alapvető elvárást: a pontosságot. Majdnem, de mégsem. Ekként a feladatom az volt, hogy az eredeti mű hiányait próbáljam pótolni: a hisztérikus nő kliséjéből embert, még hozzá szerethető embert gyártani, hogy átélhető legyen a mi ésszerűen gondolkodó főhősünk, mi miatt rajong ezért a nőért, hogy a szerelmük belső működése értelmezhető és átélhető legyen, hogy megtaláljuk a történetben a saját történetünket. Olyan dolgokat kellett belepumpálni az anyagba, olyan dolgokat kellett kibontani, amit az eredeti mű csak sejtet.

De hogy lesz ebből dialógus, merthogy a látványos leírásokban gazdag regényt mégiscsak párbeszédekbe kell transzformálni. Olyan párbeszédekbe ráadásul, amiből a rendező majd pontosan fel tudja építeni a képi világot. A kérdés indokoltnak látszik, bár számomra nem annyira érdekes. Az alaplűktetés, a mű mélyén fortogó erő megtalálása igényli a legtöbb energiát. Ezzel foglalatostkodva az ember meg is feledkezik arról, hogy ja, persze azt meg is kell írni, még hozzá dramatikus formában. Ha meg van markolva a mű szíve, meglesz a beszédmód is, én ebben biztos vagyok. Persze mindez nem szabadít fel a szavakkal való soknapos, sokhetes vacakolás alól. A mű

belső akaratának felkutatása, a beszédmód meglelése csak a munka előtt nyitja meg a kaput, s nem hullik ölünkbe a kész mű.

Hát ekként módosult a képem az adaptátorokról, mikor én is azzá váltam. Nem tartom őket impotens alkotóknak, akik a szakmai ismeretek birtokában próbálják kibekkelni a világgal való őszinte szembe-sülést. Jó feladat belemenni egy régi író társ világába,

megérteni, mit akart, egy újfajta nyelviségben megóvni ezt az akaratot, s ezen keresztül felszínre juttatni önmagunkat. Nem kell, hogy szűz legyen a múzsa, nem élünk már a középkorban, átment rajta pár kolléga, hát mit lehet tenni, ez van, nem écces, nem vagyunk életveszélyben. Néha talán hányni kell tőle, mint Varga Miklós Európájától, de adaptáció során sem kerülhetjük el, hogy összefeküdjünk vele.

Ülő akt (2003; pasztell, grafit, papír; 297 x 210 mm)

²A regényből először Bódy Gábor írt forgatókönyvet a nyolcvanas évek elején, amit nem forgattak le, ám készült belőle egy színpadi változat. Közvetlen előtem Csaplár Vilmos írt a maga nemében kitűnő könyvet belőle, ám ez a megrendelőknél nem minőségi, hanem anyagi valamint tartalmi okokból nem tetszett. S így jutott hozzám a munka, a Kinofilm jóvoltából, amelybe a Csaplár-könyv néhány elemét is beépítettem.

► NAGY IMRE

A Sensariáról

A kortárs magyar képzőművészeti szcénán az utóbbi öt-tíz évben jelentős átrendeződések mentek végbe, amelyek mindenképpen meghatározó befolyással vannak az országos merítésű kiállításokra is, mint a szegedi Táblaképfestészeti Biennále, a békéscsabai Alföldi Tárlat vagy a hódmezővásárhelyi Őszi Tárlat. Nem egyszerűen arról van szó, hogy a biológia természetes rendjének menetében idős mesterektől kell megválnunk és fiatal, pályakezdő művészekkel megismerkednünk, hanem arról is, hogy a kortárs képzőművészetben markáns szemléletváltás zajlik, amelynek döntő befolyása van a műkoncipiálós szándékokra is.

Mindenki előtt nyilvánvaló, hogy a fényképezés megjelenése milyen hatással volt a képzőművészetre, elsősorban a festészetre. A tizenkilencedik-husadik század fordulójára beértek, majd kikristályosodtak azok a művészeti stílusok és irányzatok, amelyek elvetették a látvány pusztá leképezésének szándékát és a közvetlen percepció mögötti tartalmak és ideák ábrázolására törekedtek.

Száz év elteltével, mikor a fényképezés tömeges elterjedésével, sőt a digitális fotózás megjelenésével és tömegesedésével tulajdonképpen eljutottunk arra a pontra, amikor bárki lehet művész, hiszen egy digitális fotómasinával (vagy egy mobiltelefonnal) rögzítheti a valóság egy szegmensét, s azt valamely számítógépes grafikai programmal tetszése szerint manipulálhatja, akkor történnie kell valaminek a képzőművészetben is. Amikor az elektrografika, a videó-installáció vagy számítógépes-művészet érdeklenné válik, mert bárki, aki a megfelelő eszközökhöz hozzájut, képes lehet manipulált képfelületek vagy virtuális művek létrehozására, no akkor érik meg a helyzet egy markáns paradigmaváltásra. Különösen azért, mert a képzőművészet nonfiguratív irányzatainak (illetve ezek teoretikusainak) hatására eluralkodott az a nézet, hogy a művésznek nem kell a hagyományos képzőművészeti technikákat megtanulnia. Sőt, tanulnia sem kell, hiszen bárki lehet művész. De ha már művész lett, akkor nem ildomos neki történetet mesélnie az alkotásában – legyen az festmény, szobor vagy grafika. De ha nincs történet, akkor nincs szükség ábrázolásra sem. S ha nincs ábrázolás, akkor tulajdonképpen magára a képre sincs szükség, elég csupán a koncepció. A képességek ilyenét lebontása azonban nem mehetett az idők végezetéig. El kellett jönnie a pillanatnak, amikor valaki, vagy valakik azt mondják: elég! A képességekről való lemondás, a képességek lebontása után következnie kellett a képességek visszaszerzésének.

A Magyar Képzőművészeti Egyetem hallgatóinak baráti-szellemi köréből, évfolyamtársak és hasonló gondolkodású művészhallgatók társaságából alakult meg 2003-ban a Sensaria képzőművész csoport. Nevüket Tiziano egykori műhelyétől kölcsönözték, hitet téve ezzel a szakmai felkészültség, a festői képes-

Lőrincz Tamás: *Virágsejndület* (2006; olaj, vászon; 65 x 95 cm; fotó: Dömötör Mihály)

ségek megszerzésének feltétele mellett is. Úgy kezdtek el alkotni, mintha figyelmen kívül akarnák hagyni a huszadik századot, mintha figyelmen kívül akarnák hagyni mindazt, amit a modernizmus vagy a posztmodern a képzőművészetben jelentett. Talán még azt a kijelentést is megkockáztathatjuk, hogy ott próbálták a festészet fonálát felvenni, ahol a fotográfia megjelenése letérítette az európai képzőművészetet az addig konzervens fejlődési modellt mutató útról. Nem társtalan kezdeményezés ez az európai művészet történetében, hiszen elegendő a tizenkilencedik századi német nazarénusokra, az angol preraffaelitákra, vagy a huszadik századi olasz novecentóra utalnunk, mely mind hitevallottan egy korábbi művészettörténeti korszak eszméiségét és formavilágát vállalta fel.

A Sensariára a figyelmet elsőként Sturcz János művészettörténész a *Műértő* hasábjain kibontakozó „technorealizmus-vitában” hívta fel, ahol a „radikális neokonzervatív” jelzővel illette a csoportot.

Igaz, hogy Tiziano műhelyének nevét vették fel megalakulásukkor, de ez inkább csak eszmei rokonságot jelent, mintsem konkrét állásfoglalást a valóság festői leképezésének egy kizárólagos módja mellett. Művészeti előképeikről és példaképeikről kitűnő áttekintést nyújtanak katalógussal jól dokumentált kiállításai, mint a 2006-os, Szombathelyi Képtárban rendezett *Időn túl: A festészet vállalt hagyománya* című, majd a Magyar Nemzeti Galériában egy évvel később megrendezett *A festmény ideje – Az újraértelmezett hagyomány* című kiállítás. Mindkét esetben úgy válogatták, csoportosították saját műveiket, hogy az előképeknek, vagy utólag felismert kapcsolódásoknak megfelelően kerültek egymás mellé sensariás alkotá-

sok és Csontváry Kosztka Tivadar, Szinnyei Merse Pál, Mednyánszky László, Tornyai János, Nagy Balogh János vagy Koszta József művei. De nemcsak ők, hanem olyan kortársak alkotásai is, mint Farkas István, Kontuly Béla, Csernus Tibor, Baranyai András vagy Konkoly Gyula munkái. Nem egyszerűen arról volt szó ezeken a kiállításokon, hogy reflektáltak elődök vagy kortársak műveire, hanem saját, elkészült munkáikat helyezték kontextusba az elismert elődök vagy a példaképnek választott kortársak műveinek közegeiben. „Utólagos előképek” között, ahogy Rockenbauer Zoltán fogalmaz egyik Sensariáról szóló írásában. Ennek az önreflexiónak ars poetica-szerű megfogalmazását adta Horváth Krisztián festőművész az egyik manifesztumnak is felfogható írásában: „Ha valahol egészen biztosan nem vethető fel az evolúció, a haladás elve, az a képzőművészet története. Senki nem állíthatja jogosan, hogy egy modern műalkotás bármennyire is több értéket hordozna, mint valamely korábbi meghatározó mű, legfeljebb azt, hogy másképp. Egyszer és mindenkorra mellőzhetjük a modernizmus és az avantgárd gőgjét, miszerint a valóság szolgálja ábrázolását meghaladva, eljött az új kor szabad művészete.”

Lássuk, kikből áll a Sensaria, kik azok az alkotók, akik pályára lépésük óta egyéni stílusokban, de valamifajta közös eszmei együttgondolkodás jegyében készítik műveiket. A csoport motorja és fő szervezője László Dániel festőművész. Egyetlen jegyzett szobrász tagja van a Sensariának: Balogh Zsófia. A többiek mind festőként végeztek: Horváth Krisztián, Horváth Roland, Kondor Attila, Kovács Lehel, Kucsora Márta, Lőrincz Tamás, Megyeri-Horváth Gábor, Sütő

Kondor Attila: *Október* (év nélkül; olaj, tojástempéra, vászon; 120 x 100 cm; fotó: Dömötör Mihály)

Róbert és Szabó Ábel. Kötdnek illetve idnknként kiállítanak még velük Ambrus Balázs, Dunai Edit, Pálfi Balázs, Rolik Ádám, Sudár Péter, Surman Viktor és Szenteleki Gábor.

Az ábrázolás primátusából következett, hogy a Sensariának előbb-utóbb el kellett jutni a honi ábrázoló-figurális-realista törekvések elíziumába, Hódmezővásárhelyre. 2004-ben a vásárhelyi Alföldi Galériában rendezte meg a csoport bemutatkozó kiállítását, melyet jelen sorok szerzője nyitott meg. Ez az esztendő jelzi a Sensaria vásárhelyi térnyerésének kezdetét is, hiszen az évenkénti vásárhelyi Festő Szimpóziumok visszatérő résztvevői lettek a csoport tagjai, sőt alkotásaikkal egyre markánsabb helyet hasítanak ki maguknak a több mint ötven esztendő Vá-sárhelyi Őszi Tárlat mezőnyében is.

Befejezésül a 2007-es esztendőben megrendezett 54. Vásárhelyi Őszi Tárlatra bekerült sensariás alkotók közül kiválasztott három munka rövid elemzésével zárnam eszmefuttatásomat.

László Dániel a *Patak* és *Termik* című nagyméretű vásznnal szerepelt ezen a kiállításon. Mindkettő 180 x 150 cm méretű valóságképlet, amelyek közül a *Patak* eredetibb kompozíciós megoldásnak bizonyult. A kép előterének közepét egy erdei patak enyhén tükröződő vízfelülete tölti ki, melyet két oldalról az erdő lombkoronájának nyílásán besütő napfénytől megvilágított erdei aljnövényzet zöldje határol. A vegyes aljnövényzetű patakpart különböző formájú levelek és növények kavalkádját mutatja, melyben az erős fény-árnyék együttes izgalmas, már-már villódzó felületet jelent. A képmező felső egyharmadát a patakot ölelő völgy fölötti, összehajló erdei fák lombkoronájának szinte impresszionisztikus megfestésű foltjai töltik ki. Itt-ott átlátszik közöttük a fák törzse, melyeken szélesebb világos sávok mutatják a naptól világított felületeket. A festmény enyészpontjában, de már az erdő lombkoronájának árnyékától takart felső képharmadban egy háromfős embercsoport látszik. Egy fehér blúzós nő és két gyermek – egyikük fehér, a másik piros felsőben – halad a patak mentén az erdő mélye felé. A kompozíció egy vasárnapi családi séta egyszerű motívumát használja fel egy metafizikus hangulatú, szinte misztikus töltésű látványélmény visszaidézésére.

Az elemzésre választott másik alkotás Lőrincz Tamás *Virágcsendélete*. A tükör előtt, gömb alakú üveg-vázában elhelyezett rózsacsokor motívuma számtalan allúziót idéz, sajátos festésmódja azonban kiemeli a szokványos virágcsendéletek közül. A virágcsokrot egy, a kép jobb szélén elhelyezett négyzetes reflektor világítja meg, melynek bal felét a festő a vászon

jobb szélén meg is öröközte egy fehér folttal. A nagy erejű közeli fényforrás használata miatt a csokor jobb felének levelei és szirmai fehérrel erősen derített színekkel vannak megfestve, míg a csokor bal fele erős árnyékban, sötét tónusokkal modellált, s szinte elvesz a háttér mély barna felületében. A fényforrástól világított váza és csokor tükörképe izgalmas téri játékot eredményez, nem csak azzal bizonytalanítva el a nézőt, hogy hol ér véget a valóság és hol kezdődik az illúzió, hanem azzal is, hogy a kemény festésmód következtében a lágy növényi formák szinte grafikus formálásúvá válnak.

A harmadik, elemzésre választott kép Kondor Attila *Októbere*. Az álló formátumú festmény a vásárhelyi református Ótemplom homlokzatának részletét, a torony középrészét és a toronyórát ábrázolja. Az alapvetően vertikális osztású képfelületen bravúros megoldású, rejtett átlós kompozíciós erővonalak biztosítanak sajátos egyensúlyi állapotot a kompozíciónak. A képmező jobb alsó sarkának háromszögét a templom előtti fa lombkoronájának barnás-zöldes, foltszerűen megfestett felülete tölti ki. A lombkorona ferde kontúrvonalát szinte párhuzamos vonalként megismétli a templom baloldali mellékhajójának tetővonala és a bal felső sarok felhőkkel kitöltött felületének legfelső háromszöge szinte rejtetten zárja le ezt a képfelületen enyhén végighullámzó rezgést. A délutáni lemenő naptól világított oratorony fehér foltját csak a párkányok és ablakmélyedések szegélyeinek vonala bontja meg, míg a mellékhajó árnyékba eső tömbjén, a kékes-szürkékkel lágyan érzékeltetett falfelületnek a rizalitok és párkányok izgalmas át-metsződései adnak különös ritmust. A képmező felső ötödében a toronyóra római számlapos köre utal az idő múlására – arra a problémára, mely a Sensaria legtöbb alkotójának munkásságában visszatérő festői és filozófiai probléma.

George Kubler amerikai művészettörténész *Az idő formái* című könyvében fejtette ki a „csúcsponti belépés” jelenségének mibenlétét. A következőket írja: „Ilyen sikeres csak akkor lehet a jelentkezés, ha a művész kellően ismeri egy játék összes kombinációját és változatát; olyankor, amikor már elég régen játsszák ezt ahhoz, hogy az összes lehetőség feltáruljon, de még nem túl régóta tart a menet, még nem merítették ki a variációkat, és így a művész eddig még nem sejtett új távlatok felé törhet.”

A helyzet, s a magyarországi képzőművészeti szcena minden eshetőséget megad a Sensaria tagjainak, hogy a „csúcsponti belépés” kritériumainak minél teljesebben megfeleljenek.

László Dániel: *Patak* (év nélkül; olaj, vászon; 180 x 150 cm; fotó: Dömötör Mihály)

► SZILÁGYI ANDRÁS

Stílusok, korok, képidők

Megyeri-Horváth Gábor békéscsabai festőművésről, a Sensaria csoport egyik alapító tagjáról

A különféle művészettörténeti korokban született alkotások képidéje¹ egyre különösebb dolognak tűnik a mai ember számára. A stílusa szerint „kifejtettnek” tűnő mai kor szinte nosztalgikussá teszi a festészeti hagyományokat. E hagyományok történelmi időket átható szellemi előképpé magasztosulnak; az úgynevezett világképteremtő erőt elvesztő képzőművészet egy egységes korstílus helyett több dimenzióban mozog. Bármilyen furcsa: közeledve távolodott. Közeledett, hiszen a modern idő- és térvilágot jellemző vizuális hajsza, már alig egy évtizedre, sőt, már néhány évre redukálta a kulturális ellenhatások során kialakuló új irányzatok hatókörét. De ezzel együtt távolodott is, hiszen a protestálásban kiteljesedő avantgárd képzőművészet a stíluskorszakok múltját, s vele együtt a mesterség tradicionális szakmai alapjait is lerombolta. E paradoxon feloldásával már nem csupán a képzőművészet vesztette el egységes jellegét, hanem a kölcsönösen elfogadott esztétikai szép fogalma, meghatározása is. Olyannyira, hogy az új évezred képzőművészetében a vizuális kifejezés válsága vált megfigyelhetővé. Nem is csodálkozhatunk azon, hogy a réginek tűnő „új” alkotói magatartás esztétikai igénye a művészet fogalma, érvényességi határa kitágításának igényével is fellép. Vagyis már nem csupán a globális tér- és idődimenziók, hanem az alkotói érdekkörbe vont helyi, nemzeti (lokális) kölcsönhatású társadalmi, kulturális hatású tényezők is helyet kapnak.

Az értelmező képzőművészeti diskurzus aktualizálását Magyarországon a Tiziano műhelyének szellemteréből örökölt Sensaria Társaság vállalta fel. Rákérdezésük nemcsak új kontextusba helyezte a modern előtti képvilág nyelvezetét, de az avant-

gárd „örökkön” időszerűnek tartott tagadó gesztusát is. Közös álláspontjuk szerint ugyanis utóbbit mint egyre felületesebb divatjelenséget kérdőjelezték meg. Megfogalmazott céljuk: olyan hagyományos, az egykori naturális és realista festészet elemeit felfrissítő, de törekvéseikben egyéni kifejezési formák kialakítását célzó alkotások létrehozása, amelyek – a festészeti korok (és mestereik) „örök értékű” művészetén (hagyományán) keresztül – az általuk élt kor társadalmi, kulturális és vizuális összefüggéseire reflektálnak.

A Sensaria Társaság – az ábrázoló festészeti hagyomány iránti elkötelezettség szellemében – a Magyar Képzőművészeti Egyetem különböző évfolyamainak festő hallgatóiból, ma már végzett alkotókból szerveződött. Az ezredforduló évében megalakult baráti, szellemi műhely, három évvel később (2003-ban) már intézményesült. Alapító tagjai között megtalálhatjuk a békéscsabai Megyeri-Horváth Gábor festőművészt is.

Vizuális szemléletükben a mindenkor érvényes esztétikai közmegegyezéstől való radikális eltávolodás nem az avantgárd ellen-kulturális attitűdjében teljesedik ki, hanem a jelen idejű múlt időszerűségében. Ebben nem csupán arról van szó, hogy egy akadémiai képzettségű hivatásos festő szükségszerűen reflektálni kényszerül az egyetemes festészet múltjára, hanem konceptuális értelemben keresi az önmagát is meghatározó időviszonyokat.

Itt már a hangsúly az „örök” átláthatóság megjelenítési módjában, újraértelmezésén van, s ebben vállaltan a „műalkotás saját korához való tartozása, illetve eredeti kontextusa, heteronóm pólusa fog dominálni”². Mégis, vagy ennek ellenére a Sensaria

Csoport tagjainak figyelme – a hagyományon keresztül – a mű jelen idejű viszonyára, illetve képidéjére irányul. A választott vagy megjelölt történeti háttér módot és lehetőséget ad a képi tematika, az emberi helyzetek, az esztétikai közelítések időszerűségének bizonyítására: az egyedi művek, műfajok és képi narratív tartalmak újraértelmezésére. Még a régi értékek tároló helyei, a sokak által porosnak tartott múzeumok is akár a kortárs művészetet alakító dialógus megteremtőivé tehetők.

A hagyomány iránti vonzódásuk tehát nem csupán romantikusan felmondott lecke, de alternatív válaszreakció is kíván lenni; különösen a látszatvalóságot kialakító tömegmédia és a valóságot a technika segítségével manipulálni akaró kortárs képzőművészettel szemben. Szemléletükben a személyiség szabadságát kifejező illúzió nem kizárólag szubjektív, akár törvényt is tagadó formabontás. Rokon törekvéseik, közös problémafelvetések alapján nem egyszerűen „befestenek” a múltba, hanem a festészeti hagyományon keresztül teszik jelen idejűvé saját műveiket.

A JELENIDEJŰ-MÚLT KORTÁRS KÉPIDÉJE

A „sensariások” egyik legfiatalabb alapító tagja Megyeri-Horváth Gábor, aki rendszeresen szerepel – dialógusképes műveivel – a csoport kiállításain. Legutóbb 2007 márciusában és áprilisában a Magyar Nemzeti Galéria *A Festmény ideje – Az újraértelmezett hagyomány* című kiállításán vett részt, de egy hónappal korábban a fővárosi Szinyei Szalonban is bemutatkozott. Munkáival az ezt megelőző években több alkalommal találkozhatott a közönség a Vásárhelyi Őszi és a Békéscsabai megrendezésre kerülő Alföldi Tárlatokon.

A Sensaria Társaság tagjainak tapasztalata szerint az általuk közösen megidézett művészettörténeti hagyomány egy elfeledett, ismeretlenné vált műteremtési gyakorlatot elevenít föl. A tagok alkotói „vonzása és választása” – a festőmesterség közös nyelvét megtartva –, az 1964-óta Párizsban élő Csernus Tibor festőművész által járt út ajánlását követi, amely szerint az egyéni kifejezési forma a tradícióval való közös társalgás egyfajta „kénytelen kidolgozású” eredménynek tekinthető.

Megyeri-Horváth Gábor számára a „titkos találkozás kertjéhez” vezető út nem is nélkülözheti a modern előtti idők szakmai felkészültségét és mesterségbeli tudását. Értelmezésében a kortárs festészet – a jelen idejű jövőbe lépés során – elvesztette a múltját és alapvető kifejezési eszközeit. Helyette a civilizáció technikai és közvetítő eszközei, illetve filozófiai konceptusai kerültek előtérbe. Megyeri-Horváth számára

viszont az akadémiai felkészültség igénye és követelménye a fontos.

Megyeri-Horváth Gábor 1979-ben született Szegeden, de gyermekkorát Békéscsabán, illetve annak „mezőmegyeri” városrészén töltötte. A festészet iránti elhivatottsága már tizenegy éves korában, a hit kiteljesítő, szentlélek által közvetített „megvilágosító” üzenetével jelentkezett. A folytonosan kincset kereső gyermek boldogan fedezte fel házuk padlásán előtalált falárában édesapja műves gyermekrajzait. Isten által megérintett, rátaláló bizonyosságot érzett ebben, ami a „festő leszek” eleve elrendelt parancsát jelentette számára.

A gyermek, akinek eddig a szülők jelentették a mértéket, önmagává válik, de kicsoda hangsúlyt kap a saját énjé, ha Istent fogadja el mértékül! Ifjú

16 éves kori önarckép (1995; olaj, farostlemez; 40 x 50 cm)

évei során ez a felismerés különösen erős belső, alkotói elszánássá érlelődött. Megerősítést nyert benne a magukat magyarnak valló, 1948-ban Csallóköz-

¹ Képidőn az adott mű időviszonyát értem, ami nem azonos az alkotó valós idejével

² Radnóti Sándor az eredetiség és hagyomány viszonyában Hegelt idézi. Georg Wilhelm Friedrich Hegel: Esztétika. Budapest, Gondolat Kiadó, 1974. 42. p

ből kitelepített nagyszülők érzésvilága, az elvesztett „édenkert” kényszerű elhagyásának veszteségtudata, ami a kitaszítottsággal együtt a történelem családi szinten megélt „kínpróbáját” is jelentette. Az elhagyott „édenkertbe” való visszatérés vágyának rajzi kifejezését a szegedi Tömörkény István Művészeti Szakközépiskola óráin kezdte gyakorolni. Bukor Tibor festőművész és pedagógus önvallató fegyelemmel tette tudatossá benne a rá jellemző kifejezési formák sokrétegűségét. Ennek ellenére a sors elrendelt próbájának tekintette, hogy csupán a második jelentkezésre sikerült felvételt nyernie a Magyar Képzőművészeti Egyetemre. A felvételi vizsga során vörös krétával rajzolt női alaktanulmánya még a főiskola sokat látott egykori rektorát, Sváby Lajos festőművészt is lenyűgözte. A Képzőművészeti Egyetemen 1998-ban Nagy Gábor festő- és grafikusművész lett a mestere, aki felismerte növendékében a képzőművészet iránti elhivatottságot, és a család sorsával közvetlenül összefonódott nemzeti történelem tudatosított viszonyát, kifejezési szándékát. Nagy Gábor az egyetemi intézmény átfogó világában elfogadó, pedagógiai tapintattal és megértő érzékenységgel segítette a fővárosban az otthonosság érzését elvesztő vidéki fiatalember szakmai fejlődését.

Tehetségét az egyetemi évfolyamok, stúdiumok során elnyert díjak is igazolják: 2002-ben a Magyar Képzőművészeti Egyetem Székely Bertalan-ösztöndíja, és az Egyetem Festészeti Tanszékének díja, 2003-ban a Barcsay-díj, az Óvári László Emlékgyűűrű, valamint a Pannoncolor-díj, Ráckeve Város Művészeti díja. 2004-ben elnyerte a Vásárhelyi Őszi Tárlat munkajutalmát.

A SZEMÉLYES PÁRBESZÉD KIALAKULÁSA

A Képzőművészeti Egyetem 2003-ban történő elvégzését követően a pályakezdő festő a fővárosban marad, de szakmai és magánéleti csalódások, valamint erős honvágya miatt nem találja helyét. 2006-ban visszatér Békéscsabára. Már elsőéves egyetemista korában megerősíti a városhoz (városrészhez) való érzelmi-szellemi kötődést, az előnévébe felvett „Megyeri”, illetve „Megyeri” elnevezéssel, ami nem csupán a neves elődökre figyelmező szimbolikus gesztus. Hazatérve az evangélikus egyház által fenntartott békéscsabai művészeti szakközépiskolában már a festőmesterség tanítása biztosítja számára az élet egzisztenciális alapját. Érzékelhető, hogy a művészetfilozófiai,

Corpus (2005; olaj, vászon; 120 x 40 cm)

esztétikai és festészetelméleti problémafelvetésen túl az autonóm festészeti nyelvezet „társalgási formája” az, ami segíti kibontakozó művészetét. Megyeri-Horváth Gábor úgynevezett „időn túli” képi manierizmusa a reneszánsz és barokk mesterekkel való párbeszéd kialakítását jelenti.

A tematikus egységek szerint tagolt csoportos tárlataik koncepciója a magyar és egyetemes festészet mestereihez is kapcsolódnak, de minden esetben a művészettörténeti korstílusok és a kortárs festészet között felkutatható „örök egyidejűség” bizonyításával. Goya, Velázquez, Cavaraggio, Vermeer, Rembrandt, Mednyánszky László, Rudnay Gyula, Ferenczy Károly és Fényes Adolf klasszikus alkotásainak nyomdokain járnak. Ezenkívül szemléletükkel rokon, idősebb kortárs magyar mesterek, mint Balogh Gyula, Csernus Tibor, Lajta Gábor, Károly Zsigmond és Konkoly Gyula művei hitelesítik a koncepciót. Mielőtt félreértenénk, a hagyomány őrzése, aktualizálása a régi mesterekkel folytatott dialógus lehetőségének megteremtését jelenti számukra. Újrateremtett képi hagyományról, nem pedig mechanikus adaptációkról van tehát szó. Még az is előfordul, hogy az „előképek” a már elkészült kortárs művekhez rendelődnek.

A kurátorok koncepciója szerint rendezett „sensariás” kiállítások tematikus egységei újraértelmező céllal születnek: „ugyanaz, de mégse”. Másrészt az alkalmazott képi párhuzamok időutazása a befogadók számára nem szellemi történeti, hanem vizuális dimenzióban érvényesül, amelyben elsősorban a ma alkalmazott módszerek (és technikai lehetőségek, eljárások) kerülnek előtérbe. Megyeri-Horváth Gábor kialakuló vizuális szellemterében olyan távolodva közeledés figyelhető meg, amelyben a naturalista-realista festészet hozadékaihoz a kortárs szemléletű viszonyítás lehetőségei társulnak. A naturalista festészethez, illetve a figurális ábrázoláshoz való kötődése egyéni tapasztalatában és a festészet gyakorlatában keresendő.

Olyan választásról van tehát szó, olyan képkompozíciós adaptációról, olyan továbbgondolt és újraértelmezett vizuális álláspontokról, amelyben a „képidő” időszéri kérdéseire keresi az alkotó a megfestett választ. Ez az avantgárd kifáradását kritikailag elemző művészetelméleti álláspont tulajdonképpen a saját gyakorlatát igyekszik hitelesíteni, illetve érvényessé tenni. Nem is csodálkozhatunk azon, hogy az elméleti előtérbe hozására tett egyéni gyakorlata, képi párbeszéde nála is olyan újmanierista jelleget ölt, amely természetesen nem az európai művészetből ismert késő reneszánsz vagy barokk közötti átmeneti korstílus kizárólagos szemléletének követését jelenti.

Egyébiránt a kurátori koncepció nyomán szerveződő csoportos vagy egyéni tárlatok döntik el, hogy mennyire válnak a párhuzamba állított művek újra-

értelmezett kontextussá, illetve milyen értelmezéssel alakítják az alkotók saját művüket, felkészítve a párbeszéd lehetőségére. Festészetében Megyeri-Horváth Gábor egyrészt a Csernus Tibor művészetében érvényesülő „dinamikus neobarokk” szemléleten át, másrészt a Lajta Gábort jellemző klip-realista látásmódon keresztül fogalmazza meg műveinek jelenidejű viszonyát, illetve képidejét. Alkotásaiban különösen a sötétből elővilágító fény formaképző szerepének hangsúlyozása a jellegadó. (*Pihenők*; 2005; olaj, vászon; 20 x 30 cm)

A KÜLÖNBÖZŐVÉ VÁLÁS ALANYI VISZONYA

Különösen egy pályakezdő festő esetében lehet igen hasznos a képzőművészeti folyamatok tartósan érvényesülő fő irányához való tartozás, de – ez már a kortárs művészeti folyamatok elemzéséből következő álláspontom – még inkább valami fajta különbözővé válás. Mint ahogy adott a vidék természeti színpada, a megyeri szülői házból látható horizont végtelensége, az alföldi füvek harsány zöldje, a virágzó fák, amelyek mind tomboló örömmel köszöntenek (*Áprilisi délután*; olaj, fa; 70 x 100 cm). Az égbolt alkonyi, esti panorámaképe a korlátlan tágasság és romantikus atmoszféra öröklőn változó színjátékát tükrözi. (*Alkony I.*; olaj, vászon; 60 x 60 cm; *Alkony II.*; olaj, fa, 90 x 110 cm). Az évszakok és napszakok természeti képeiben már a hangulat, a helyszín is kifejező (*Tél*; olaj, vászon; 100 x 120 cm; *Áprilisi est*; olaj, vászon; 20 x 30 cm).

Megyeri-Horváth Gábor a realizmus újraértelmezett festészeti hagyományában találja meg az alkotás folyamatának kiindulási pontját. De ez a manierista jellegű alkotói attitűd nem csupán ismeretelméleti, illetve ismerettechnikai próbatétel, hanem olyan dolog, ami „létező” képi beszédmóddá válik.

Az ideák képi világában Megyeri-Horváth Gábor különbözősége az akt örökérvényű értelmezésében fedezhető fel elsősorban, ami ezen túl az akadémikus képzőművészet jogainak visszaállítása, újrakitalakított értelmezése is kíván lenni. Ebben a művészettörténeti értelemben visszanéz, de a kortárs mesterekre is figyelmező kifejezésmód a romantikus, lírai bensőségességet, a férfi és nő között ébredő örök vágy és erotikus viszony titokzatosságát hangsúlyozza. Ennek ellenére az, hogy a kifejezés melyik arcát mutatja – legyen szó tájképről, csendeletről, portréről, vagy életképről –, a váltakozó, különböző időszakokra jellemző belső vagy külső igényből, de természetesen lelki beállítódásból ered.

Minden képzőművészeti produktum szakmai alapját az akt rajzolásának és festésének elsajátítása nyújtja. Éppen ezért nehéz megkülönböztetni kér-

désfelvetésének egyediségét, de eddig megfestett aktjai azon túl, hogy képköltői értelmezések, a mesterség alapos elsajátítását is demonstrálják. Kiemelendő, hogy Megyeri-Horváth Gábor vizuális szemléletében a ruhátlan test és a művészi akt jelentésük szerint nem egymásnak megfelelő fogalmak. Ennek elkülönítése különösen azért fontos, mert korunk profanizált világában a meztelen test gyakran az értékesíteni kívánt áruhoz kapcsolódik, a reklám, a pornográfia, valamint a tömegkultúra részévé válik, a befolyásolás és manipuláció eszköze lett. Festészetében az akt olyan központi téma, amelyhez társulva a beszédmód kiemelt szerephez jut. A barokk hagyományon keresztül való értelmezésben az aktok olyan jelentéshordozó képi elemekké válnak, amelyek műtermi beállítása vallomásjellegű intimitással bír.

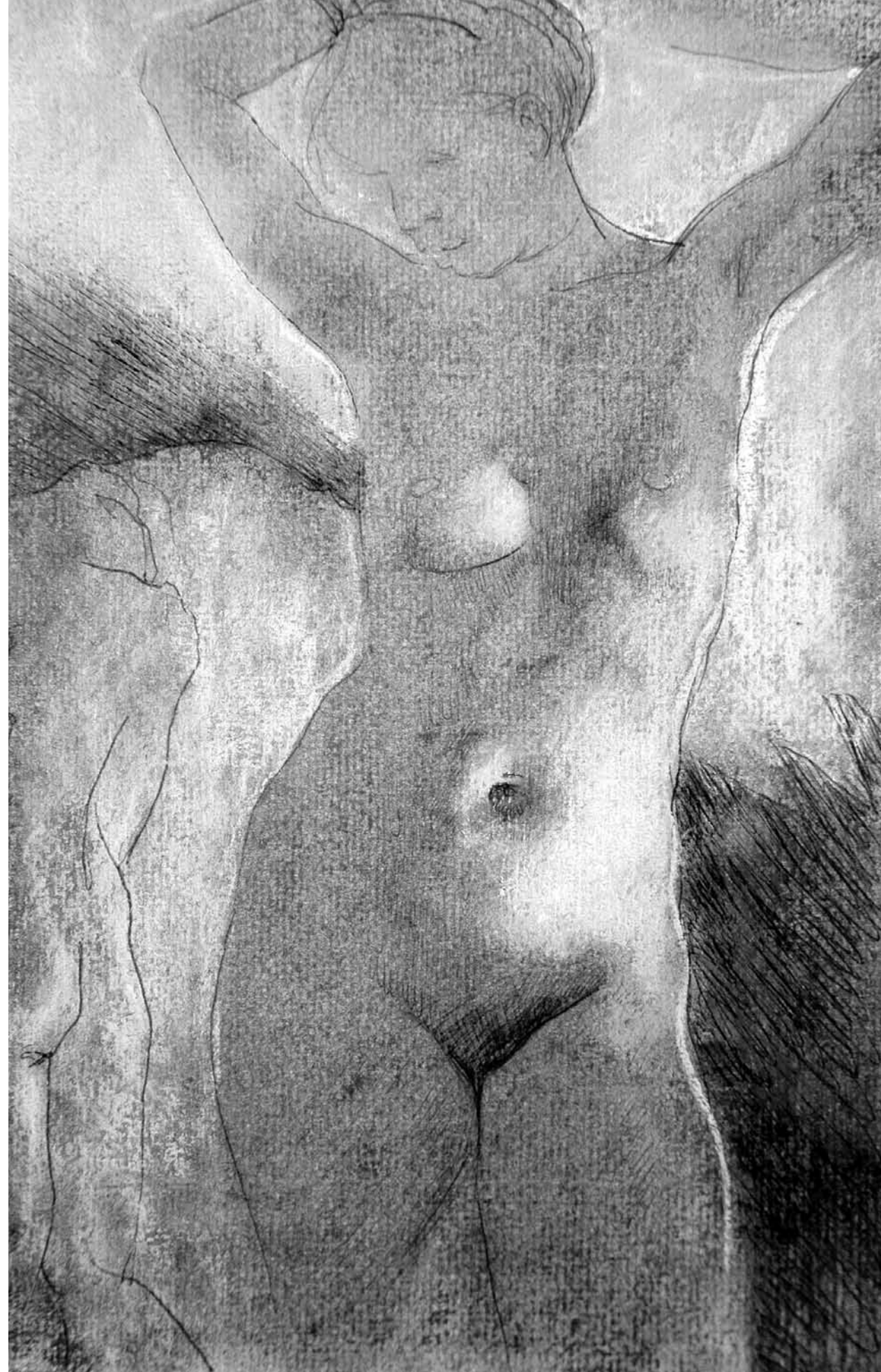
Vörös akt (2004; olaj, vászon; 70 x 70 cm)

Másként fogalmazva, az aktképek közvetlen, érzéki fogalmazásmódja az aktot – a maga konkrét egyediségéből – általános képi (fogalmi) meghatározottság szintjére próbálja emelni. Ekképp a megmutató emberi test lényegét nem az egyedi testen,

hanem a tükörbe néző „idea-testben” próbálja megragadni (*Tükörben*; olaj, fa; 70 x 40 cm). Látszólag ellentmond ennek, hogy Megyeri-Horváth Gábor naturalista szemléletű festésmódja elsősorban a meztelen test egyedi konkrétságában, az emberi (férfi-nő) kapcsolatok viszonyában egy, egységbe szervezett világ metafizikai teljességét érvényesíti. Az alapul szolgáló reneszánsz és barokk művészettörténeti hagyományból a különböző, az akttal kapcsolatos jelentések (erő, szépség, pátosz, öröm, harmónia, nyugalom...) átiratai, értelmezései számára nem elsősorban a múlt leképezései, hanem a kortárs lét esztétikai kérdésfelvetései (*Vörös akt*; olaj, vászon; 70 x 70 cm).

Az aktok egyes csoportjánál az ábrázolás statikus, oszlopszerű, de jellemzően az aranymetszés arányait érvényesíti, amelyen a fekete és mélyvörös uralkodó színtónusok a kadmium- és okkersárga testszíneivel ellentétpontozottak; a kontúrok csaknem teljesen feloldódnak, mintha az akt döntési helyzetbe hozná a festő vonalvezetését és színkezelésének kifejezőerejét. A szépség tehát azon túl, hogy lenyűgöző esztétikai mineműség, az élet megélésének meditációs, filozofikus formája is, mintegy beemeli önmagát az örökkévaló szépség teljességébe. A romantikusnak tűnő alkotói törekvések hátterében olyan klasszikus művészetfilozófia áll, amely a (jó és az igaz közötti) szépséget hordozó művészetet hangsúlyozza, ami önmagával azonos (szubsztanciális) tartalmak közvetítésére hivatott. A festő és modellje között olyan lehetőség tárul fel, amely folyamatos alkotói helyzetértékelés is. Mintha számára a minden szituációban való folyamatos rajzolás, az emberi test formai állandóival való ismételt szembenézés volna az, ami a szakmai állapot edzettségi, készenléti szintjét is biztosítaná. A fentieket erősíti, hogy a napi pedagógiai gyakorlata során is rendszeres rajzi és festészeti bemutatókat, illetve rendhagyó demonstrációkat tart tanítványainak. Ez utóbbi kibontakozó képzőművészetét is inspirálja.

Végezetül, a huszonnyolc éves Megyeri-Horváth Gábor festészetében nem csupán az a figyelemre méltó, hogy szokatlanul magas szakmai minőséget teremt, még inkább az, hogy mesterségbeli tudásával és felkészültségével folytatja az európai (benn a magyar) festészeti hagyomány dialógusát, újraértelmezve ezzel korunk jelen idejű képi viszonyát.

Aktrajz (2005; pasztell, grafit, papír; 297 x 210 mm)

► LONOVICS LÁSZLÓ

Tóth Ernő kiállítása elé*

A kiállítás megnyitójára készülődvén a hetvenes évek végén készült *FAK mappa* akadt a kezembe, ami-ben Tóth Ernő egy ofszet litográfiája szerepel. Finom szürkés-kék, lilás árnyalatokban megjelenő organikus témájú grafika, ami a természet mikrovilágát idézi. Tóth Ernő akkor és azóta készült képein rendszeresen megjelennek különleges egzotikus állatok (leguán, különböző rovarok, lepkék).

A művész 1979-től az akkoriban átadott, öt műtermes lakás egyik bérlőjeként kezdte meg békéscsabai alkotótevékenységét. Akkori képeire visszagondolva a zöld és vörös komplementere idéződik fel bennem. Képein hosszú, megnyúlt figurák jelentek meg, némelyikük jellegzetes kalapban, agárszerű ku-

Tóth Ernő: *Jelenet két számmal* (98x118 olaj, vászon)

tyák társaságában. Az olajjal festett képein pasztellk-rétával és porfestéssel belerajzolva tette bársonyossá a

felületet, gazdagítva annak faktúráját. Az akkori időszak békéscsabai képzőművészeti életére az erőteljes expanzió volt jellemző. Több helyi művész kapott műtermet, fiatal pályakezdő festő, szobrász és grafikus is hasonlóképpen. De ne feledkezzünk meg az 1976-ban kezdődő, majd másfél évtizeden keresztül működő országos grafikai művésztelepről sem, vagy a grafikai biennálék seregszemléiről. A szellemi pezsgés más területeken is megnyilvánult, és az 1970-es évek végén létrejött a már említett Fiatal Alkotók Köre, röviden FAK, amely fiatal írókat, építészeket és képzőművészeket tömörített egy társaságba. Az ide települt fiatal pályakezdő képzőművészek, Tóth Ernő, Szereday Ilona, Széri-Varga Géza, Udvardy Anikó, Trombitás Tamás, Ignácz Anna és a helyi fiatal művészek, Gubis Mihály, Oroján István és a többiek egy újítani és alkotni akaró csoportot alkottak. Ennek egyik hajtómotorja volt Tóth Ernő. Rendszeresek voltak a baráti, szakmai beszélgetések. Közös kiállításokat szerveztünk. Ernő agilis egyéniségének és jó kapcsolatteremtő képességének köszönhetően hamar beilleszkedett a csabai közegbe, és nagyfokú aktivitással vetette magát az alkotómunkába. A sikerek nem maradtak el. Több szakmai díj tulajdonosa lett hamar, az Alföldi Tárlat nagydíját 1981-ben, a Humor és Szatíra Nemzetközi Kiállítás nagydíját a bulgáriai Gabrovóban 1982-ben, 1985-ben a Koszta József-emlékplakettet és a Vásárhelyi Őszi Tárlat díját nyerte el, majd ugyanitt 2006-ban kiérdemelte a Tornyai-plakettet.

1990-ig, békéscsabai alkotóidőszakának utolsó évéig szinte minden évben kapott jelentős országos, vagy nemzetközi elismerést. Talán nem túlzás azt állítani, hogy a későbbi pesti szakmai fejlődését a csabai évek alapozták meg.

Művészetéről alapos, mindenre kiterjedő elemzésre egy kiállításmegnyitó szövege nem alkalmas. Csak fragmentumokat, benyomásokat említhetünk.

Ernő kicsit hasonló szemlélettel fest és szobrászkodik, mint a kisgyermek. Bár pejoratívnak tűnik a

Tóth Ernő: *Ki bír többet?* (140X150 olaj, vászon)

hasonlat, de cseppet sem az. Mint rajzpedagógus, tudom és tapasztalom, hogy a gyermek még birtokol egy olyan képességet, amelyet úgy 10–12 éves kora tájékán elveszít. Nevezetesen azt az expresszív kreativitási készséget, amelynek köszönhetően teljes spontaneitással tudja önmagát kifejezni. A művész egész életén keresztül próbálja visszaszerezni ezt a képességet. Ugyanúgy soha nem sikerül. Ernőnek sem. Bár munkamódszerében és eszközeiben nagyon sok hasonlóságot vélünk felfedezni. A természetesség, az őszinte kifejezőmód, a színek, a téma kreatív, jó értelemben

vett könnyed feldolgozása, a kifejezés intenzitása hasonlóak a gyerekek alkotásain megjelenő vonásokhoz. De a képein látható figurák és környezet látszólagos spontán elrendeződései tudatos komponálás eredményei. Mégis úgy tűnik számomra, hogy szinte írja a képeit. Kiapadhatatlan forrásként bugyognak elő bízarr, játékos történetei, amelyek olyan természetességgel születnek, mint ahogyan a flóra és fauna teremti meg önmagát. A vonalak és foltok tükrözik a festés, a rajzolás, az alkotás örömteli állapotát. Ernő nem vacillál sokat, vagy csak úgy látszik, hogy nem. Képein

* Tóth Ernő *Síkban és térben* című kiállítása Békés Megye Képviselő-testülete Önkormányzati Hivatala aulájában, 2008. április 11–május 6. volt látható. Rendezte Gyarmati Gabriella művészettörténész.

Ivi-avi-avantgárd

Varró Dániel: Szívdesszert – Kis 21. századi temegén –,
Rácz Nóra rajzaival

„Imáimba foglalnám a nevüket,
lihegnék, mint egy trubadúr,
kacagnék, mint egy bajzszó...”
Petri György: K. M. szerelmes éneke

Nemrégiben, egy líráról szóló televíziós beszélgetésben megkockáztattam a kijelentést, hogy Tandori szonettjeinek több közük van Franz Kafka rövidprózáihoz, mint Petrarca *Dalokkönyvének* darabjaihoz. Most, Varró Dániel verskompozícióját olvasva valami ehhez nagyon hasonló kérdésen kell elgondolkodnom. Petrarca, illetve az ebben a tekintetben elődeinek, szellemi rokonainak tekinthető gáláns dalnokok számára a költészet lényege egy beszédmód, egy szövegtípus és egy tematikai garnitúra egybekapcsolása volt: költeményeik dalszerűek, a szerelemtől szólnak, és fő törekvésük egyes szélsőséges érzelmek túlzások révén történő artikulálása. A trubadúrdalok áradó szerelmes énekek. A lényegét tekintve Varró Dániel sokkal nagyobb mértékben teszi magáévá ezt a célt, mint a többszörösen deklarált példa követését: Paul Gárdaly *Té meg én* című herceg dalocskáskönyvének imitatív parodizálását. (A paródia kifejezés alatt most nem gúnyos stílusutánezatot értek, hanem valami olyasmit, amit a zene-történetben nevezünk paródiának: éppen a trubadúr-korszakban – de később, Bach által is – kedvelt for-

mát, amikor egy zenei kompozíciót új darabbá, elsősorban világi művet egyházzeneivé formálnak át.) Ez a szál is kimutatható a könyvben (*Metró, Éjszakai busz*), de sehol sem elsődleges, más imitációs és parafrazis-alakzatokkal elegyedik. Egészében pedig visszamatat – mind tematikusan, mind attitűdjében – arra a mintára, aminek már a Gárdaly-mű is ironikus parafrázisa volt: a szerelmi elragadtatás poetizálásának lírai programjára.

Nem egyszerű feladat Varró iróniáját minősíteni. Már korábbi kötetekben sem volt az, és itt még kevésbé. Ennek az iróniának ugyanis lényegi eleme éppen a távolság áthidalása a költő beszéde és beszédének tárgya között. Vagyis természetesen minden mozzanatában megmosolyogtatónak láttatja azt az érzelmi kapcsolatot és pozíciót, amelyben kedvesével élnek, versei tétje mégis ennek az emocionális komplexumnak a szeretetteljes, átélt megragadása. Ábrázolása karikatursztikus, mégis érzelmileg telített, iróniája öniróniával alkot egységet, és így a beszélő és az, akiről beszél, egy oldalra kerülnek, szemben a narratíva elidegenítő pozícióival. Másként: míg Varró

egyrészt távolságtartással tekint az eszményítő ábrázolásra (de nem annak tárgyára, csak a stíláriis túlzásokra), addig arra is törekszik, hogy életközeli, realisabb, néhol vaskosabb jelenetekben ragadja meg. A cossante eredetileg spanyol-portugál dalforma, a mesterkélttség, finomkodás mintapéldája lehetne. Varró munkája, a *Cossante a lehányt küszöbről* természetesen megtartja a forma szabályait, de tárgya kevésbé fér össze a trubadúr-manírral: „Mikor a küszöböt lehánytad, és a nedves / szivaccsal feltöröltem. Emlékszel arra, kedves? / Arra a pillanatra. // Mikor a küszöböt lehánytad, és a sárga / szivaccsal feltöröltem, emlékszel arra, drága? / Arra a pillanatra.”, és így tovább. Egyrészt könnyedén lebegésben tartja a nyelvi patentekkel bűvészkedő dalformát, másrészt magát a szerelmet mint a lélek kivételes megnyílását ábrázolja. Pl.: „Kit otthonodban a küszöbre hányni látlak, / ahogy te, úgy kitisztult bennem a vágy irántad. / Abban a pillanatban.” Több lépés történik tehát: a paródia megváltoztatott pozícióban újírja a típusművet, a travesztia a gáláns formába méltatlan tárgyat állít, a hagyománykritika azonban a sokszorosán elidegení-

burjánzó fanyar és ironikus témák ötletmorzsái expresszív szín- és formakavalkáddá lényegülnek. Történetei játékosak, de csöppet sem könnyedek.

Derű és játékoság, bölcsesség, ironia, könnyedség, mélység, tragikomikum, humor, szatíra, önirónia és még sorolhatnám tovább a hívószavakat, amelyek Tóth Ernő képeiről eszembe jutnak.

A 2001-es *Don Quijote*, illetve a 2002-ben készült *Orwel* sorozat képein a festés expresszív jellege jól kifejezi a filozófiai, irodalom- és társadalomtörténeti gondolatokat. Don Quijote szemei szavakkal nem kifejezhető érzésekről árulkodnak.

Képei és szobrai mégis alapvetően egy bölcs, szemlélődő, játékos és derűs életérzést sugallnak. Ez az, ami rabul ejti a befogadót. Ez, és a művészi megformálás különlegessége, ami képeinek nagyszámú rajongóját elbűvöli. A játékoság, ami nála halálkomoly játék, menti meg attól, hogy belemerevedjen saját stílusába, és hogy képei tartalmilag kiüresedjenek.

Pesti időszakában festett alkotásain a színek még intenzívebbé váltak. A festék testes faktúrái pedig még csak fokozták azok intenzitását. Néhány képén a vastag festékrétegek mintha a tüzes láva képlékeny érzetét keltenék. Műveinek expresszivitása és vitalitása egyre erőteljesebbé vált. Szobrai, kisplasztikáinak

stílusa teljes konzekvenciát mutatnak a festményein megjelenő figurák formai megjelenésével. Kézenfekvő módon lett szobrász. Mintha csak mindig is az lett volna, és folytatná azt, amit már régen csinált. Nem volt szükség arra, hogy a területen egy hosszabb alkotói idő alatt kiérlelje és megtalálja stílusát.

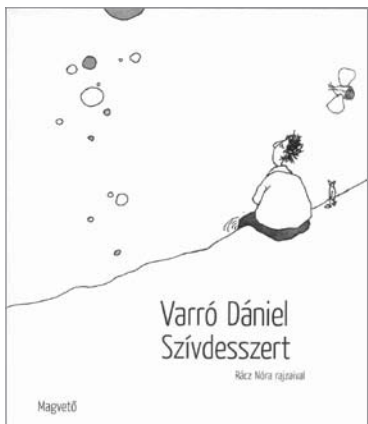
Tóth Ernő, bár már lassan húsz éve nem itt él, kapcsolata soha nem szűnt meg a békéscsabai kollégákkal és barátokkal. Alapító tagja az 1991-ben létrejött Békéscsábi Művészeti Társaságnak, kiállításain rendszeresen részt vesz.

Üdvözlendő az a kezdeményezés, aminek most is tanúi vagyunk, miszerint a megyei önkormányzat fontosnak tartja azt, hogy a Békés megyéből elszármazott művészek munkáit bemutassa. Térségünk arculatának pozitív kialakításában hangsúlyos szerepet kell hogy kapjon az a szellemi potenciál, ami a kultúra értékeinek létrehozásában és közvetítésében szerepet játszik. Úgy tűnik, hogy ez a felismerés gyakorlati példája a mai kiállítás is. Elismerni és számon tartani az innen indulókat, akik országos és nemzetközi szinten tevékenykednek és emblemikus figurái lehetnek megyénknek, továbbá azokat, akik ma is itt élnek és alkotnak.

Tóth Ernő: *Boldog pillanat* (37x44cm bronz)

tett mintát szembeesíti a szerelmes testi működésével, és a műforma túléli a procedúrát. A hányadék el-távolításának visszatérő jelenete a versben a megtisztulás mozzanatahoz kapcsolódik, ehhez az összetett, archaikus toposzhoz, és egyfelől borzongató, másfelől felemelő idegenséggel állítja az olvasó elé a jelenetet. Ennyiben a kötet egészét reprezentálja ez a darab, mely a versprogram ideális trubadúr-poézisét szembeesíti a kötet-program groteszk, szecessziós kuplé-költészetével; a testben-lét viszolygató anyagságát a nyelvi-poétikai virtuozitás és elegancia sterilitásával. A gúny megkerülésével ironizál, az életidegenség megkerülésével meszterkedik, maníroskodik. Ebben látom azt a többletet, ami Varró köl-

Magvető Kiadó, Budapest, 2007.

tészetének – rövidre zártságainak, sokszor felszínes, csak a formakezelés manuális ügyességében megnyilatkozó profizmusának – költői mélységet kölcsönöz.

A *Szívdezzert* könyvkompozíciója a rövidebb darabok közé illeszkedő szonettkoszorúra épül. Érdemes erre éppúgy odafigyelni, mint a többi új/felújított műforma felvonultatására: a szlem/rap/makáma, a dal, az óda alakzatainak de- és rekonstruktív kezelésére.

Varró már első kötetében, a *Bögre azúrban* kimutatta felforgató vonzalmát a szonett iránt. A *Ki elmúlt huszonegy* következetesen el-lentett hangrendű (kancsal) rímei:

„*Ki elmúlt huszonegy, az már sosem lesz / kevesebb annál, mint amennyi most, / azt már nem éri körbe holmi mamlasz, / és edesebb csókja, mint a must...*”, az *Őszi szonett* visszatérő önrímei, a *Tavaszi szonett* látszólagos 24 sora (ami valójában csak tördelési trükk, a 12/11-es sorokból csak 14 van) már a versfajta önazonosságának határát közelítették, vagy talán sértették. A *Túl a Maszat-hegyen* elbeszélő strófái szintén 14 sorosak, de mind tartalmilag, mind rímképletükben távol állnak a valódi szonettől. Nem példátlan ez a világirodalomban, Shakespeare is illesztett drámáiba, például a *Rómeó és Júliába* jelzetlenül szonetteket. Ezek monológként számolnak be érzelmekről, lelkiállapotokról, vagyis lírai tárgyról. Varró éppen azzal, hogy elbeszélő strófává alakította a szonettet, tért el az előképektől a legnagyobb mértékben. Azért hozom ezt ide, mert ennek a furcsa versidomnak a szonettszerűtlen rímképlete (ABABCCDDEFFEGG) a Szívdezzert szonettjeinek is előképe lehet.

A *Szívdezzert* szonett-formája tehát ezektől a szabálytalan kísérletektől indul, és nagyon messzire jut formai elődjétől. Az oktáva ABABCCDD rímképlete nagyon erős zárást éreztet, a vers íve a terzinák előtt megtörik. Az EEF GGF klasszikus képlete erőteljes, összefoglalást sugalló felépítésével visszatekintve is szonett-képzetet kelt, tehát *újraolvasva* szonettnek érezzük a verset, de a törés ennek a versidomnak már szerkezetalkotó eleme marad. Ez azonban csak az egyik útja Varró szonetttroncsoló kísérleteinek. A törés más fajtái, a rímrend megbontása és a sorok egyenetlen hosszúságának a végletekig feszítése is ide sorolható. (Az alapvetően nibelungizált alexandrinokból építkező *Bőrünkön szikra pattan...* 6. sora 6, 9. sora 61 szótagból áll.) Ennél is erősebb a törés az *[Elhagylak s lépteim...]* kezdetű darabban, ahol az oktáva

és a terzinák közé egy ingadozó hosszúságú sorokból álló rímtelen szövegrész ékelődik, melynek végén a *szomorú/koszorú* sorvég inkább grimasz, mint rím. Ráadásul ez a közbevetett szöveg is 14 soros, vagyis azt a látszatot kelti, mintha maga is szonett lenne, és csak a „koszorú” említése („*És mit szólsz, hogy mindjárt kész a koszorú, amit fonok neked?*”) ébreszti rá az olvasót a gesztus groteszk természetére.

Vagyis a szonettforma roncsolása sokkal mélyrehatóbb, mint ahogy első pillantásra gondolnánk, és mint a versekben alkalmazott illusztratív tipográfiai megoldások, melyek eleinte a leginkább feltűntek az olvasóknak. Az imént említett vers kezdetesorai például egy könyv-hasonlatra épülnek: „*elhagylak s lépteim megint mögéd szegődnek edesem / mint könyv enyv nélkül nélküled csak lapjaimra szétesem*”. Ezt a sorpárt középen megtörve ív alakban szedték, képíleg megidézve a könyv formáját. Az ötödik sor utolsó szava – *ellibeg* – felfelé görbül, csökkenő fokozatú betűvel szedve, így imitálja az emelkedéstávolodás mozgását. A „*nézd csak rossz föld vagyok*” kezdetű sorban külön sorba kerültek a magán- és mássalhangzók, mintha a mássalhangzók kihullottak volna a sorból, csak üres helyüket hagyva ott, valahogy így:

„é a o ö a o iő
i o a i e á a a
n z d c s k r s s z f l d v g y k m b l
k v n v m n d n t p n y g”

Ugyanígy imitálja a hullást a „*kómába hullok nélküled*” felsorban az a megoldás, hogy a „hullok” szó legalább 6 sorral lejjebb került, a közbenső rész pedig üres maradt. És így tovább. Ezek a játékok kevésbé szellemesek, pusztán illusztratívak. A *[de mit vesződöm én...]* kezdetű darabban sincs másról szó, amikor az „*A káza közepében így tűnődik a tű*” sor ívelt formázást kap, alatta kisebb betűfokozatból a tű rejtőzik, nem igazán nehéz feladatot adva a kutatóknak. De nem is

a rejtély a célja, hanem az, hogy a vers képét érdekesebbé tegye. Ezek a megoldások tehát valójában nem magukban véve értékesek: feladatul felhívni az olvasó figyelmét arra a körülményre, hogy a kötet anyagát erősen kísérleti megoldások alakítják. Igaz, hogy ez feszültséget alkot azzal az ikonológiai adottsággal, hogy a kötet illusztrált, és Rácz Nóra grafikáinak képi világa leginkább Réber Lászlóéra (másodsorban Háty Ágnesére, Sajdik Ferencére és más *gyermek-könyv-illusztrátorok*éra) emlékeztet, ez azonban nem mond ellent annak a kettősségekből összeálló rendszernek, ami a könyv egészét meghatározza. Vagyis: egyrészt a kísérletező avantgardista, másfelől a gyermekeknek is érthető költő képét rajzolja magáról a szerző. Ez emeli meg a tipográfiai megoldások tétjét.

Persze, ha a verseknek mint *kísérleti-irodalmi* munkáknak az olvasása felé megtettük az első lépést, onnan a problémák már maguk vezetnek tovább.

Költészet-filozófiai (ha van ilyen) döntésnek látom, hogy a formatöklény emblematisz alakzatát, a szonettkoszorút, Varró Dániel bontva és roncsolva mutatja fel. (Nem feltétlenül erre mutató előzmények után, hiszen a korábban megjelent részletek szabályos képet mutattak.) Eltávolodik ezzel két legerősebb előképétől, a *Szonettkoszt* író Tandoritól és a művét sportújságokból kivágott összefüggéstelen darabkákból összeállító Kukorelly Endrétől is. (Ez a talán a *Habszivacs*ot író Balaskó nyomába lépő gesztus volt az eddigi legerősebb avantgardista tett a szonett önmaga képére-ideájára való redukciója során.) Varró gyakran ennek az ellenkezőjét választja: nem tesz nyíltan hagyománykritikus gesztusokat, hanem a végsőig feszíti a formát, mintegy lehetőséget adva arra, hogy az a virulenciáját megmutassa. Az *[Elég idült*

idill ez...] megoldása, ahol két jambikus, egymásra rímelő sor fog közre 12 hexametert, majdhogyanem hiper-hagyományos, hiszen messzebb megy vissza a mintakövetésben, mint amely múlt-tartományra maga a szonett mutat. *[A szó gégenkbe hátrál...]* egymásra talpalt farkos-kettős szonettje sem a szabadvers felé nyitó eljárás eredménye, hanem a hagyományt próbára téve, roncsolva éltető, önön törékenységgel szembeesítő dekonstrukció. A *[De gomblukukba még (is)...]* kezdetű vers valójában csak egy négysoros strófa anyagából áll, amit a költő tipográfiai megoldással bont 14 sorra, vagyis a rész egészen mutatja magát. („*Résznek mondod magad – s egészben állsz elem?*” kérdi Faust. „*meg annyikis patak / ja*”, feleli Varró.)

Ennek az ellenkezője, talán a hexameteres játékra emlékeztet a *[Mind többször már a gond...]* megoldása, ahol bokorrímes terzinákkal találkozunk (rímképletük a teljesen szonettszerűtlen AAABBBCCCDDEE); a nyújtott-nibelungizált alexandrinok sormetszetükben törnek, és itt a felsorok belső rímmel csengenek össze, de fordított menetben: AABBBCCCDDEEEE. Tehát az átrombolásnak áldozatul esett a szonettformától elválaszthatatlan rímkésleltetés (szonett sohasem kezdődhet AA rímképletű sorpárral), ez azonban nem leegyszerűsödéshez, hanem a belső rímek általi bonyolódáshoz vezet. Ugyanitt láthatjuk Varrónak egy másik kedvenc megoldását: a motívumok mutáló ismétlését. Ebben a versben, mely egzisztenciális problémákat lírizál (erős József Attila-áthallásokkal: „*a gond szívünkben ablakot nyit*”, stb.) az újra és újra visszatérő szavak a fog, íny, vér, és ezek képzett-ragozott változatai.

Mindezek tudatában leszögezhetjük, hogy Varró Dániel kötetete, bár igyekszik léha, felszínes, gyermeketlen játszadozó színben

feltűnni, valójában lételméleti, hagyománykritikai és poetológiai problémák elmélyült és átélt vizsgálatára (is) vállalkozik. Nem teszi lehetetlenné versei naiv vagy referenciális olvasását, de ezt az olvasásmódot nyomban ironizálja is.

Ugyanakkor azzal, hogy mos-tani kísérleteit ebben a Géraldy-követést színlelő, és a könnyedség alakzatait sorakoztató szövegrendszerben folytatja, arra is utal, hogy nem szeretné lerombolni a hidat, ami költészetének ezt a rétegét a kevésbé elszánt és erre érzékeny olvasók várakozásaival összeköti. Ugyanezt látom az sms-versek és rímes prózák (rap-szövegek, szlem-makámák) esetében is, vagy éppen az antik verstani alakzatokat olvasva, a *Boldogság* anakreoni he-teseiben vagy a reggel disztichonjaiban.

„...*hát nincs mit tenni már most, akár egy régi János, / savanyú képet öltök, akár a régi költők, / régi Gyulák, Mihályok, s tűnt vágy után ki nyávog*”. Igen, úgy látom, hogy különböző Jánosok, Gyulák és Mihályok jelenléte a kötetben mindig érzékelhető, talán A. A.-k és Paul-oknál intenzívebben, és persze az intonációt meghatározó Dezsők és Attilák mellett. Ugyan-ebben az *[És nem tudok utánad...]* kezdetű versben, az utolsó négy sorban történik meg aztán maga a koncepció határozott eltávolítása is: „...*busongva és epedve éneklek itt rekedtre / a torokomat neked, te hideg hölgy holtomiglan, / míg lantom húrja nyikán, s amíg torokomba van nyikán... // De mit vesződöm én tevéled, edes, annyit?*” Úgy tűnik, a szerző ezúttal nem éri be azzal, hogy könyvét megírva a halál öröklétébe lép, hanem, miként pogány őseink, ezzel a verszáró gesztusával immár aktualitását veszített, jóllehet feledhetetlen szerelmét is (ennyi és ilyen vesződést kérdőjelezve meg) maga elé nyilazza az örök vadászmezőkre.

Nota bene: szép halál.

Kiűzetés, oltalomkeresés

Iancu Laura: Karmaiból kihullajt

Eredetileg úgy terveztem, meg sem említem, hogy Iancu Laura a moldvai Magyarfaluban született, s élt 12 éves koráig – semmiképpen nem szeretném ugyanis, hogy valamilyen egzotikum-képzet kötődjön nevéhez és verseihez. De persze nem kerülhető meg a származás, mert a kötés, amely a versekben is dokumentálódik, nagyon erős. Ráadásul első kötetének a címe – melyet a csíkszeredai Hargita Kiadó adott ki 2004-ben – nemcsak az eredetre, de a hátor-szágra is határozottan ráutalt: *Pár csángó szó*. A cím nem Iancu Laura versvilágának lényegét nevezte meg, bár szerencsésen hozzájárult a költő versei felé forduló figyelem fölkeltéséhez. Második kötetének viszont már pontos a címe: *Karmaiból kihullajt* (Magyar Napló, 2007). Nem „csángó” költő tehát Iancu Laura, hanem mindenféle jelző nélküli költő, akinek erős kötődései és kötelmei vannak személyes múltjához, amely történetesen egy moldvai magyar faluban formálódott. (Az Írószövetségben az Ekler Andrea vezette beszélgetésben a „csángók” helyett határozottan a „moldvai magyarok” önmeghatározás mellett maradt. Bár írásaiban a csángó kifejezéssel maga is él, az érzékenység akceptálható, hiszen – elfogadva önmeghatározásukat – például az eszkimók helyett is

tiszteletteljesebb, ha az ’inuitok’-at használjuk).

Iancu Laura első kötete meglepetés volt (tehetségének fölfedezője Ferenczes István), s még inkább az a második. Indulása pillanatában ugyanis igen határozott és egyértelmű mozdulattal megjelölte a maga markáns költészeti helyét és költői szerepét. Ez a hely és szerep – részben elhatárolódás, részben önmeghatározás. Az elhatárolódás az uralkodó kortárs irányzatoktól nem tudatos, pláne nem deklaratív, mindössze saját önmeghatározása különíti el okszerűen a manapság divatos költészeti trendektől. Költészetének legközelebbi rokona föltétlenül a Pilinszky-líra (de a későnyugatosokat és az újhidasokat általában már nem merném említeni), valamennyire József Attila istenkereső árvaságának versei, az utóbbi időben írt munkáinak pedig a tragikus sorsú és a tragikus sorsra hiperérzékeny Hervay Gizella kései költészete. A nekik ajánlott verseken túl reminiscenciákban, intertextusokban is fölismerhető kezük nyoma, illetve a versekben még a Nagy László rokonszenv is halványan föllelhető.

Néhány versétől eltekintve szokatlanul egynemű indulása pillanatától Iancu Laura költészete, verseinek tematikája és nyelvi megformáltsága. Isten, szülőföld,

szerelem, halál – körülbelül ezekben foglalható össze költészetének tematikája. (De körülbelül ennyi csak a költészet valamennyi lényeges témája – a klasszikusok szerint.) Ezt a tematikát egy sajátos, karakteres, ugyanakkor nagyon zárt világban jeleníti meg, egy, első-sorban a katolicitás erőteljes szimbólumainak asszociatív játékán alapuló, enigmatikus, és inkább puritánnak nevezhető nyelven. Szinte kizárólag rövid verset ír, versei gyakrabban tűnnek töredéknek, sőt megszakítottnak vagy csonkoltnak, semmint befejezettnek, de ez a megszakítottság, illetve töredezettség csak részben a nyelvi eszközök bizonytalan birtoklásából, nagyobb részt magukból a versekből következik: a gondolat nem lezárható, nem befejezhető, lekerekíthető, a kérdés szinte mindig nyitva marad. Mélyen és szenvedélyesen (vagy inkább: gyötrelmesen) személyes líra a Iancu Lauráé, de rendkívül szemérmesen, rejtőzködően az – pontosabban: folytonos viaskodás, küzdelem a kitárulkozás és a teljes elrejtőzködés között.

És most nézzük a verseket.

Pilinszkyt említettem, hozzá rokoníthatóan Iancu Laura költészete is nagyon erősen transzcendens érintettségű, a transzcendencia erőterében áll, illetve ott képződő. Verseinek fő vonulatában az én valamilyen párbeszédet ke-

res, kezdeményez Istennel, de az Istent direkt módon megszólító verseken kívül is szüntelenül érezzük a transzcendens érintettséget, azt, hogy az én mindig az „erősebb lét közelében” (Rilke) van: vagy mert érzi az erősebb lét jelenlétét, vagy mert szenved hiányát. Iancu Laura versei alapvetően nem a tételes vallás, tételes hit felől közelíthetők meg tehát, inkább valamiféle katolicitással összefüggő egzisztencializmus felől. Ez a fajta Pilinszkyhez rokonítható isten(hiány)élmény/kép – óvatosan próbálok fogalmazni – a teológiai is, irodalmilag, filozófiailag is képzett költő istenképe, isten-élménye. Másfelől viszont, ahogy Móser Zoltán („*Hajjad, fülem, hajjad, angyalok zengését...*”; Életünk, 2007/11–12.) dolgozatában kimutatta, a versekben a katolicitásnak erőteljes folklorisztikus, vagy „color local” színezetű beszűremkedése is nyomatékkan jelen van. Móser írja, hogy a moldvai magyarok (= katolikusok) évszázadok óta, naponta hordják és viselik a keresztet, a feszületet („Mentünk mellék / léttel / zsebünkben feszülettel”), a költő számos kereszt-motívuma tehát innen is (vagy főleg innen) értelmezhető. Domokos Pál Péter a *Moldvai magyarságban* arra mutatott rá, hogy a moldvai katolikusok nemcsak nyelvükben őriznek egy archaikusabb állapotot, de hitükben is – alapvetően szakrális térben élnek, azaz az evilági és az égi világ nyitott egymás felé. Ráadásul a népi vallásképzet eltér a teológusok, filozófusok fogalmi istenképétől, az előbbi inkább antropomorf istenképet alakított ki magának. S nemcsak Isten, Krisztus, Mária antropomorf a népi vallásosságban, hanem a hozzájuk fűződő viszony is: antropomorf módon személyesebb, illetve az antropomorf viszonyra helyeződik a hangsúly – Mária valóságosan szenvedő anyja, Krisztus valóságos kínhalt szenvedett, Isten pedig nagyon hasonlóan emberi Atya. S éppen mert a népi

vallásosságban nagyon közel van a földhöz az ég, s mert a hívő embernek mélyen személyes a kapcsolata a Teremtővel, Krisztussal, nemcsak imáiban, fohászaiban szólítja meg közvetlenül, de környezetében, tárgyaiban (épületeinek díszítésében) is megjeleníti, illetve őt magát is megjelenítve látja – említett tanulmányában Móser Zoltán a golgotai keresztfa és a Jessze fája, illetve az „idő vén fája” szimbolikájának a versbeli előfordulását is kimutatja, indokoltan.

Úgy sejtem, Iancu Laura verseiben inkább ez a személyes, antropomorf viszony és istenkép jelenik meg alapvetően, semmint a költőfilozófusok fogalmi istenképe, de a vers *menete* közben igen finoman fogalmivá szublimálódik az antropomorf istenkép. A *Nagypéntek* című verse így kezdődik: „ma este újra leülök veled / csak veled szemben és / hallgatom, ahogy szólni nem mersz / hallgatom görnyedéset” – kihez szól a vers?, a cím ugyanis még nem igazít el, nagypénteken, Krisztus kereszthalálának napján az ember maga is, társa is iszonyúan magába roskadhat. Majd ezek a kétértelmű sorok jelennek meg: „velem ülsz, velem szemben / én belőled szólok” – a szemben ülő még változatlanul a krízisbe jutott kapcsolat ’másik fele’, a társ is lehet, de aztán a strófa így fejeződik be. „én belőled szólok mert / ma este véled osztanak engem”. Mire vonatkozik, hogy „véled osztanak engem”? – átlényegülés nyilván, de a „beszélő” kivel lényegül át?, az emberrel, vagy a Golgotán bűneinkért értünk kereszthalált vállaló Krisztussal?, netán magával a golgotai szenvedéssel? A Pilinszkyre való ráutalás („és fölzügnak a harangmélyek”) már egyértelműen egyetemessé növeszti a megváltást remélő szenvedés átvállalását, de aztán a verszárás – bár kevésbé artisztikusan – a szorongást egészében föl nem oldva, ismét ambiva-

lensen enigmatikus: „és fölzügnak a harangmélyek / de halkan csak / mert este van s minden téged vár / bár rég itt van / mi nekünk jár”.

Elbizonytalanodás – talán ez a kulcsszava Iancu Laura költészetének, az egyik kulcsszava mindenképpen, a másik kulcsszava pedig talán az ontológiai szorongás. Nem meglepő, a modern ember szinte második természeteként éli meg az Isten (föltétlen létbizalom) nélküli kopár létben a maga elbizonytalanodását, ontológiai szorongását, végzetes, feloldhatatlannak érzett magányát, elidegenedését, s erre az alapvetően tragikus életérzésre leggyakrabban halálvonzalommal válaszol. Iancu Laura halálvonzalmú, szorongásról, elbizonytalanodásról valló verseit olvasva olyan tragikus sorsú világirodalmi költészeti párhuzamokra is gondolok, mint az amerikai Sylvia Plath, illetve az osztrák Ingeborg Bachmann költészete. Nem valószínű, hogy (jól) ismerné költészetüket (a rá erős hatással bíró költőket ugyanis rendre megidézi, meg-

szólítja, illetve a vers textusa elárulja), de egyetemes reményvesztettségük, bizonyos kétségbeesettségük a világlírából leg-

Egyetlen hang millió színe

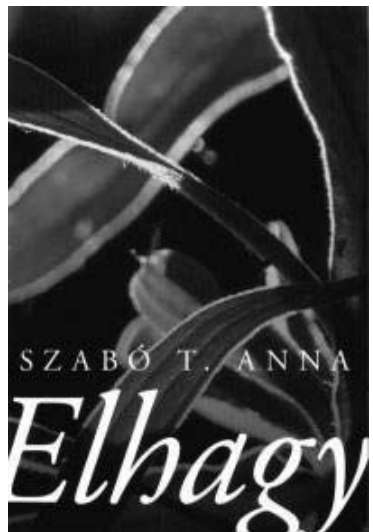
Szabó T. Anna: Elhagy

Évek óta következetesen formálódó, állandóan késznek mutatkozó, nyugatos-újholdas klasszicizáló versvilágát Szabó T. Anna olyan lendülettel tölti fel újra meg újra friss költeményekkel, hogy egyben arra is kiváló példát mutat: azok az apró, kicsi élettények, melyeket versről versre „naplóz”, melyek kötetről kötetre alig mozdulnak el (de persze éppen arról szól az egész, hogy nagyon is radikálisan mozog a világ), képesek nagy költészeti teljesítményt „hordozni”. Az *Elhagy* felütése az első három verssel az utóbbi évek legerősebb indításának tűnik. Az *Alvó arcom*, a kötet- és cikluscímadó *Elhagy*, majd a rákövetkező *Három körül* a legtöményebb koncentrációja a Szabó T.-költészet roppant erőinek: az első finom, észrevétlen fokozásból építkező logikája, a második repetitív struktúrája, visszatérő, mindig ugyanarra végződő rímei, s végül a harmadik remek eleven és mély ritmusa, lüktetése – lélegzetelállító nyitány. Ugyanakkor olyan mértékben ígérek egymásra ezek a szövegek mindjárt a könyv elején, hogy utánuk óhatatlanul űr keletkezik: az egyenletes teljesítmény a továbbiakban már kevésnek mutatkozik, hiányként éli meg az olvasó. Az első három verset követően, egyben olvasva az egész kötetet, elemi erejű szükségként lép fel a meglepetés iránti igény – és ezt a gyűjtemény egyben nem teljesíti. Bárhol üti fel az olvasó, a versek

szépek, gondosan megmunkáltak, pontosak, izgalmasak – kötetként azonban mégis túl kiszámíthatóan tűnik az egész.

A gondosan ciklusokba, fejezetekbe rendezett szövegek nem vezetnek félre: egy-egy fejezet vegytisztán foglalkozik a közép-pontba emelt tematikával, a beillesztett darabok nem beszélnek ki annak keretei közül sehol. Így lesz az első fejezet (*Elhagy*) rendezelve az anyaság és a gyermekvárás tematikája, a második (*A tanulság*) a kisgyermek, a költözés, vagyis a család, a harmadik (*Azt mondjuk: tűz*) a testiség, a férfi megmintázása; és így tovább – éppen ugyanaz az erőssége, ami a gyengéje is: a szerkesztettség. A versnyelv, amely gyakorlatilag homogén módon működteti a kötetegészet, finom és letisztult, több verset olvasva sorban egymás után azonban már olyan megoldások domborodnak ki és rakódnak le az olvasóban, amelyek érzésem szerint túllőnek a célon: inkább finomkodó és modoros vonásokként értelmeződnek egyes, magukban egészen másként értékelhető összetevők (példaként hozom a *Napkelte* című versből: *Kerek és véres, akár a retek, / csibepuha és magzatmáz-szagú* [amelyet önmagában kizárt terheltnék gondolni, mert mögötte ott jön, hogy *s a rancos, gyűrött tengermélyi arcból / előpislog a világszomjas nézés* – vagyis két zseniális sor!]; a *Mágiából*: *Ülni az esteledő udvaron / egy szűnyogstift*

borsmentaillatában, vagy a *Változásból* egész szakasz akár: *Vidd el levágot muskátli-palántád, / keress neki egy napos ablakot. / Ha itt hagyod a virágzó akácját, / keress helyette másik fát, hatot.*), a szóhasználat, esetleg az „előállított” hangulat egészen ritkán már-már a giccset is súrolja (pl. *A fenyő* kezdő szakaszában, hogy a végére „kiegyenesedjék”, vagy az *Éjjelilepkék*, esetleg az *Egy régi jezsuita herbáriumból*) – mindez persze egy olyan domináns versnyelv előterében látszik talán csak ennyire kontrasztosnak,

Magvető Kiadó. Bp. 2006.

amely az utcai szlenggel, roncsolt, töredezett, hiányos, szándékosan rontott rímekkel dolgozik, leuralva a mai verstermés döntő százalékát – ezzel szemben itt minden szabá-

inkább velük rokoníthatja, illetve Iancu Laura hozzájuk hasonlóan határozza meg tragikus létérzékelését, végzetesnek érzett halálvonalmát is. Egy ponton azonban lényegesen elkülönözik ezektől a klasszikus modern költőktől: a sivárnak, kopárnak, kiürültnek és ingatagnak érzett létben egy pókháló-vékony menekülő szál mindig megmutatja magát – ha tetszik, Isten, a transzcendencia, a társ, a kedves, az eltávolodott otthon emléke. Isten, akihez fölöttébb ambivalens a viszonya: „taszítsatok le / a peremen állók / itt feledt az Isten / itt hagyott // itt feledt sóhaja / velem omlanak / szétfolyik / ami sohse akart” (*Virradat*); „beért az idő, amikor / unom nevedet kiejteni / beért az idő, a mindegy / fekete órája, a csontig / mart feltámadás / beérkezett s nem talált mást” (*Csak holtfüvet*). Ambivalens, mert hozott, átörökölt értékrendje szerint a mindig jelenlévő Isten axióma, miközben ’modern’ személyiségként hiányát, elszenderedését, sükettségét, nemtörődömségét, sőt: halálát éli meg. Mélységesen igaztalan volna ugyanakkor azt állítani, hogy létezett számára (is) a (gyermekkori) biztonságos és oltalmas aranykor, mely – a szülőhelyet elhagyva – felnövekedésével, ’modern’ személyiséggé válásával már csak fájó vagy nosztalgikus emlékké zsugorodott. Verseinek drámaiságát éppen az adja, hogy e kettősség valami módon együtt van jelen: egyszerre igaz, hogy ma is érvényes, hogy számára is érvényes az oltalom, és egyszerre igaz, hogy számára már biztosan nincs érvényben az oltalom, illetve az oltalom elvesztése azért különösen fájdalmas és gyötrelmes, mert az oltalom biztonsággal már ott sem lelhető föl, ahol eredendően megvolt – például a szülőhelyen, a hozzá közel álló emberekben, noha a jelek (Isten jelei) a szülőhelyen még inkább megmutatják magukat, mint másutt. Persze, Iancu Laura költé-

szete korántsem reménytelen, noha mindegyre a lét sivárságát, kiüresedését és az én támasznélküliségét hívja versbe, állandóan jelen van az „erősebb lét” közelsége, mert ez a tragikus életérés az egyetemleges kiűzetéssel van összefüggésben – a kiűzetéssel, tehát a visszatalálás, a világrend helyreállításának az esélyével. De legalábbis: reményével, konok, ontológiai létbizalmával, amely létbizalomhoz a (részben népi, részben filozófiai-teológiai) katolicitás ’kellékei’, részben a szülőhely emlékezete és továbbélő valósága mankóul szolgálhat. Költészetének a végcélja pedig, ahogy Vincze Ferenc pontosan írja („*meglát-e Isten szeme sarkából*”; Kortárs, megjelenés előtt): „A kiűzetés során elvesztett transzcendens egység megtalálása és visszaállítása.” A versek pedig nem mások, mint esések és föltápáskodások, reménykedések, kapaszkodások és alázuhanások – egészen a háttorzogatóan teljes tagadásig: „most már akkor sem ennék, ha adnának / s ezután nem leszek többé sohasem ember” (*Dolgok*).

György Attila azt írja a könyv borítóján, hogy: „Szép világ sejklik föl Iancu Laura verseiből. Szép, mert a teljes értéket élő ember világa ez, ahol a fogalmak saját fényükben és jelentésükben csillognak, maguktól értetődő, egyetlen valóságként” – a kijelentés igaz, de mint minden költői igazság, tovább értelmezhető. Mit jelent adott esetben az, hogy „a fogalmak saját fényükben és jelentésükben csillognak”? Mindenekelőtt azt, hogy a költő nem irodalmat akar írni, nem a mesterség elvárásainak megfelelni, hanem a gyötrelmesen megélt, megszenvedett tapasztalataihoz keres szavakat, amelyek vagy összeállnak verssé, vagy nem. Iancu Laura költői hangja még mutál, többször megzökken a vers, mint ahányszor hibátlan, máskor meg elmegy saját hangja mellett – de ahol jó, ott az abszolút költészet határán jár.

Iskolázott költő (mestereinek kéznyoma föllelhető), de úgy sejtem, alapvetően természetes ösztönére hagyatkozva írja verseit – s hagyatkozhat természetes ösztönére (alkatához, habitusához szublimálva persze a régi és a modern poétikai iskolák eszköztárát), mert világa tulajdonképpen nagyon pontosan behatárolt és saját univerzum.

Erőtlenül enigmatikusnak neveztem költészetét – azzal egészíteném ki, hogy újabb verseit olvasva úgy tűnik, saját szimbólumrendszere formálódik, illetve pontosabb, ha azt mondom: versnyelve egyre inkább saját szimbólumrendszeré, vagy még inkább: saját nyelvi jelrendszeré szerveződik. Ez a nyelvi jelrendszer részben ismert (katolicitás, szakrális néprajzi vonatkozású motívumok), részben személyes emlékekből, élményekből formálódó szimbólumokra épül. Versei enigmatikusságát növeli, hogy noha már-már önkínzóan személyes és érzelmileg ropant telített a megszólalása, a lírai én mást sem tesz, mint menekül a vallomás elől, rejtőzködik: puritán versnyelvbe rejtji érzelmekkel telített viszonyát, sebezhetőségét, s inkább a látszólag semleges szimbólumok látszólag szabad asszociációs játékára bízta magát. Mint a kötet egyik legszebb versében, melyben a hazához/szülőföldről/magyar-sághoz/nemzethez/moldvaisághoz való bensőséges viszonyát vallja meg: „Nincs határ / Csak a Kárpátok / Szelíd, vérgyökerű Kárpátok // Nincs ellenség csak / Az erdő zúgása / Szuszog halkán // Ahogy a szív dobog / Ha átmegy / a határon” (*Nincs ellenség*).

Bár messziről indult Iancu Laura, versei mégis elemi erővel megfogalmazták korunk általános elbizonytalanodását, reményvesztettségét, és léttel szembeni szomjúságát. Egyetértően idézem Ferenczes Istvánt: „A magyar irodalomba költő érkezett”.

Parasztnak születni Oravecz Imre: Ondrok gödre

A kritika regisztrálja ezt a könyvet. Címkézi, osztályozza. Azt mondja, nem Jókai, nem Mikszáth, aztán leírja, felparcellazza, hogy ez itten az Árva-szög, ez itten a szexualitás, ez itten a trauma, ez itten a szakértelem, ez meg a halál; álmában pedig reménykedik a sor-számozott kötet folytatásában, még akkor is, ha *első könyv ritkán születik csak úgy, egymagában*.

ÁTTETTSZŐSÉG, DARABOSSÁG

Valóban nem találkozunk a Mikszáth-, illetve Móricz-féle, meglehetősen egyoldalú parasztfelfogásokkal: a paraszt nem ravasz góbé, és nem is fékevesztett ösztónállat. Pedig van esze, észjárása, ahogyan folyamatosan munkálkodik, keresi a fogást a megélhetésen, de ugyanakkor vannak ösztönei is, amelyeket kultúrember módjára gyakran elnyom. Nagyon gyakran. Az embernek néha az az érzése, hogy egy pszichoanalitikus ráférne erre a társaságra, hiszen az elfojtott, családon belüli feszültségek át– meg átjárják a szereplők közti szociális teret. Nézetem szerint nem pusztán a móríci világ továbbéléséről van szó: *a tudatalatti régiókba száműzött érzések éppúgy feszegetik a felszínt, mint a politikai és történelmi áthallások, uralva a történet atmoszféráját*.

Ha már magyar irodalmi hagyomány, akkor Illyés Gyula szociográfiája, a *Puszták népe* juthat eszünkbe, noha ezzel összehasonlítva megint több markáns különbség mutatkozik. Oravecz itt nem vall magáról és környezetéről egyes szám első személyben, mint Illyés, noha tudjuk, tudhatjuk, hogy Szajlán született, és írt már több könyvet is erről a világról. A könyv alcíme pedig aláhúzza ezt a személyes vonatkozást (*Az álom anyaga, első könyv*). Mindenképpen egyéni tapasztalatokon alapszik tehát ez a vízió a paraszti világról, hiába fedi el a látszólagos áttettség, kommentátlanság. Az oly divatos kommentálttság, távolságtartás ugyanis nem hiányzik teljesen a szövegből (és ez nagyon fontos): jelentkezik, ám csak utalásszerűen, a helyenként esszéisztikussá váló leírásokba bújtatva, amit a következő idézet kitűnően szemléltet. A parasztember mély kapcsolatban él a vidékkel, amelyen született:

„A táj, a hely alakítja, formálja az embert. Más az alföldi, a felföldi, a magashegységi, a dombvidéki, a szárazföldbelseji, a vízmelléki, a szigetlakó. Legalábbis az újkori nagy keveredésig voltak ilyen tekintetben vérmérsékletbeli, lelki, de még testi, alkati különbségek is. Addig, amíg ki nem tört az emberiség a globális viszketegség, és a bolygó lakói el nem kezdték változtatni a

helyüket, tömegesebben, gyorsabban és szeszélyesebben, mint a régi, nagy mozgások, a népvándorlások idején.” (69. o., kiemelés tőlem, F. S.)

Ezek a mozgások a későbbiekben történetformáló erővé lépnek elő. Oravecz fokozatosan adagolja az Amerikára tett utalásokat, egyre nagyobb mennyiségben, míg végül főhőse, István, családjával ki is vándorol oda. A sanyarú paraszti élet mellett leginkább talán édesapja, János parancsuralma okolható a kivándorlásért. Az atyának lelki problémái vannak, amelyen az édesanya csak enyhíteni képes, azokat megoldani nem. A lélek-búvárlat összekapcsolódik a szexualitással: a napirendbe paraszti megfontoltsággal beillesztett szerkezetek után beszélük meg egymással a teendőket, problémákat. Mind az apa, mind a fiú kapcsolatában a feleség a lélek-búvár, a férj pedig a páciens: ezen a fronton is munkamegosztás érvényesül. Van mit kikúrálni, az apa gyermekeivel szemben ugyanolyan maximalista, mint saját magával, s ez nem kevés konfliktus forrása. A fiú pedig nem tud mit kezdeni ezzel a megcsontosodott öreggel, aki szemlátomást nem veszi felnőtt számba, s az örületbe kergeti a piszkálódásával, miközben nem hagyja kibontakozni. Pedig kétségtelenül Istvánnak is megvan az affinitása a paraszti dolgokhoz, sőt, érzéke a gépekhez

lyos, kerek egész, szép és pozitív. És egyben olvasva izgalommentes.

Mielőtt nagyon elvesznék a szörszálhasogató részletezésben, fontosnak tartom hangsúlyozni: mindez egy nagy teljesítmény keskeny árnyoldala csupán, de éppen ezért kell megemlíteni, Szabó T. Anna lírájának nincsen szüksége erre a túlsúlyozott finomkodásra. És ugyanígy a kritikus szempontjából is, ha nem lenne ennyire jó költő Szabó T. Anna, nem kellene minderre felhívni a figyelmet, de hát nagyon jó költő. Kísérletezésre, tapogatózásra semmi oka, nyelve annyira készen van, hogy már réges-rég teljes magabiztossággal fordulhat a kimondás alanya, a megszólalás tárgya felé, mélyítheti, tágíthatja vagy szűkítheti témavilágát. Kötete középpontjában a család áll, személyek a nagyszülőktől a megszületendő gyermekekig, vagy ha éppen helyszíneket ír meg, azok érezhetően családi utazások állomásai – de ezek a versek, ahogy halad az olvasó a kötetben előre, egy kicsit talán magára hagyják, egy kicsit az az érzése, hogy túlságosan személyes az egész, nincs, ami megszólítsa, nincs, ami érdekeltté tegye a megszólalásban (ez főleg *A történet* egymás után sorakozó „kirándulós” versei olvastán kívánczik elő belőlem – *Füredi szélszél, Alsóőrök ősszel, Mit láttam?* – szétszórtabban biztos, hogy másként szólna). Ám olvassa mégis, mert a nyelv és a verseket átható otthonos hangulat, barátságos jó-érzés viszi tovább. Szabó T. Anna bármilyen formai, bármilyen nyelvi bravúrra képes. Legerősebbnek a rímes, ritmusos verseit érzem, itt valósággal virtuóz módon működteti a nyelvet. Gyenge pontja költészetének tulajdonképpen nincs is, ha a verseket magukban tekintem.

A mai költészeti dömpingben gyakorlatilag általánossá vált, hogy a szerzők kötetben gondolkodnak (vagy ha eredetileg nem is, ráfogják), így az egyes versek kevésbé

markánsak, kevésbé erősek, egy-egy húzóversen túl a költő tulajdonképpen a megszólalás nagyobb egységeiben bíz – hogy egyes gyenge szöveghehelyeket megindokolnak-kimentenek más, erősebb szövegek. Nos, Szabó T. Anna nem tartozik ezek közé a szerzők közé. Minden egyes megszólalásának magában is súlya van, versei magukba záródnak, ha közös epikai magot érezni vél is az olvasó több vers olvasása után, az nem annyira az egybefűzéstől van, hanem egyszerűen az öntematizálás függvényei vezetnek ebbe az irányba. Szabó T. Anna azonban ebben az öntematizáló kötetben sem veti el a súlykot, nem lép a mániákus önimádatnak a közelébe sem, s nem emeli el a mitikusság felé helyenként különben valósággal eposzi léptékű élethelyzeteit. Szimpatikusan szerény pozícióból szólal meg a versek beszélője, aki a megmásíthatatlanba belenyugodva, fejben már többször átélve tanúja épp a végérvényes generációs váltásnak: amikor a nagyszülők, az öregek átadják a helyüket a kicsinyeknek, a dédunokáknak – s ezzel együtt a család is elmozdul valami végérvényesebbnek tűnő állapot felé, mint pl. *A tanulás* ciklus verseiben, amikor új lakásba költöznek. Ezzel hosszú ideig az utolsó „mozgalmas”, változékony időszakot ragadja meg egy ember életében.

Az a pontosság, érzékenység és figyelem, amely az olvasó tekintetét ebben a versvilágban kifogástalanul leköti és vezeti, a női princípiumnak nyelviségében is vállalt szépségét valósítja meg. Ugyanakkor érzésem szerint beszédmódja jelenlegi kiegyensúlyozottságához és jövőbeni még tökéletesebb stabilitásához nagyban hozzájárul a költő, mint magánember „érettsége” – amennyiben célul kitűzött verseszményéhez „hozzáérik”. Merthogy van egy olyan érzésem (talán az említett modoros, túlírt,

elrajzolt mondatok okán, melyek, nem győzöm hangsúlyozni, egy-egy versben még alig zavaróak, de egyben olvasva sokkal inkább szemet szűróak), hogy Szabó T. Anna költészetének egyetlen komoly ellentmondása félig-meddig abból származtatható, hogy egy olyan költészeteszmény(t kedvelő közönség tetszésé-)re szervezi verseit, amelynek eszmei-formai-nyelvi „keretéből” kilógnak világlátásának, szemléleti módjának, egyes érdekeltségeinek összetevői. Szembetűnő ez azokban a versekben, melyek a férfi-női testiséget artikulálják, vagyis az *Azt mondjuk: tűz* ciklus darabjaiban. A divatos testpoétikát itt egy olyan klasszicizáló nyelvezettel szervezi meg, amelyen, annak minden kiválósága ellenére, mégiscsak egyfajta erőltetett letompítottságot érzek. S más versei esetében is – kortársai olyan legkiválóbbjaitól, akiknek költészete hasonlóan nagy és teljes jelentéstartományokat kutat (pl. Kemény István vagy Tóth Krisztina), épp ez a visszafogottság, a talán a kelleténél kicsinykét nagyobb sterilitás az, ami elválasztja. Ilyen módon az eszmény „beérése” úgy lehet teljesebb, ha a letompítottság már nem tűnik annak: egy kis „természetes” öregedés, további „letisztulás” stb. szükségeltetik. És persze van a másik lehetőség, egy kicsit korrigálni az „eszményen”, egy kicsit merészebben aktualizálni azt – vagy kilépni belőle, és alapjait megtartva újjáépíteni.

De persze nincsen baj ezzel: mert jó, hogy van egy igazán biztos kezű költő, aki szerényen befelé építkezve elevenít fel egy olyan költészeteszményt, amely a megszólalás súlyát a legapróbb formában is szem előtt tartva, kicsit szemérmesen szólaltat meg egyetlen hangot, de úgy, hogy az valami hihetetlen módon mégis millióféleképpen tetszik. Az *Elhagy* kiváló versek (talán egy kicsit túlszerkesztett) gyűjteménye.

apjánál is jobb. Mégis odáig jut a kapcsolatuk, hogy a fiúnak mennie kell.

Olybá tűnik, mintha a szöveg darabossága az elbeszélte világot tükrözné: talán van létjogosultsága annak, hogy egy posztmodern előtti történetet posztmodern előtti nyelvet imitálva igyekszik elmondani a szerző. Nincs ebben semmi különös.

ERŐTELJES ÁTHALLÁSOK

Érdekes játék lenne hozzáilleszteni a regényhez azokat a történetdarabkákat, eseményszilánkokat, emlékmorzskákat, érzelmi töltést, amelyet az Oravecz-életmű kínál a könyvhöz adalékul. *A hopik könyve* vagy a *Halászóember* versei, az *Egy hegy megy* kisprózái több oldalról, illetve több műfaj segítségével is megvilágítják a könyv anyagát, tovább gazdagítva ezt a mikrokozmoszt; bár egy vonatkozásban még visszatérünk rá, ettől itt el kell tekintenünk. A szintén

amelyben a paraszti élet valóban igen aprólkos és nagy műgonddal elkészített ábrázolását találhatjuk. S talán még ennél is többről van szó: akárcsak, mondjuk, Márquez könyveiben, Oraveczében is felfedezhetjük annak a törekvésnek a nyomát, amely mikrokozmoszt igyekszik felépíteni a faluból és vidékből, mely önálló világegyetem, és saját törvényei szerint működik. Természetesen nagy gondot fordít e világ árnyoldalainak feltárására is, például a halál különböző ábrázolásaira: a gyermek, a fiatal fiú, a gyümölcsösbeli öngyilkos, illetve az öregember halála esetében. A másik árnyoldal a társadalmi egyenlőtlenség ábrázolása: habár javarészt a háttérben maradnak, néha a felszínen is munkálnak a történelem erői. Látható a könyvön, hogy a szerző komplexitásra törekedve igyekszik az alapvető élethelyzeteket minél több változatban bemutatni. Ugyanez figyelhető meg például a szerelem, illetve a szexualitás kapcsán is.

A könyv ugyanakkor nem használja fel a manapság igen divatos mágikus realizmus legmarkánsabb vonását, hiszen a természetfölötti elemet nem teszi a hétköznapiak részévé. A szereplők természetközelen élnek, életük eseményeit a természet keretei között tudják értelmezni; a felfoghatatlant pedig (egy kisgyermek halála, vagy egy falubeli öngyilkossága) ha meg nem értik is, mindenesetre elfogadják. Nem mondanám mindezt iszonyatnak: ez a normális, természet adta rend, amelyet senki nem minősít annak, legfeljebb néha kicsit nehezen tudja elviselni az ember, esetleg belehal. Ez még nem tragédia, legalábbis jóval kisebb, mint az egójára oly büszke modern ember halála – az egyes ember elsősorban nem individuum, hanem egy nagyon erős közösség, a család része, s mint ilyen, pótolható, helyettesíthető. Ugyanakkor az archaikus és a modern ember különbsége is benne foglaltatik apa

és fiú ellentétében: István jóval individuálisabb, önállóbb lény, mint a paraszti gondolkodásmód hagyományát továbbvivő édesapja.

A REJTELMES BEFEJEZÉS

A könyv befejezése sokféle kérdést vet fel: kibillenti nyugalmból a lassan alakuló, méltóságteljes nyugalom tablót. A történet vége felé valami visszafordíthatatlan változás történik a család életében. Ez a kivándorlás – amit egy interjú szerint Oravecz vendégmunkáskodásként értelmez, szemben a József Attila-i „kitántorgással” – többféleképpen értelmezhető. Egyfelől történelmi hitelessége van ennek a befejezésnek, hiszen közismertek azok a többször lezajlott kivándorlási hullámok, amelyek a tizenkilencedik és a huszadik század válságos évtizedeiben zajlottak. Természetes lehetőség, hogy a regényben foglalt családtörténetet valamiféle valóságvonatkozású családtörténetként olvassuk: Oravecz Szajlán született, családjának életrajza pedig párhuzamos a történettel. Az említett novelláskötetben és versesköteteiben törmeléken visszalelhetjük az emlékező formájában Oravecz voltaképpen körbeírja a regényt: megkapjuk azokat a vonatkoztatási pontokat, amelyek segítségével összeköthető saját életrajza a valós történeten alapuló, bár részleteiben fiktív regénnyel, s ehhez jönnek az interjúk és persze a pusztai életrajzi adatok is. Maga a szerző emigráns családból származik, így azt gondolhatnánk, talán már közelebb érzi magához az odakinti, városi-ipari világot az itthoni, falusi-paraszti világnál. A már említett műveken túl éppen az *Ondrok gödre* mutatja, hogy ez mennyire nem így van. A kötetben érződik a vonzódás a paraszti világhoz, ugyanakkor némi megszépítő nosztalgia is, ami egy ilyen személyes témaválasztású könyv esetében akár természetesnek is tekinthető. Az identitáskér-

dés fontosságát aligha kell hangsúlyozni a mai Magyarországon; s ez alkalommal vélhetően többről is szó van, mint egyetlen ember vagy család sorsáról. A nemzeti identitás nem teljesen egynemű jelenség, s talán ennek egy szeletét, a családtörténetek egyik lehetséges típusát is bemutatja a könyv. Végző soron pedig egy olyan világ értékeit ábrázolja – még ha nézetem szerint érthető elfogultsággal is –, amely nincs többé, mégis a múltunk része. Egy olyan szelete, amelyre sötétben, „kitántorgásként” tudunk leginkább emlékezni és nézni, József Attila sötét szemüvegén keresztül, pedig olvashatnánk, értelmezhetnénk saját történetünket napjaink jelensége felől is: Európában természetes, hogy dolgozni, tanulni járunk egymáshoz, s ez nem a József Attila-i elkeseredett szegénység, hanem egyszerűen csak a jobb élet vágya, s a kint felszedett tapasztalatok felől kellene értelmezni. S hogy ez a példa tovább is tágítható, immár a magyarság múltjára és jelenére vonatkoztatva? Nézetem szerint egy bizonyos: bár a kritikák nem emelik ki, a szöveg nem csupán erős vonzódást mutat a parasztság letűnt világa iránt, megszépítve is ábrázolja ezt az egyszerűnek, nyugodtnak, szigorúnak, természetközelinek láttatott kultúrát. Sokat szerepel a Szajla környéki táj: István révedező szemlélődéseiben, amikor látszólag semmi jelentős nem történik, eggyé válik a tájjal és a természettel. Gyakran zaklatott lelkiállapotát csitítja vele; valami

örökkévalót érez benne, valami viszonyítási pontot ebben – azaz: abban – a lassan, de biztosan változó világban. A harminchatodik fejezetet (219–225. o.) szinte teljes egészében egy ilyen, igen részletesen leírt panoráma tölti ki. István érzései a táj láttán szintén belekeverülnek a történetbe:

„Még egyszer szemügyre vettem a kéknek, a szürkének megannyi árnyalatát öltő sok-sok csúcsot, gerincet, nyeret, tetőt. És mint mindig ilyen alkonyi órán, olyan szépeknek találta, hogy megrendült tőle. Akárha valami különleges tengert látott volna, amelynek mozdulatlanul állnak tülszerű, lehetetlen hullámai. Ez volt az érzése, neki, aki még sosem látott semmilyen tengert, viszont annál többet olvasott róla. De mint mindig, ugyanakkor bele is borzongott kissé, felállt tőle a szőr a karján, mert a látványban volt valami megmagyarázhatatlan, titokzatos, nem evilági.” (224. o.)

Így szemlélheti az ember saját sorsának tárgyiasult kivetülését, ahogyan a modern tájköltészetben olvashatjuk, s talán van is valamilyen – elsősorban érzelmi – rokonság A Dunánál gondolatai és István szemlélődése között. Az idézet abból a szempontból is figyelemreméltó, hogy előbukkan benne István világképének egy a parasztábrázolásoktól eddig meglehetősen idegen eleme: az olvasás. István olvas; nem úgy, mint apja, János, aki a munkájáról szóló szaklapokat böngészi leginkább – azaz saját he-

lyének alárendelve –, hanem világképét átalakító módon; leginkább ezért lehetséges, hogy érdeklődik az ismeretlen, távoli ország iránt.

A narráció végül bizonyos fokig lerombolja azt a világmodellt, amelyet felépített: esendőnek, múlandónak bizonyul a kívülről és belülről fakadó változásokkal szemben.

Mégis, mennyiben örökkévaló ez a vidék? Az elbeszélő valamelyest pesszimistább – realistább? –, mint főszereplője, és úgy véli, talán csak nevében:

„Nincs tartósabb, állandóbb a határ-, a dűlőnévénél. [...] Volt tegnap, van ma, és lesz holnap is, amíg lesz határ és lesz földművelés, amíg ember lakik azon a tájon. Szilárd, szívós, ellenálló, szinte elpusztíthatatlan.” (52. o.)

Ezt a letűnt világot kísérel meg lefotografálni az írás, úgy tűnik, sikerrel, még akkor is, ha ez a fotográfia olyan, mint az *Egy hegy megy* című kötet első novellájának címadó szövege, *A célt tévesztett fénykép*:

„A Felvégben volt a házunk, ezért a falunak elsősorban azt a részét akartam megörökíteni. De a véletlen, a technika, helyesebben hozzánemértésem úgy hozta, hogy a képen majdnem az egész falut látni, sőt, a messze távolban még a Keleti-Mátra egy darabja is felkéklik” (5. o.).

Jelenkor Kiadó. Pécs, 2007.

nem teljesen indokolatlan bartóki allúziót hordozó kifejezés más okból sem véletlen: az eddigi kritikák – már a legelső is, Szilasi László tollából – a könyvnek arra a részére összpontosították a figyelmüket,

► DARVASI FERENC

Szélmalomharc

Podmaniczky Szilárd: Hutchinson rugói

Podmaniczky Szilárd új regényének hőse, Jobbágy Valentin egy író, aki megkap egy külföldi (nyugati) ösztöndíjat, s ezáltal lehetősége nyílik rá, hogy egyrészt lecserélje, ha csak ideiglenesen is, addigi zárt, eseménytelen, monoton életét egy nyíltabbra, szabadabbra, másrészt kívülről rátekinthet saját magára, létezésére, annak értelmére vagy – ha úgy akarjuk – értelmetlenségére. Így az ösztöndíj életmódváltásra és önismereti utazásra is alkalmas lehetne. Valentin eddig beszabályozva, a határidők fogságában élt („Hat sorozatom van folyamatban az újságoknál, három rovatom a megyében.”), de most megkapja az esélyt, hogy változtasson ezen, és az önmaga ura, vesztesből győztes legyen. Élete nagy lehetősége ez, sugallja a könyv, mégpedig oly módon, hogy a főhőst alulról jött figurának mutatja be. Alulról jött, függő és némiképp kiszolgáltatott, számtalan utalást találunk erre. Az egyik, mint említettem, hogy tulajdonképpen megélhetési rabszolgamunkát végez különféle lapok számára. Alბérletben lakik, tehát még ebben a tekintetben sem önálló. Vidéki, mely kitétel több alkalommal erős nyomatéket kap. Vidéki, tehát nincs benne a körforgásban, a centrumban. Amilyen a vidék a fővároshoz képest, tágabb horizontban ugyanolyan Magyarország Európa viszonylatában. Ezt is meg tapasztalhatja Valentin, aki mikor elmondja Windmühlében – ebben a város-

kában kapja meg az ösztöndíjat –, hogy magyar nemzetiségű, egy ottani embernek, az elhúzza a száját, s „úgy intett, mint aki jobbulást kíván” (lásd még: a windmühlei boltos nőnek [41–42. p.] sincs fogalma róla, hol van az a Magyarország, és milyen ország is az). Vidéki és magyar, ráadásul alföldi író, miközben az ösztöndíj helyszíne egy hegyi település. Az alföld perspektívája a hegyéhez képest olyan, mint a vidéké a fővároshoz, Magyarországhé Európához viszonyítva. Valentin utazott már külföldre korábban, de nem éppen felkapott helyekre, és nem történtek vele ott jelentős dolgok: „Voltam már Bulgáriában, a régi Szovjetunióban, meg egyszer Ausztriában. Egy könyvkiadó hívtott meg, de nem lett belőle semmi, mert nem tudok németül.”. Nem tud németül, s német nyelvterületre megy az ösztöndíjjal. A *Hutchinson rugói* gazdagon jelzi az alulról, a vesztesek közül jött, függő ember dimenzióját, melyet azzal tetőz be (és bélyegzi meg végképp Valentin), hogy a főhős a Jobbágy családnevet viseli.

Még ha a rá jellemző, humoros formában – és valóban élvezetesen – is, de a név jelentőségét (azt tehát, hogy a nevek valóban jelentenek valamit, s nem csak úgy ránc vannak aggatva, külső tartozékként, tőlünk, személyiségünk-től függetlenül és véletlenszerűen) tárja fel a szerző abban a leírásban, amikor Jobbágy Valentin neve hal-

latán elneveti magát egy nő: „Az asszony röhögő rohamot kapott, folyt a könnye és csapkodta a térdét, s próbálta ismétlni a nevet, de nem jött ki hang a száján. Aztán az ágyékához csapott, előre görnyedt, intett, becsukta a kaput és elszaladt pisilni.” Jó néhány ilyen humoros betét szerepel a könyvben, amelyek azonban sohasem burjánzanak el, hanem lényegre törők, egy-két mondatosak, mint ahogy a szerző írásmódjára egyébként is a fegyelmezettség, a letisztultság jellemző a regényben: Podmaniczky takarékosan bánik az eszközeivel, s láthatóan a formai redukcióra törekszik. Emiatt úgy tűnhetne, a nyelv nem kap fontos szerepet itt, pedig a történet-szöveg és a narratíva tekintetében sem elhanyagolható a jelentősége. Elég arra gondolni, hogy a főhős több esetben is másnak a fordításában, tehát nyelvi kétszeresen – mert idegen nyelvű szövegből és egy másik személy által – közvetítetten értesül egy-egy számára fontos dologról, például magáról az ösztöndíjról is (és mivel az eredeti nyelvű fogalmazványokat mi, olvasók nem láthatjuk, nem lehetünk benne biztosak, hogy Valentin nem csapják-e be, nem vezetik-e félre, vagy nem torzulnak-e túlságosan az információk a fordítás által – végül is ugyanabba a helyzetbe kerülünk, mint a főhős, aki ugyan látja az idegen nyelvű verziókat, de nem érti azokat) vagy arra, hogy az elbeszélő jelzi, hogy

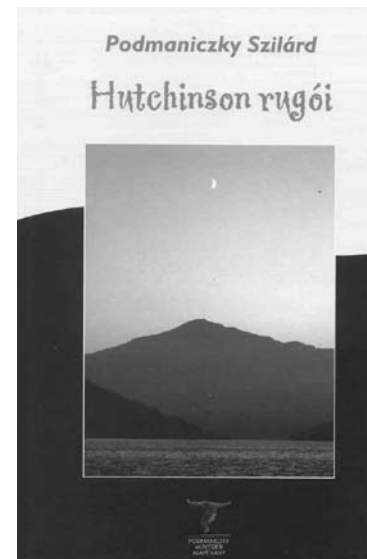
a párbeszédek jelentős része eleve nem úgy, magyar nyelven hangzott el („Jó reggelt – mondta a férfi angolul...”), ahogy az a kötetben le van írva (fordítva) a fikció szerint.

A történet-szöveg és a narratíva más tekintetben is izgalmas, hiszen a fikciónak több szintjével (s így a metafikció tematizálásával) találkozhatunk a *Hutchinson rugói*ban. Az alap az, hogy a narrátor Jobbágy Valentinról mesél. Ez a szereplő azonban a történetben maga is regényt ír(ni készül). Ráadásul a szereplői beszéd olykor szinte jelöletlenül épül be a szövegkörnyezetbe – azt hinnénk, hogy a külső narrátor beszél, s csak később derül ki, hogy Valentin (pl. a kilencedik fejezetben, amikor csupán több lapot elolvasva, a 109. oldalon jöhetünk rá, hogy Valentin álmáról ő maga és nem a külső narrátor készít leírást). Az olvasóban szép lassan érlelődni kezd a gyanú, hogy akár Jobbágy is lehet a könyv narrátora – s nem egy „külső” elbeszélő az. Először csak azt mondja el a főhős, hogy „[e]gyelőre jegyzeteket készítek (...) naplót írok, amiből összeállítok egy regényt”. Aztán már a készülő szövegekből is kapunk részleteket. És két ízben is beszél arról a főhős, milyen regényt szeretne írni. Előbb így nyilatkozik róla (egy párbeszédben, tehát ez egyenes idézet tőle): „A napló és a jegyzetek egy ösztöndíjas életéről szólnak (...) De lesz benne szerelem, szex és bűntény is.” Nos, Podmaniczky regényében van ösztöndíjas, szerelem, szex és bűntény is. Talán még beszédesebb Valentin másodszori megnyilvánulása (ezt a narrátor meséli): „Egy aprósággal azonban még nem volt tisztában. Mennyire vegye magáról a mintát, vagy mennyire távolítsa el a figurát. Minél messzebb, hallotta hirtelen. Semmiképp se legyen magyar (...). Sőt, erről ne is essék szó, ha lehet. Szóljon csak az irodalomról, a megismerésről, a keresésről, Hutchinson vágyakozásairól. Valentin rabul ejtette ez a hirtelen jött név,

Hutchinson.” A szerző főhőse (Valentin) magyar, így tehát nem felel meg Valentin terveinek – igen ám, de Valentin képzeletének terméke, Hutchinson nem magyar. És a mű az ő elvárásainak megfelelően szól az irodalomról, a megismerésről és a keresésről is. Ráadásul Valentin hőse, Hutchinson szerepel a könyv címében. A szerző magáról (is) veszi a mintát Valentin figurájához. Megengedi, hogy autobiografikusnak olvassuk a könyvét. Önéletrajzi elemeket épít be: az impresszum adatokból kiderül, hogy Podmaniczky a svájci Zuger Kulturstiftung & Gyr ösztöndíjasaként írta a regényt. Valentin is ösztöndíjas, ráadásul korábbi magyarországi életformája (vidéki író, aki különféle lapoknak dolgozik) sem mond ellent különösebben egy olyan olvasatnak, amely az autobiografikusság felé visz el. Az első és a hátsó borítón lévő képek – a kolofon tanúsága szerint – Podmaniczky fotói, melyek a kötet leírásaiban is visszaköszönnék: „Átnézett a vízen, mely még a délutáni szél hullámain dobálta, de a levegő már nem mozgott. A Hold aranyló karimája a legközelebbi hegycsúcs felett állt”, illetve „A fa egy domboldal széléből állt ki a mély felé hajolva (...) Lombozata áttetsző volt, zöld hajtásai között szűrte át a kék égboltot”, írja le Valentin tekintetén át a narrátor a látványt, amely éppen megegyezik azzal, ami az első, illetve a hátsó borító fotóin látható. A címben szereplő székrugók folyton recsegnek Valentin alatt: „[h]átra dőlt a kar-székből, a rugók ellenállhatatlanul ropogtak alatta. Összeállt a kép...”, szól az elbeszélő éppen akkor, amikor Valentin kitalálja Hutchinson alakját. A címben a Valentin feneké alatt pattogó rugók és az általa kitalált Hutchinson szerepelnek. Végül is egy külső narrátor és Valentin is lehet az elbeszélő (vö. az ironikus megjegyzéssel: „Vannak már néhányan, akik ezt a regényt írják!” – 109.), Hutchinson pedig

akár mindkettejük teremtménye. Az elbeszélő lehet szereplő is, mint ahogy Valentin álmában (106–108.), ahol „a férfi, aki az asszonyért küzd (...) nem lehet más, mint regényem hőse [Valentin regényé], az elbeszélő”.

Podmaniczky tehát a szerzőséggel és a személyességgel is játszik, s ez a játékoság már az alaptörténetnek is a szerves része. Valentin Windmühlébe érve azzal kell szembesülnie, hogy nem tudja, miért kapta meg a jutalmat, mit kell csinálnia, meddig maradhat. Az ösztöndíjat folyósító Alapítvány nagyon is káfkainak hat: tagjai közül senki sem fogadja a vasútállomáson Valentin, valódi céljaik kiismerhetetlennek tűnnek stb. Valentin megkísérli megfejteni a titkokat, s amolyan nyomozói szerepben tűnik fel. Nem csupán az Alapítvány rejtélyeit kell megfejtene azonban, hanem saját magát és azt is, mit gondol az irodalomról, hogyan szeretne írni. Érti, hogy ebben az idegen városkában

sokkal szabadabb lehetne, ám ezért a szabadságért meg is kell küzdenie. Ezzel szoros összefüggésben áll az, ahogy átalakul az irodalmi alkotás természetéről kialakított képe: míg egy ideig csupán a dol-

THIMÁR ATTILA ◀

A gondviselés történetdarabkái Vörös István: Švejk gyóntatója

Vörös István ötödik elbeszélés-kötetét kézbe véve azt gondolhatnánk, immár népszerű, befutott író. Ám sorsa azokéhoz hasonló, akik az 1990-es eseményeket és az irodalmi intézmények átrendeződését követően nem az önreklámolás és nyomulási eszközeivel éltek, hanem a szívós, kitartó munkával próbáltak, próbálnak boldogulni, s ezért óhatatlanul kevesebb reflektorfény esik műveikre. Pályája az 1980-as évek végén indult, és az első kiemelkedő díjakat egy évtized múlva kezdte begyűjteni (Déry-jutalom 1998, Füst Milán-díj 1998, József Attila-díj 2003). Neve hallatán azonban mégsem ugrik be sokunknak, hogy nyolc verseskötetet és majd fél tucat elbeszélés-kötetet, két esszé- és tanulmánykötetet publikált, valamint a cseh irodalom kiváló hazai tolmácsolója és népszerűsítője. „Civilben” a Pázmány Péter Katolikus Egyetem cseh szakán tanít irodalmat, s ez pontosan illeszkedik érdeklődési köréhez: a közép-európai és főként a csehországi irodalomhoz.

A közép-európaiság mindig sikamlós fogalom volt, hiszen a Lajtától keletre, illetve a morva és sziléziai vidékeken mást értettek alatta. „Volt egyszer egy Közép-Európa? Itt csak az eshet meg, ami megeshet. S a gond éppen az, hogy kinek hogyan lehetnél szolgája, hogy rab kedvteléseidnek szabadon

örvendezhess a tágaska kalodán belül.” – írta elbeszélés-kötetének fűlszövegében Mészöly Miklós 1989-ben. Vörösnél viszont nem a szabadság–rabság tengely mentén, hanem inkább a reális–irreális–fantasztikus–abszurd – talán békésebb? – négysszögében rajzolóódik ki sajátosan ellentmondásos léthelyzetünk. Az ellentmondásosság alapja, hogy az oppozícióknak ellenpólusai mindig egyszerre érvényesülnek: a kisszerű hősök hatalmas tetteket visznek végbe, a legnagyobb bátorságról tesznek tanúbizonyságot, majd kiderül, hogy nem is szándékosan cselekedtek. A nagyformátumú egyéniségek papírmásé figurákká válnak, olyan alakokká, akik nem találják útjukat a rendkívül kusza és sok szállal össze-vissza gubancolt helyzetekben. Hétköznapi kívánságokat nem lehet teljesíteni, miközben mások titkolt rémálmai maguktól valósággá válnak. Mindezeket a furcsaságokat és a normál logikával nem értelmezhető összefüggéseket állítja eléánk az elbeszélő a maga távolságtartó, a világ folyásának ezen módját természetesnek tartó nyugalomával a *Švejk gyóntatója*-ban. Amíg a német romantikusok a fantáziavilág és a valóság egymásba fonódását forró-hideg lázban szemlélték, addig Vörösnél – a Kafka-paradigma alapján – a hirtelen tér- idő- és alakváltások

mint természetes történések zajlanak. Voltaképp miért is ne lehetne, hogy Csongrád erdőségeiben, egy rezervátumban egy félig állati embercsoport tengődjön, akiket csak kivételes ünnepeken engednek át a civilizációba? Avagy miért ne lebeghetne hónapszámmra, évszámmra esőfelhő Magyarország felett, olyan helyzetet teremtve, hogy az geopolitikailag már a NATO számára sem tartható, hiszen műholdakról nem lehet megfigyelni, mi történik az országban?

A nyugodt, mondhatjuk lassú tempójú, előadásmód ellensúlyozza a váratlan, abszurd helyzetek dinamikáját. E novellákban nem különös, ha valaki hirtelen átváltozik, három méteresre nő, egérnagyságúvá zsugorodik, a borivóból tejes pince lesz, majd ismét ivó. A tér- és időváltozások nem lineáris és nem logikus alakulástörténete azonban nem az álom vagy a képzelet szerkezetét másolja, hanem az abszurd minőség váratlan, előre kiszámíthatatlan előtérbe törését. Vagy a váratlan fordulatok mégiscsak egy előre át nem látható nagy szisztéma működését sejtetik? A romantikus szerzők világ- és irodalomszemléletétől mindenképpen megkülönbözteti Vörös novelláit, hogy itt nem tudunk felfedezni egy olyan, nagyjából egységesnek tekinthető értékrendszert, amelynek keretére a valóság látszata mögötti valódi

gok dokumentálására szorítkozik, s tulajdonképpen csak rekonstruálja a világban látottakat, a valóságot, később – eljutva egy mindenképpen magasabb, szabadabb szépfírói szintre – már maga teremti meg, alakítja a játékfeltételeket, a passzívítástól aktivitásba megy át. (Mint látható, az élet és az irodalom, illetve a valóság és a fikció kérdései így összefonódnak egymással, a kettő viszonyát is kutatja a *Hutchinson rugói*, amely ez által – és a narrációval való játék révén – nyitottá válik az irodalomelméleti megközelítésekre is.)

Valentint Magyarországra viszszatérve az a hír fogadja, hogy el

kell költöznie a régi albérletéből. Ezzel a szabadság egy újabb típusa szakadhatna rá, amit viszont ő nem képes örömmel fogadni. Itthon nem érvényesek a windmühlei fogalmak, másmilyen az ember otthon és idegenben, Valentin elveszti a kinti fogódzókat („Mit is mondtak? Mit csináljak, mit támogassak? Miből dolgozzak?”). „Ugyanazt éljük, mint otthon” – gondolja Valentin még külföldön egy orosz férfiről és az apjáról, mert a világról alkotott képük és ők maguk sem változtak, hiába kerültek ki nyugatra. Nos, Valentin képes máshogy látni a világot ösztöndíjasként, de amint hazatér, ugyanolyanná válik, mint

régen. A kinti, varázslatos szépségű tó helyett a kötet utolsó oldalán keserűen szemléli a vidéki magyar város, lakóhelye folyóját, melyet régen szeretett, de most nem lát szépnek. Nem véletlenül áll éppen tizenhárom fejezetből a mű, s nem véletlenül Windmühle a nyugati városka neve (mely magyarul szélmalom jelent), Valentin kísérlete a megújulásra ebből a perspektívából már szélmalomharcnak tűnik: idegennek érzi magát otthon, s nehezen kicsikart szabadsága is oda-veszni látszik – amiként a könyv, úgy ő is bezárul.

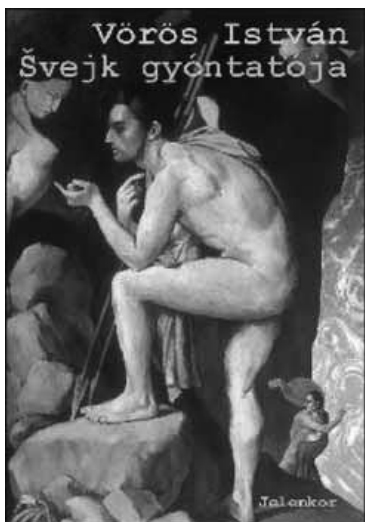
Két akt (2003; olaj, vászon; 60 x 70 cm)

érzelmi- és fantáziavilág felfeshítható. A világ eseményei, úgy tűnik, összefüggés nélkül himbálózhatnak egy sokszereplős mese szálain.

A romantikus szerzőket nem véletlenül említettem, mert noha a könyv fülszövegében a szerző Kafkát nevezi meg példaképként, s a kötet címét Hašeket idézi, mégis a szokatlan szituációk megjelenítése inkább a romantikus szerzők (Hoffmann, Eichendorf, Mörike) írástechnikájára emlékeztet – az utóbb említett szerző *Mozart prágai utazása* című elbeszélése itt az *Egy linzi sajtárus* című elbeszélés játszik rá.

A romantikához, vagy akár nevezhetjük így is: a modernség előtti alkotásmódszerhez, még egy szállal kapcsolódik a szerző megszólalás, az ironia által. A helyzetek, alakok kifigurázásába mindig belekeveredik egy kis együttérzés, egy barátságos, elnéző mosoly a szerző részéről: na hát, milyen kis ügyefogyottak ezek az én hőseim.

Ez az együttérzés, amely másfelől a hősök szerethetőségét jelenti, az, amely e novellákat erősen megkülönbözteti akár a karkai világtól, akár a 20. század elejének abszurdra fogékony szerzőitől. Hiszen még ha sajnáljuk is Gregor Samását, kinek jutna eszébe szeretettel

mosolyogni rajta? Hacsak nem itt, hiszen a *Magázás művészete* című nagyelbeszélés (avagy kisregény) az éppen Kafka *Átváltozásának* újraírása. Ám az elbeszélés tere itt nemcsak egy szoba, hanem kitágul, az ábrázolt világ valóságosságában csakúgy, mint az irodalmi művek fikcionált terei felé, s ezért léphet Gregor mellé Švejk, a prágai cseh ember archetípusa.

Az ábrázolásmódot érinti az intertextualitás, pontosabban az újraolvasás–újraírás kérdése. A karkai–hašeki történetek újramondása ugyanis egyfelől akár posztmodern gesztus is lehetne, ám az újraírásnak egy egészen saját módját valószínűleg meg ezek az elbeszélések. A legtalálóbb kifejezés erre az „újramelés”, ugyanis a szövegnek nem szövegszerűsége, hanem éppen elmesélhető történeti mivolta lesz érdekes. Nem játékot játszik velünk a szerző, kíváncsian figyelve, hogy a rejtett utalásokat vajon felismerjük-e, hanem újrameséli, ráérősen újramondja az egykori, avagy az egykor olvasott történetet. Mintha egy füstös kocsmában ülnénk, ahol a szerző időnként a sörébe meredve mondaná újra az ismerős történetet, mindig kiszínezve, részletekkel gazdagítva azt, mert voltaképpen nem az a fontos, hogy mit mond, hanem inkább az, hogy mondja, hogy mesél, és ezzel a meséléssel életben tartja a történeteket. Ez a könyv ráérős könyv, nem is kell mindig odafigyelnünk, bármikor elmélázhatunk, kiléphetünk a szövegből, majd visszakapcsolódhatunk hozzá, a közben eltelt idő – akár a fikcionált idő is – kiesése nem változtat semmin. Az elgondolkodásra pedig nagyon is okot adhat az, hogy a történetek legmélyén mégiscsak felsejlik egy metafizika, amelyet a szerző ugyan többször is próbál elrejtetni, de mindig és mindig újra megjelenik a szereplők gondolatai között. E metafizika alapkérdése a gondviselés milyenségének firtatása. Az abszurd helyzetekben ugyanis

a földi szférán túli lények: angyalok és egy-két barátságos ördög is megjelenik, s az ő folyamatos jelenlétük megkerülhetetlenné teszi a kérdést: a közép-európai léthelyzet ellentmondásos és abszurd voltában van-e szerepe a gondviselésnek? Volt-e szerepe kialakulásában, illetve van-e szerepe esetleges felszámolásában? E nagyon súlyos kérdésre egzakt választ nem ad a szöveg, hiszen nem is ez a feladata, de a régi történetek folyamatos újramelésével állandóan a figyelem előterében tartja a gondviselés szerepét. S innen nézve úgy tűnik, hogy a fentebb említett történetek, eseménydarabkák mégiscsak valamilyen rendszer szerint függenek az elbeszélés szálain. A gondviselés alkotta őket, hogy segítségükkel túléljük abszurd helyzetünket.

Vörös írástechnikájának még egy jellemzőjéről kell szólnom. A szerző rafináltan olyan mondatokat ír, amelyek inkább illenének egy pályakezdő novellista munkáiban, mintsem egy többkötetes szerző szövegébe. Ezzel az írástechnika megoldással a narrációt sikerül azokhoz az egyszerűbb, közönségesebb szereplőkhöz kötnie, akik a novellák fő és mellékalakjai. Ők valóban ilyen sematikus, rosszul rendezett és kevésbé plasztikus formában láthatják a világot, mint ahogy a narráció megszólal, s feltehetően ilyen ügyetlen, sete-suta módon fejezik ki magukat, amint ez a történetek párbeszédes részeiből is kiderül. A párbeszéd megfogalmazásai ezen elbeszélésekben nem különülnek el a szokásos tipográfiai módon gondolatjelekkel, hanem legtöbbször külön jelölés nélkül állnak a szövegben sajátos függő beszéd jelmezébe bújva. Mintha a szereplők nem is szólalnának meg külön identitásként, hanem csak a narráció lenne képes tolmácsolni az ő verbális kommunikációjukat. Kénytelen vagyok beismerni, hogy ez az írástechnikai eljárás ugyan hitelesebbé, de több helyen sokkal

nehezebben olvashatóvá, laposabbá teszi a művet.

Mészöly így fogalmazott ezelőtt tizenkilenc évvel: „Közép-Európa jószerivel nem volt még, csak lehetne talán egykor, ha tal-

pából kinőne a gyökér. Ami volt eddig, az után odakíváncozna a kérdőjel.” A kedélyes kérdőjel Vörös írásainak végén is ott áll, s az egész történet sor fő reménye, hogy e kérdőjelet még kitehetjük, hogy

van még időnk és van még elég otthonos terünk arra, hogy léthelyzetünkről egy korsó pilseni vagy egy forró-habos kávé és egy vajás kifli mellett eltöprengjünk.

Fekvő akt II. (2008; olaj, vászon; 90 x 150 cm)

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békés Megyei Könyvtár és Humán Szolgáltató Centrum
Felelős kiadó: a kiadó intézmény igazgatója. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Kiss Ernő utca 3.
Telefon: 66/530-206; 66/454-354/106. E-mail: barka@bmk.hu Internet: <http://www.barkaonline.hu>
Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00-16.00 óráig.
A lapot tervezte: Lonovics László

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai előkészítés: KÖRÖS GRAFIKA Kft.
Nyomdai kivitelezés: Kolorpint Kft., Békéscsaba
Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 2400 forint.
Terjeszti a LAPKER Rt.

„Meg nem rendelt” kéziratot csak nyomtatott formában, postai úton áll módunkban fogadni. Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.

Előző számunk tartalmából

Kovács István, Estebani Zazpi de Vascos, Balla D. Károly, Mogyorósi László,
Nádasdy Ádám, Orcsik Roland, Karafiáth Orsolya, Szűcs László, Gittai István,
Kinde Annamária versei

Bogdán László, Tóth Ferenc, Balázs Attila, Szilágyi Aladár prózája

Bánki Évával beszélget Ménesi Gábor

Ilia Mihály, Tőzsér Árpád esszéje

Ekler Andrea Kovács István költészetéről,
Csehy Zoltán Janus Pannonius két epigrammájáról

Buzás Gergely a reneszánsz építészetéről,
Cs. Tóth János, Lonovics László: Zenei inspirációk című kiállításáról

Kritikák Bogdán László, Prágai Tamás, Nagy Gáspár, Nádasdy Ádám és K. Kabai
Lóránt kötetéről

Helyreigazítás: Előző számunk 38. oldalán Weiner Sennye Tibor verse egy sajnálatos félreértés következtében tévesen jelent meg, a helyes cím: Táncosról. A szerző és olvasóink elnézését kérjük.

A szerk.

Bárka

Kéthavonta megjelenő irodalmi, művészeti, társadalomtudományi folyóirat.

Kedves Olvasónk, amennyiben folyóiratunk elnyerte tetszését, legyen megrendelőnk s ezáltal a szponzorunk! Ha rendszeresen és biztosan hozzá akar jutni a Bárkához, tölts ki ezt a megrendelőlapot és küldje el a szerkesztőségünkbe, vagy küldjön egy e-mail megrendelést a következő címre: janikati@bmk.hu! Ajándékozzon barátainak, rokonainak Bárka előfizetést! Köszönjük a bizalmát, a megrendelésben megrendelésben megnyilvánuló szimpátiáját és támogatását! Címünk: 5601 Békéscsaba, Kiss Ernő u. 3.

Megrendelem a Bárka című folyóiratot példányban.

Név:

Lakcím:

Aláírás:

Vélemény:

.....